

Людзьмі звацца! —
Янка Купала

Літаратура і Мастацтва

Выходзіць 3 1932 г.

ШТОТЫДНІВІК МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Пятніца, 24 жніўня 1990 г. № 34 (3548) ● Цана 10 кап.

ЗВАРОТ

Камісіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР па адукацыі, культуры і захаванню гістарычнай спадчыны да грамадзян рэспублікі

Паважаныя грамадзяне Беларусі, дарагія маці і бацькі, чые дзеці ўпершыню пойдуць сёлета ў школу.

Далучэнне да школьнай адукацыі — гэта вялікая падзея як у жыцці малалетка, так і ў жыцці тых, хто за яго лёс адказвае. Агульнапрызнаная ісціна: лёс дзяцей — лёс будучыні народа, нацыі, дзяржавы. Жыццё Беларускай нацыі ў апошнія дзесяцігоддзі ішло так, што яна апынулася пад пагрозай фізічнага і духоўнага вымірання.

Цень Чарнобыля — і радыяцыйнага і духоўнага — зацемрыў нашы долягляды. Рэспубліка перажывае цяжкі эканамічны, палітычны і маральны крызіс. Адна з яркіх праяў апошняга — сённяшнія нігілістычныя, ці ў лепшым выпадку абьякавыя адносіны да Беларускай мовы. Да мовы народа, які шанаву і бярог яе на працягу стагоддзяў як найкаштоўнейшы скарб сваёй душы. Да мовы, на якой створаны вялікая, прызнаная цэлым светам літаратура, беларускі нацыянальны тэатр. Да мовы, якая нядаўна абвешчана ў рэспубліцы дзяржаўнай, роля і значэнне якой ва ўмовах дзяржаўнага суверэнітэту Беларусі будзе ўвесь час узрасцаць. Будзе! — бо ў гэтым зацікаўлены ўсе патрыёты Бацькаўшчыны. Будзе! — бо інакш словы пра духоўнае адраджэнне Беларускай нацыі застаюцца пустым гукам. Духоўнасць — твар культуры, а мова — твар і культуры, і самога народа.

Вось чаму, шановныя бацькі, мы звяртаемся да вас з гэтым заклікам у спадзяванні, што вы не ўпусціце дадзенага нам, беларусам, гістарычнага шанцу, пранікніцеся патрыятычнымі клопатамі пра заўтрашні дзень роднага краю і накіруеце сваіх дзяцей у беларускія школы. Задумайцеся, разважце, і вы самі прыйдзеце да ўсведамлення, што толькі беларуская нацыянальная школа выведзе наш народ на шлях рэальнага нацыянальнага адраджэння. Будзе ў нас добрая свая школа —

будзе неўзабаве, не за гарамі і ўсё іншае: і моцная, развітая эканоміка, і жаданы матэрыяльны дабрабыт, і высокая духоўная культура. Таму што толькі такая школа зможа выхаваць мільёны дзяцей разумнымі і клепатлівымі гаспадарамі роднай зямлі, толькі яна зробіць іх нацыянальна свядомымі грамадзянамі, якія будуць здольныя напоўніць абвешчаны дзяржаўны суверэнітэт рэспублікі рэальным зместам.

Будзьце ж дастойнымі вялікіх задач, што паўсталі перад усімі намі, дачкамі і сынамі Беларусі, — задач нацыянальнага беларускага адраджэння! Пятрабуйце адкрыцця школ або хаця б на пачатку стварэння класаў на роднай беларускай мове!

Беларускія класы ў рускамоўных школах могуць і павінны стаць першым крокам да беларускамоўных навучальных устаноў.

Дастаткова ўсяго некалькіх бацькоў, якія жадаюць даць сваім дзецям беларускамоўную адукацыю, — і беларускі клас у рускамоўнай школе будзе адчынены.

Карыстайцеся правам, якое дае вам Закон аб мовах у Беларускай ССР: з першага верасня ён уступае ў дзеянне і аб'язвае не толькі агульнаадукацыйную школу, але і тэхнікумы і ВНУ да наступовага пераходу на беларускую мову навучання. Помніце пры гэтым, што школа на Беларускай мове не перашкоджае вашым дзецям вывучаць рускую мову і дасканала валодаць ёю — мовай міжнацыянальных зносін. Гэтак жа, як і дзецям любой іншай этнічнай супольнасці ў Беларусі — вывучаць сваю родную мову. Сапраўды цывілізаванае грамадства — гэта грамадства высокай моўнай культуры, якая пачынаецца з ведання мовы свайго народа.

Настаўнікі і выхавальнікі, якія ў прафесійнальнай дзейнасці пераходзяць на беларускую мову, не могуць быць абяздзеленымі ўвагай грамадства. (Працяг на стар. 2).

Ансамбль «Лянок». У цэнтры — кіраўнік Якаў Дрынеўскі.

Карагод, карагод...

А ў нас — дажынкi, дажынкi...

Песня жніўная, песня слаўная, працалюбная ды жаданая... Розныя матывы, канечне, здаўна гучалі ў ёй: жанкі, што жалі збавіну на панскім полі, і на долю сваю скардзіліся, і на тое, што дзетак няма часу глядзець, і што свая палоска даўно пад сонцам аспаецца. Тым не менш, радасць над усім верх брала, бо хлеб чаканы прыходзіў, бо неўзабаве меўся легчы на стале духмяны, сонцам наліты, каравай.

Прайшлі гады, мінуліся дзесяцігоддзі. Усё радзей на палетку ўбачыш жанчыну з сярпом — хіба што дзе-небудзь на няўдобоцы, куды камбайну не

заехаць. Але серп усё адно на гарышча не схаваны, а калі і пыліцца там, дык толькі да таго моманту, як зажынкi пачынаюцца. І песні жніўныя таксама не забыліся...

Мінулай нядзеляю гучалі яны не дзе-небудзь за ваколіцай ці ў сельскім клубе, а ў стольным Мінску — у Цэнтры беларускага фальклору, на так званай Белай дачы, што размесцілася па вуліцы Казінца. Тут прайшло фальклорнае свята летняй пары «Жніво».

Спачатку радасць сустрэчы са жніўнаю песняю падарыў прысутным народны этнаграфічна-

фальклорны калектыў «Лянок» Жыткавіцкага раёна. Ды не проста са жніўнаю — з нерушавай. Нерушавай — не дзеля гучнага слоўца сказана. Які прадстаўнічы том «Жніўныя песні» са збору «Беларуская народная творчасць», а такіх, якія перадаюць з пакалення ў пакаленне жыхары вёскі Буразь, там не сустрэнеш. Па-сапраўднаму ўлюбёны ў народную песню тэатры настаўнік Якаў Дрынеўскі, дарэчы, траюрадны брат мастацкага кіраўніка дзяржаўнага народнага хору БССР імя Г. І. Цітовіча Міхася Дрынеўскага. Першае выступленне цяпер знакамітага «Лянка» адбылося яшчэ ў 1946 годзе, якраз у гадавіну Перамогі над фашыскай Германіяй. З таго часу і (Працяг на стар. 2).

На трасе

Хірасіма—Чарнобыль

Кожны з чуйнай душою пэст, Помню, імкнуўся горка-нястрымна, Быццам схаліўшы апошні білет, Да спапялення твайго, Хірасіма.

Везлі спагаду і жах цягнікі, Лайнеры, птахі, эфірныя хвалі.

Можа, тады ўжо зыход цяжкі Мы прадчувалі і боль не хавалі.

Праўда, ўяўлялі бяду праз туман — Там, за гарамі і за даламі. Блытаў нам рукі і думкі падман: Толькі адтуль быццам наша цунамлі!

Везлі праклён мы на хікасць ядра За акіян, дзе ўсе беды і грозьбы. Гора ж пад бокам расло — з недабра, Рос для трагедыі ўласны хросны.

Як мы не згледзелі?.. Бралі білет Нашых трывог — не ў належным кірунку? Вось і саскочыў са стрэлак наш свет. Сто Хірасім на радзінным рахунку!

Праз пустадушша ішоў цягнік З шылдай, нябачнай для вока: Чарнобыль. Мёртвага часу шалёны адлік, Як галашэнне маё,— з вантробы!

Боль мой — з вантробы, што пачала, Пекла глынуўшы, ў дзятве распадацца. Падае з ношай атрутнай пчала... «Брацця! Ці зможам грамадскае гора? Брацця!»

Словы з верша М. Багдановіча «Краю мой родны! Як выклаты Богам...»

Слепакі

Глядзіш на гэты ўрадавы дамы... і думаеш: вось іду я, ледзь прыкметны, У шэрай шапцы і кароткай тужурцы юнак, член камсамола Заходняй Беларусі, і ведаю больш за ўсіх тых, што сядзяць у гэтых дамах, больш за ўсіх тых, якія рассылаюць за мной «гончых» пісьмы. Я ведаю, які, хаваны ад іх вачэй, кіпіць падземны паток жыцця.

Максім ТАНА.

Днём гарачым сена везучы, Я кружу з галінай ля вазка, Ціха злую заездз кленучы, Згадваючы вобраз слепака.

Абсядае зборны той сляпак Стосы цыркуляраў, тлум тамоў. Дзівіцца праніклівы юнак, Ідучы ля ўрадавых дамоў.

Ён шыбуе важка ля кантор, Дзе прыніклі слепні да пасад. У карэтах пручь... Шыкоўны ўбор... Шматкалёбны пыршча вадаспад...

Але ў слепняў невідучы зрок. Хіба ўбачаць тое, што пэст? Як падземны шырыцца паток — Ад брыдоты ён ачысціць свет!

Але джаліць роздум, горкі ўсмех: Ці зьялося племя слепакоў,

Дэмагогаў, лёкаеў, няўмек, З дратаванкай-пугай пастухоў!

Не араўшы, вучаць, як араць, Як зямлю ад зерня адбіраць, Як народ ад мовы адбіваць... Слепакі!

Як украсці ў рэк, лугоў ваду, У лясоў і неба — пекнату, У пісьмёнаў родных — смакату... Слепакі!

Як струхлелы плот падфарбаваць, За тым плотам гора прыхваць, Абы ўладу крэслаў утрымаць... Слепакі...

Думаюць, што, нішчаны адно, Не ўзарвуць суседняе зьяно, З мовай не пайдзе і хлеб на дно... Слепакі!

За Чарнобыль, дзікі глум, палын Не ў адказе сёння штось яны. З кіраўнічых вотчын, каліян Не сыдуць — хоць смаліць перуны!

Слепакам урок жыцця — не ўрок, Зрок не бачыць існасці зямной, Як магутна шырыцца паток, Падмывае, крышачы застоі.

У камісіі Вярхоўнага Савета БССР

У чэрвені-ліпені Камісія па адукацыі, культуры і захаванню гістарычнай спадчыны правяла шэраг пасяджэнняў, на якіх былі заслуханы канцэпцыі дзейнасці Міністэрства адукацыі БССР, Міністэрства культуры БССР, Дзяржжэмадрук БССР і Дзяржтэатрадыё БССР, сфарміраваны падкамісіі па адукацыі (старшыня народны дэпутат Л. П. Баршчэўскі) і па культуры (старшыня народны дэпутат А. А. Трусаў). Распрацаваны план дзейнасці камісіі на бягучы год, вырашаны сумесна з Саветам Міністраў БССР, ведамствамі і грамадскімі арганізацыямі шэраг практычных пытанняў культурнага і грамадскага жыцця рэспублікі. Так, камісія рэкамендавала Савету Міністраў БССР прыняць пастанову з нагоды 580-годдзя Перамогі над крыжацкай наваляй пад Грунвальдам 15 ліпеня 1410 года, аб ушанаванні гэтай гістарычнай даты, падзей і асоб, з ёю звязаных.

Улічваючы тое, што з першага верасня 1990 года ўступае ў сілу Закон аб мовах у БССР, камісія мае намер арганізаваць «круглы стол» сумесна з кіраўніцтвам Савета Міністраў БССР, міністрамі БССР, сацы-

яльна-культурных сфер, старшынёй абласных і Мінскага гарадскога Саветаў народных дэпутатаў, а таксама прэзідэнтам АН БССР, праўдзіннымі творчых саюзаў, грамадскіх і прафесіянальных саюзаў рэспублікі пры ўдзеле іншых камісій Вярхоўнага Савета з парадкам дня: Закон аб мовах у Беларускай ССР, праблемы і шляхі яго ажыццяўлення.

Камісія азнаёміцца на месцах у шэрагах школ, ВУН, устаноў культуры і інш., а таксама ў дзяржаўных установах, у сацыяльных сферах, на вытворчасці і г. д. з ходам падрыхтоўкі і выканання Закона аб мовах у Беларускай ССР. Дзеля шырокага кантакту з грамадскасцю ў плане ажыццяўлення згаданага закона запланаваны дзве тэлеперадачы ў прамым эфіры 29 жніўня і 18 верасня г. г. з удзелам народнага дэпутатаў БССР, прадстаўнікоў міністэрстваў адукацыі і культуры.

Камісія ўпершыню ў заканадаўчай практыцы рэспублікі і ССР пачынае распрацоўку закона аб культуры ў БССР, спадзеючыся на падтрымку шырокіх грамадскіх колаў, а таксама спецыялістаў і ўсіх зацікаўленых асоб.

Наспела прыняць новага за-

кона аб ахове, захаванні і вывучэнні помнікаў гісторыі і культуры БССР, праект якога ўжо распрацаваны, быў абнародаваны ў друку і які камісія мае намер вынесці на другую сесію Вярхоўнага Савета БССР.

Многія народныя дэпутаты выказваюцца за распрацоўку праекта і абмеркаванне на трэцяй сесіі Вярхоўнага Савета БССР новага закона аб адукацыі з улікам прынятай Вярхоўным Саветам БССР Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі. Аднак ужо да 2-й сесіі камісія распрацоўвае праект закона аб змяненнях і дапаўненнях у Закон БССР аб народнай адукацыі з улікам уступаючага ў сілу Закона аб мовах у БССР.

Штомесяц на пасяджэннях камісіі будучы разглядацца на дзевяці пытаннях развіцця сістэмы адукацыі, культуры і грамадскага жыцця рэспублікі, таму вялікую дапамогу ў яе дзейнасці можа аказаць грамадскасць, спецыялісты, усе грамадзяне, зацікаўлены ў развіцці культуры, патрыёты Беларусі, заклапочаны лёсам Беларускай мовы і нацыянальнай спадчыны. Вось чаму камісія чакае вашых лістоў, прапановаў, матэрыялаў.

У ФРГ—НА СВЯТА

У замежныя гастролі выправілася Акадэмічная харавая капэла БССР імя Р. Шырмы. Адзін са старэйшых нашых мастацкіх калектываў, якому сёлета споўнілася паўстагоддзя, выступіць з арыгінальнай дабрачыннай праграмай у ФРГ, на ўрачыстасцях, прысвечаных 2000-годдзю горада Шпайера.

На суд нямецкіх слухачоў мы прадстаўляем некалькі буйных музычных палотнаў, — сцэнальна-музычныя і галюны дырыжор капэлы Людміла Яфімава. — У старажытным Раманскім саборы Шпайера прагучаць «Літургія святога Іаана Златавуста» Рахманінава і «Боская літургія», складзеная з

харавых твораў рускіх кампазітараў мінулага стагоддзя. Яшчэ адзін, вельмі цяжкі, але цікавы твор належыць пяру сучаснага іспанскага кампазітара Ксаўера Бенгерэла. Напісаны на біблейскія тэмы, ён мае лацінскую назву — «Лібрэ вермел». У яго выкананні возьмуць удзел таксама дзіцячы хор з Мінска, салісты, аркестр і балетная труп.

Запрашэнне капэлы на музычнае свята ў ФРГ не выпадковае. Калектыву працаздольны, штогод ён рыхтуе па 4—5 канцэртных праграм. Увосень плануецца турне капэлы па гарадах Італіі.

К. СТАЛЯРЧУК (БЕЛТА).

ПАЧАТАК АБЯЦАЕ ПРАЦЯГ

Тры дні на сцэне Рэспубліканскага тэатра юнага глядача праходзілі гастролі французскага тэатра «Лабрадор» з Парыжа. Гэты калектыв існуе з 1981 года, але паспеў ужо згуртаваць вакол сябе сваю публіку, у асноўным, інтэлігенцыю, творчую моладзь. Мастакоўскае ірадыкальнае калектыву — сучасная драматургія, зварот да маральных і палітычных праблем французскага грамадства.

У Савецкім Саюзе тэатр быў упершыню. Гастролі арганізаваны Мінскім абласным БМТ «Спадарожнік» пры фінансаванні дапаможа французскай фірмы «ЛВЖ: летнія нанікулы моладзі» і Мінскага НВА «Цэнтр». У Кіеве і Мінску французскія госці выступілі са спектаклем «Нарадзіцца віноўным

— нарадзіцца ахвярай». Гэта інсцэніроўка рэжысёра-пастаноўшчыка Стэфані Локі кнігі вядомага аўстрыйскага пісьменніка і журналіста Пятэра Сіхорскага, у якой сабраны інтэр'ю як з дзецьмі былых нацыстаў, так і з дзецьмі вязняў канцлагераў і гэта.

Пад час гастролі французскія артысты мелі мачымасць пазнаёміцца з мінскімі калектывамі і нашымі горадам. І як вынік — жаданне працягнуць надалей супрацоўніцтва, у прыдатнасці, ужо ў гэтым годзе плануецца пастанова французскага рэжысёра на сцэне ТЮГа.

У. ГРАУЦОУ, загадчык літаратурнай часткі Рэспубліканскага тэатра юнага глядача.

ЗВАРОТ

Камісіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР па адукацыі, культуры і захаванню гістарычнай спадчыны да грамадзян рэспублікі

(Пачатак на стар. 1.).

Складваецца сістэма іх маральнага і матэрыяльнага заахочвання. Так, з 1 верасня 1990 года педагогі рускамоўных навучальных устаноў, пачаўшы працаваць на Беларускай мове, маюць права на атрыманне 15

працэнтаў надбавкі да службовага акаладу.

Аднак мы разумеем, што сёння стварыць умовы для адкрыцця беларускіх школ нялёгка. Гэта закравалі іх, ці дакладней — перараблялі на рускія — бяздумна, бестурботна і таму з лёгкасцю незвычайнай.

Цяпер жа для адраджэння Беларускай школы патрэбны ўсеагульны намаганні, за памылкі плаціць дэводзіцца дорага. Але калі мы гэта не зробім — усё будзе каціцца па нахілай далей, і тады мы будзем вымушаны заплаціць за чыноўцы бяздумнасць самай страшнай цаной — жыццём Беларускай нацыі.

Усвядомім жа гэта, дарагія бацькі, паважаныя грамадзяне! Усвядомім — і зробім свой выбар на карысць роднай мовы, на карысць нашай занядавай і знявечанай культуры, на карысць нашай уваскрасаючай Бацькаўшчыны. Жыве Беларусь!

ВЯРТАННЕ З НЕБЫЦЦЯ

У наступным годзе спайняцца 110 гадоў з дня нараджэння Усевалада Ігнатоўскага. У сувязі з гэтым выдавецтва «Беларусь» рыхтуе да друку напісаны ім «Кароткі нарыс гісторыі Беларусі».

У кнігі, як і ў ле аўтара, цяжкі і трагічны лёс. Першае выданне убачыла свет у 1919 годзе, потым было яшчэ некалькі выданняў. Але пасля кніга была забаронена і на многія гады арыштавана ў спецаховах. Трагічны лёс напатнаў і У. Ігнатоў-

скага: у 1931 годзе ён загінуў. А між тым доўгі час «Кароткі нарыс гісторыі Беларусі» быў нават школьным падручнікам. Заслуга У. Ігнатоўскага ў тым, што ён разглядаў гісторыю Беларусі як асобнай краіны, асобнай дзяржавы, а не ў кантэксце гісторыі адзінай і непадзельнай Расіі, як гэта рабілася іншымі аўтарамі.

У цяперашнім выданні паінтэту тагачасны праваліс, звесткі пра крыніцы і падручнікі, і кніганіс, змешчаныя ў канцы

кнігі. Праўда, некаторыя архаічныя выразы, памылкі друку, спрэчныя высновы змусілі рэдактара перавыдання даць у канцы кнігі наментары і заўвагі, асабліва для маладых чытачоў.

Звяртаю ўвагу Таварыства Беларускай мовы імя Францішка Скарыны, настаўнікаў і ўсіх аматараў Беларускай гісторыі, што гэтую кнігу можна заказаць у інтэрнях па тэматычным плане выдавецтва «Беларусь».

З. ГНЕУКА, рэдактар выдавецтва «Беларусь».

А ў нас—дажынкi, дажынкi...

(Пачатак на стар. 1.).

сябруюць з песняй Я. Дрынеўскі і яго аднадумцы. У канцэртах выконваюцца, зразумела, толькі найбольш папулярныя творы, бо, каб усе праспяваць, не адзін дзень спатрэбіцца — колішні дырэктар пачатковай школы, а цяпер пенсіянер Я. Дрынеўскі запісаў іх каля 300, многія з якіх унікальныя.

Цяпер у народным ансамблі паўтара дзсятка аргыстаў. За сорак з гакам гадоў калектыву неаднаразова абнаўляўся, але ёсць у ім і такія, што, як і сам кіраўнік, ніколі не здраджвалі свайму другому прызванню. Гэта найперш сёстры Я. Дрынеўскага Кацярына Дарошка і Надзея Сармаха, а таксама яго стрыечная сястра Надзея Дарошка. Так што, можна сказаць, у ансамблі ёсць і невялікая сямейная група...

На свяце мінчане па вартасцях ацанілі выступленні і яшчэ двух этнічна-фальклорных калектываў — «Сцвіжанкі» з таго ж Жыткавіцкага раёна і «Жураўкі» з Іванаўскага. Краналі людскія сэрцы задушэўныя песні і вясёлыя куплеты. Ды і танцы — залівацкія, агністыя — вельмі хораша стасаваліся да

гэтага самага што ні ёсць народнага свята.

Запрошана была на яго і вядомы майстар саломкаплячэння Лідзія Главацкая з Мінска. Жадаючы маглі паназіраць, як увішна працуе гэтая ўжо немалада жанчына.

Свята «Жніво» супала са Спасам — таксама старадаўнім народным святам. Неждарма ж кажуць: прыйшоў спас — усяму час. Па традыцыі, Спас — гэта першая сустрэча восені, пачынаюцца асяніны, падрахункаванне набыткаў, збіранне ўраджаю ў садах. Заход сонца ў гэты дзень сустракаюць звычайна ў полі з песнямі.

Жадаючы змаглі асвятліць яблыкi. Айцец Васіль і айцец Георгій правалі тут жа, ля Беларускай дачы, і малебен. Што ж, не будзем забываць старыя і добрыя традыцыі пад гэтым небам, дзе ўсе мы — атзісты і веруючыя — не вечныя...

А на заканчанне скажу, што святкаванне жніва, Спас — працяг народных святаў, якія ці не стала прапісаны на Беларускай дачы: раней тут адзначаліся Юр'е, Сёмуха, Купалле.

НАШ КАР. Фота Ул. КРУКА.

Як прытокі з вёсак, гарадоў
Плынна ў рэчышча збірае рух.
Слепакі кантор, асабнякоў,
Чуеце паток той — волі дух?

Го-о-о!.. Хвашчы, мой коніку, хвостом,
Бі пад жыватом іх — капютом!
Я ж праіду з галіною з бакоў,
Божа, што за процыма слепакоў!

Вусаты мікроб

...І ўявілася мне жывёліна
Ці, як даўней казалі, жываціна:
Пажадна, драпежная, яна
Разжываецца рашыла на паўсвета!
Халала і запіхала ў вантробу
Усё — хрыбты, даліны, сопкі,
Бары, вечназьялёныя улонні...
Ды ў час пакарму недзе з дзікіх скал,
З палян ці лугавін быў заглянуты
Мікроб вусаты — грошы ад халеры.
Ён на крыві мог толькі развівацца,
На рабстве толькі паразітаваць,
Жывіцца на прыгоне, гвалце, жаху,
На чысціні людскіх высоў — спагадзе,
Сумленні, міласэрці... Прагнуў ён
Пладзіць сабе падобных, каб усе
Жывіліся тым самым... Ды наспеў
Няўмольны і балесны час адплаты!
І стогн, і распач... Курчы стрававання...
Развал пачварнай жываціны... Лёс
Іхтыязура.

Апосталка

Божа Зямлі мае, Божа продкаў маіх,
дай мне сілы вытрымаць найцірэйшае.
Ларыса ГЕНІЮШ. «Сповідзь».

Благаславіў Вас, Апосталка,
Бог —
Мечам любові ад зла адбывацца.
Зброю такую ў пекла дарог
Колісь панеслі на вуснах Дванаццаць.

Божа!.. Каханая ў горы Зямля! —
Рукі на плечыкі ўсклала дзяўчаці:
Дочка, забудзься пра ўтульнасць жылля,
Выйдуць у шлях твой —
страта на страце...

Сына ад Вас, як лісток, адатнуць.
Маму данішчаць галодным выгнаннем.
Татку на браме турмы разапнуць,
Вытнуць братаў і сяцёр —
каб нізвання!

Толькі самую з адчайнай душой
Як жа ім выкрасці ў Бога-Айчыны?
Божа, навошта твой Дух сышоў
На скрыжаваныя рукі жанчыны?

Вы на сябе іх наклалі б хутчэй,
Толькі б сумленне не трапіла ў пашчу.

Як жа прыгнечанасць мовы пячэ —
Да невыноснасці —
песню пра нашчады!

Песню сваю — як дзіця ў пеляне —
Неслі з Зальвянкі Вы, з хваляў
хрышчэння.

Сорам кідае долу мяне
Перад жаноцкай адвагай служэння.

Гэта ж мальба Найвышэйшаму!.. Дол
З гожага цела вып'е ўсе сілы.
Толькі душа не ідзе на дазвол:
Браць непадлегласць Айчыны ў магілу!

Дол ёй капалі сярод мёрзлаты,
Ікламі рвалі ў лагернай Інце.
Думка ж аб тым тэстамэнце святым
Грэла далонь, як сцяблінка ў жыце.

Верніца, б'ю я чалом, чалом
Берагу, дзе, як і Вы, ўзгадваны.
Толькі мой лямант — чаму заняло
Хвіляй, калі Вы былі ўкрыжаваны!

Не даравання я сёння маю.
Недаравальныя ёсць правіны.
Наша Апосталка,
Божа прамілы,
Хай Ваша споведзь
прасветліць Зямлю!

Безназоўныя сыны

Пра іх не пісалі газеты, паэты.
Іх подзвіг утойвала Інфармбюро.
З мярэлот Калымы, з сібірскае нетры
Вяло іх і зло, і святое дабро.

Катоўня Сібір іх кідала на злом,
Крышыла натуре скалістай пароды.
Ды колькі з іх верыла ў «бацьку
народаў»
Яшчэ ўсё сваім скатаваным нутром!

Нямат з гэтай верай найўна-спяпой
Дапяла да шчасця — ў штрафныя роты,
Каб нечужы подласць уласнай крывёй.
Адмыць — пад варожыя стаць кулямёты.

А той, хто дазволіў кайданную раць
Паслаць, як гарматныя косці ў заслону,
Лічыў, што зашмат ім — вось так паміраць
На вуснах абпаленых з імем ягоным.

На зброі іх спёкса крывавы пот.
Цалуючы дол, хто навек там укленчыў?
А ў спіны іх зейраў, сціскаючы
ў клешчы,—
свой «заслонкулямёт».

Ні кроку назад! —
Каналі між ярасных двух агнёў —
Чужога агню і свайго, як чужога.
Айчына, з віру таго агнявога
Ці вернеш сваіх безназоўных сыноў?

Восць ужо чатыры гады ў
рэспубліцы ідуць дыску-
сіі: пры якой ступені за-
ражанасці радыяцыйнай тэрыто-
рыі прыдатна для пражыван-
ня. І ўсе гэтыя гады ў рэспублі-
цы спантанна будуюцца па-
сёлкі для перасялення, вяд-
зешца капітальнае будаўніц-
тва аб'ектаў, функцыянаванне
якіх у перспектыве праблема-
тычнае. Прынятыя рашэнні
прызнаюцца памылковымі,
прапапоўваюцца новыя. Можна
сказаць, уся стратэгія ліквіда-
цыі вынікаў аварыі на ЧАЭС
будуецца па метадазе спробаў
і памылак. У выніку ўнікаюць
кінутыя аб'екты, незфектыўна
выкарыстоўваюцца сродкі, за-
маруджваюцца тэмпы выра-
шэння праблемы ліквідацыі
вынікаў чарнобыльскай ава-
рыі. Дзяржаўная праграма,
на наш погляд, не ўлічвае са-
цыяльнага аспекту праблемы.
Людзі ўжо ні ў што не ве-
раць. І колькі б сёння іх не
перакваліфікаваць, што, скажам,
у Краснаполлі можна жыць —
усе, хто зможа, адтуль паедзе.
У першую чаргу — моладзь.
Такія населеныя пункты асу-
джаны на дажыванне. Узнікае
пытанне: а ці ёсць сэнс зма-
гацца за іх захаванне? Вы-
творчасць сельгаспрадукцыі
там рэзка скарачаецца, а сям-
там спынена наогул. Між тым,
сярод рэспубліканскага кіраў-
ніцтва ёсць прыхільнікі заха-
вання ў забруджаных раёнах
прадпрыемстваў на перапра-
цоўцы сельгаспрадукцыі з тым,
каб завозіць туды чыстую
сыравіну. Ёсць у гэтым сэнс?
Вядома ж, няма. Праўда, лі-
чыцца, што функцыянаванне
гэтых прадпрыемстваў патрэб-
на, каб заняць людзей. Але
найбольш кваліфікаваныя ра-
бочыя адтуль усё роўна па-
едуць.

Яшчэ адзін аспект праблемы.
Для ўтрымання населеных
пунктаў, іх добраўпарадкаван-
ня і г. д. у заражаных раё-
нах наладжана вытворчасць
будаўнічых матэрыялаў (недзе
30 працэнтаў будматэрыялаў,
спажываемых у рэспубліцы).
Каму яны патрэбны — радые-
актыўны бетон, цэгла, сталья-
рка?

Зараз актыўна абмяркоўва-
ецца магчымасць перасяле-
ння людзей з забруджаных у
незабруджаныя раёны. У пры-
ватнасці, распрацоўваюцца пла-
ны перасялення жыхароў Крас-
напольскага раёна — у Горакі,
Нараўлянскага — у Мядзельскі і г. д. На наш по-
гляд, усё гэта патрабуе сур'ёз-
нага абгрунтавання. Ніхто да-
гэтуль не падумаў, ці не пры-
ведзе такі «ісход» да сацы-
яльнай напружанасці на «но-
вай радзіме»? Больш мэта-
згодна, на наш погляд, перася-
ляць людзей забруджанымі, цэ-
льнымі вёскамі, дзе паміж людзь-
мі існуюць шматгадовыя псіха-
лагічныя і эканамічныя сувя-

зі. Такое перасяленне ўспры-
малася б менш хваравіта і на-
сельніцтвам раёнаў, якія пры-
маюць перасяленцаў.
Трэба тэрмінова распраца-
ваць канцэпцыю перасялення
людзей з забруджаных раё-
наў. Пакуль што, на жаль, тут
некранутая цаліна. У выніку,
велізарныя сродкі выкары-
стоўваюцца крайне незфек-
тыўна — пераважна на латан-
не дзірак.

Насельніцтва на гэта адказ-
вае ўцёкамі з забруджаных
раёнаў. Сёння чалавека ўжо

думак, патрэбен творчы по-
шук, патрэбны радыкальныя
меры.

Канцэпцыя трансфармацыі
сістэмы рассялення і развіцця
гаспадарчага комплексу рэспублі-
кі, на наш погляд, шп-
важна выходзіць з наступных
палажэнняў. Будзе адбывацца
паскораны адток насельніцтва
з забруджанай зоны, перш за
ўсё з раёнаў, аддаленых ад
культурных і навукова-тэхніч-
ных цэнтраў рэспублікі. Па-
пярэдні аналіз сацыяльна-дэ-
маграфічнай структуры «ад-

не толькі ў забруджаных ра-
ёнах, але і па ўсёй рэспублі-
цы.

Гэтую канцэпцыю трэба
распрацаваць і зацвердзіць
без прамаруджвання, інакш
рэспубліка страціць значную
частку насельніцтва. Міграцыя
з Беларусі ў іншыя раёны
краіны набірае высокія тэм-
пы.

Чарнобыльская катастрофа
галоўным чынам абрынула
на малыя гарады і сёлы Го-
мельскай і Магілёўскай аблас-
цей.

Чарнобыль: зямля і людзі

Перасяленне: калі і як?

Сацыяльна-дэмаграфічны аспект

не цікавіць, колькі там бэр-
кюры ці рад. Дастаткова таго,
што забруджанасць перавышае
натуральны фон. Лёгка мерка-
ваць, што першымі ад'язджа-
юць маладыя, найбольш пра-
цаздольныя людзі. Відавочна,
што ўзнаўленне насельніцтва
ў гэтай зоне будзе звужанае.
Такім чынам, гаворка ідзе аб
унікальным у гісторыі чала-
вечтва масавым перасяленні
людзей, якое павінна супра-
джацца пэўнымі арганізацый-
нымі мерамі. Відавочна, што
патрэбна навуковая канцэпцыя
рассялення і развіцця гаспа-
дарчага комплексу рэспублікі.

Яшчэ ў 1988 г. супрацоўнікі
аддзела сацыяльна-эканаміч-
ных абгрунтаванняў БелНДІП
горадабудаўніцтва падрыхта-
валі і ў студзені 1989 г. дала-
жылі старшынні Магілёўскага
аблвыканкома свае прапапо-
ны на гэты конт. І хоць ён
у прынтцыпе іх адобрыў, але
для таго часу, яны, відаць,
былі занадта радыкальныя. І
праца на распрацоўцы Пра-
грамы комплекснага развіцця
гарадоў Магілёўскай вобласці
да 2000 года і на больш адда-
леную перспектыву, якую наш
інстытут выканаў па заказе
аблвыканкома, была прыпыне-
на. Інстытут атрымаў заказ на
іншую работу — схему тэры-
тарыяльнай арганізацыі Магі-
лёўскай і Гомельскай абласцей
з улікам вынікаў Чарнобыль-
скай аварыі. Але час не ча-
кае. Праблема перасялення на-
сельніцтва з забруджаных раё-
наў з кожным днём набывае
усё большую вастрыву. Вось
чаму мы лічым сваім абавяз-
кам тэрмінова апублікаваць
прапапоны, якія тычацца ме-
навіта гэтага пытання. Магчы-
ма, яны не бяспрычныя, але
ў сённяшняй сітуацыі патрэб-
ны ўлік усёй шматгадовай

сяленцаў» дае падставу мер-
каваць, што ўзнаўленне на-
сельніцтва і ў новых сёлах буд-
дзе звужанае. Фактычна ў іх
застаюцца толькі пенсіянеры.

Наогул, трэба выходзіць з
таго, што перасяленне насель-
ніцтва і неарганізаваная мігра-
цыя павінны адпавядаць са-
цыяльным памкненням людзей.
Ім павінна быць прадастаўле-
на права і магчымасць выба-
ру месца работы і пражывання.

Чарнобыльская катастрофа
— гэта трагедыя Беларусі.
На ліквідацыю яе вынікаў буд-
дуць затрачаны велізарныя
сродкі. Важна іх выкарыстаць
такім чынам, каб па меры маг-
чымасці вырашыць праблемы
развіцця населеных месцаў:
абмежаваць рост вялікіх гара-
доў і актывізаваць развіццё
малых, дбаць пра іх інжынер-
нае абсталяванне і добраўпа-
радкаванне, пра пераўтварэн-
не вытворчых комплексаў гара-
доў у напрамку паскарэння
іх навукова-тэхнічнага раз-
віцця, паглыблення спецыялі-
зацыі, разбуйнення прамысло-
вых «моцстраў».

На вырашэнне гэтых праб-
лем павінны быць накіраваны
не толькі мэтавыя капітальныя
ўкладанні дзяржавы, а і срод-
кі мясцовых Саветаў, прамы-
словых прадпрыемстваў, на-
сельніцтва. Дзеля гэтага трэба
выкарыстаць магчымасці, якія
прадастаўляюцца радыкальнай
эканамічнай рэформай: дыфе-
рэнцыяцыя падаткаў, стварэнне
арэндавых прадпрыемстваў,
кааператываў, індывідуальных
гаспадарак і г. д.

Неабходна дакладна ўсва-
домленая як дыржэтыўнымі ор-
ганамі, так і насельніцтвам
канцэпцыя развіцця вытвор-
чых сіл і рассялення людзей

Прафесійныя навыкі і жыц-
цёвы ўклад перасялямага ар-
ганізавана і мігрыруючага
самастойна насельніцтва з
сельскіх населеных пунктаў і
малых гарадоў арыентаваны на
сельскі ці бліжэй да яго лад
жыцця. Пры перасяленні ма-
ладзья, працаздольныя групы
населенства імкнуцца ў асноў-
ным да больш высокай якасці
жыцця, чым яны мелі дагэтуль.
Такія магчымасці ў больш-
менш кароткі тэрмін і пры ад-
носным мінімуме сродкаў ім
можа прадастаўці малы або
сярэдні горад. Тут яны могуць
хутка асвоіць прафесію, выка-
рыстоўваючы свой навык, на-
быць дом з прыватным
участкам і г. д. Пераход жа
да гарадскога ладу жыцця ў
вялікіх і сярэдніх гарадах звя-
заны са зменай звычайных стэ-
рэатыпаў, цяжкай адаптацыяй,
сур'ёзным псіхалагічным на-
грузкамі і г. д.

У малых і сярэдніх гарадах
для перасяленняў з забруджа-
най зоны трэба стварыць рэ-
зерв рабочых месцаў, жылля,
развіваць сістэму культурна-
бытавога абслугоўвання. (Да-
рэчы, сям-там так пачына-
юць ужо рабіць. Напрыклад,
дырэкцыя цагельнага завода
ў Радашковічах унесла прапа-
нову ў ЦК КПБ і Саўмін рэспублі-
кі аб будаўніцтве тут
жылля для перасяленцаў з
Гомельскай і Магілёўскай аб-
ласцей, прадастаўленні ім ра-
боты на заводзе).

Частка працаздольнага на-
сельніцтва, найбольш творча
актыўнага і сацыяльна-мабіль-
нага, трэба чакаць, пажадае
пераехаць у вялікія і сярэднія
гарады. Аднак, улічваючы іх
немалыя праблемы, на наш
погляд, устанаўліваць асаблівы
статус для перасяленцаў тут

не мэтазгодна. Прыток мігран-
таў з сёлаў і малых гарадоў
заражанай зоны ў вялікія
гарады павінен рэгулявацца
агульнымі палажэннямі. Са-
цыяльна гарантаваным павінна
быць толькі перасяленне ў ма-
лыя і сярэднія гарады.

Дапамога вялікіх і сярэдніх
гарадоў рэспубліцы ў вырашэн-
ні праблем, выкліканых ката-
строфай на ЧАЭС, павінна
заклучацца ў стварэнні ў ма-
лых гарадах філіялаў, цэхаў і
ўчасткаў, дзе патрэбны спе-
цыялісты масавых прафесій,
малакваліфікаваныя рабочыя.
У насельніцтва гэтых гара-
доў з'явіцца магчымасць па-
шырыць выбар прафесій,
з'явіцца крыніцы фінансавання
жыллёва-грамадзянскага бу-
даўніцтва. Такое рашэнне буд-
дзе садзейнічаць агульнаму
развіццю сеткі гарадскіх па-
сяленняў рэспублікі. Так, да-
рэчы, зрабіў Мінскі маторны
завод, які будзе ў Стоўбцах
свой філіял. Плануецца пра-
грама жыллёвага будаўніцтва
для перасялення туды жыха-
роў Нараўлянскага раёна.

Перасяленцам з сельскай
мясцовасці павінна быць пра-
дастаўлена права ўступлення
ў мясцовыя калгасы, права на
ўзяцце ў арэнду зямельных
участкаў, жывёлагадоўчых фер-
маў і да т. п.

Часта жыхары жадаюць пе-
расяляцца ўсёй вёскай, усёй
грамадой. Тут могуць быць два
падыходы. Калі тут не пару-
шана полаўзроставай струк-
тура насельніцтва, маюцца пе-
радумовы для яго ўзнаўлення,
мае сэнс будаваць новае селі-
шча паблізу развітых прамы-
словых і культурных цэнтраў.
Устаноўлена, што ў такіх ра-
ёнах адток насельніцтва ў го-
рад ніжэйшы, чым у «глыбін-
цы». Мэтазгодна, на нашу
думку, размяшчаць селішчы
перасяленцаў ля жывёлагадоў-
чых комплексаў, спецыялізаваных
саўгасаў і г. д.

Адной з асноўных праблем
пры перасяленні насельніцтва
з пацярпелых раёнаў з'яўля-
ецца стварэнне для яго рабо-
чых месцаў. Найбольш грун-
тоўным пры гэтым павінна
стаць развіццё будаўнічай ін-
дустрыі і падрадных дзяржаў-
ных, кааператывных, калгас-
ных, міжкалгасных і іншых бу-
даўнічых арганізацый.

Другім накірункам вырашэн-
ня праблемы занятасці могуць
стаць філіялы і вытворчыя
ўчасткі буйных прадпрыем-
стваў, якія неабходна разві-
ваць у малых гарадах.

Трэцім накірункам ўяўляец-
ца прыцягненне перасяленцаў
у невыворчу сферу.

В. ХАРЭУСКІ,
кандыдат эканамічных навук,
заг. аддзела
сацыяльна-эканамічных
абгрунтаванняў БелНДІП
горадабудаўніцтва.

ПАД ВЕТРАЗЕМ «ГРУНВАЛЬДА»

Не піянерскі лагер «Дружба» «Сонечны», а — летнік «Грунвальд»... Нечаканае спалучэнне? Яшчэ год-два назад наўрад ці магло таёе быць. А вось сёлета...

У Мінскім бацькоўскім намітэце беларускамоўных школ і класаў вырашылі стварыць на базе піянерскага лагера «Дружба», што ў Дзяржынскім раёне, першы за пасляваенны час у рэспубліцы беларускі дзіцячы летнік «Грунвальд». Чаму менавіта «Грунвальд»? Слова гэтае вяртае нас да даўняй гісторыі нашага шматпакутнага народа, да мінулага, якое тлумачылася па-ўсілянку, але толькі не папраўдзе. Значыць, «Грунвальд» — магчыма, масьце дзецім больш дзедацца пра гістарычную і культурную спадчыну беларусаў, пра тое, як у розныя ліхія часіны змагаліся яны за сваю свабоду і нацыянальнае разнаволанне. Ну, і калі ўжо «Грун-

К. Тарасаў і А. Грыцкевіч на адкрыцці летніка «Грунвальд».

вальд», дык замест традыцыйных атрадаў утвораны ў летніку харугвы — Менская, Наваградская, Віленская, Полацкая. Зразумела, уся выхавачая ра-

бота ў «Грунвальдзе» вядзецца толькі па-беларуску. На ўрачыстым адкрыцці «Грунвальда» дзецім пажадалі добрага адпачынку і плённага

падарожжа ў мінулае свайго народа пісьменнік Кастусь Тарасаў і вядомы гісторык Анатоль Грыцкевіч, якія шмат зрабілі і робяць, каб на карце Баць-

каўшчыны менела «белых плям».

НАШ КАР.

Фота А. КАЛЯДЫ.

«...На жаль, мяне ў Маскве і на Захадзе ведаюць куды лепш, чым на Беларусі», — перацываю радкі з п'ямы Міхаіла Кукабака і быццам чуць трэск і шоргат эфіру, які праз усе глушылікі даносіў на хвалях «Свабоды» і «Голаса Амерыкі» яго прозвішча разам з імёнамі Андрэя Сахарова, Роя Мядзведзева, Анатоля Марчанкі, генерала Грыгарэнка.

Першае сціплае паведамленне пра адзінага беларускага дысідэнта, абвінавачанага па артыкуле 67 КК БССР, з'явілася 2 лютага г. г. на старонках «Звязды». З інтэрв'ю работнікаў рэспубліканскага КДБ чытачы даведаліся, што былы жыхар Бабруйска М. І. Кукабака быў асуджаны за антысавецкую агітацыю і прапаганду ў 1979 годзе, потым зноў прыцягваўся за гэта ў 1982 і 1985 гадах ужо ў месцах пазбаўлення волі, а ў снежні 1988 года вызвалены.

Праўда, у Кукабака быў шанец стаць вядомым для беларускіх чытачоў намога раней.

— На працягу ўсёх 10 гадоў апазіцыя тэрміну зняволення, — расказаў Міхаіл Ігнацівіч, — ад мяне настойліва патрабавалі публічнага пакаяння. Ім хацелася, каб праз «Советскую Белоруссию» я выступіў...

Такога выступлення на старонках друку не з'явілася. Думаю, ідэя аб паканным артыкуле ўзнікла невыпадкова: са стаў абвінавачвання Кукабака грунтаваўся і на яго артыкулах: «Два словы пра Сахарова, Сычоўскую псіхбальніцу і савецкі гуманізм», «Абарона праваў чалавека і раззбраенне — непадзельныя», адкрытых п'ямых старшын КДБ У. Андрэя, міністру аховы здароўя Б. Пітроеўскаму, першаму сакратару ЦК КПБ П. Машэраву, нарысак «Сплатканне з дзяцінствам», «Украдзеная Радзіма» і іншых.

«Украдзеная Радзіма» — гэта пра Бабруйск, дзе Кукабака нарадзіўся ў 1936 годзе і выхоўваўся ў дзіцячым доме. Пасля рамеснага вучылішча — праца на будоўлях «камунізму» ў Сібіры, Казахстане. 1968 год застаў яго ў Кіеве. Калі выклікалі ў Дарніцкі ваенкамат, дзе фарміравалі групу для адпраўкі ў Чэхаславакію, ён заявіў: «Калі пашлеце ў Прагу, аўтамат павярну супраць вас». Ён зайшоў таксама ў Чэхаславацкае консульства і перадаў консулу шэраг лістоў, у якіх выказаў нягэду і асуджэнне акупацыі Чэхаславакіі. Тады яго не арыштавалі.

Першая сустрэча з праваахоўнымі органамі адбылася ў горадзе Аляксандраве Уладзімірскай вобласці, дзе працаваў рабочым на радыёзаводзе. Пра яго далейшы лёс у «Архіве самвыда» (выпуск № 5, 1983 г.) паведамлялася наступнае: «14.04.1970 г. Кукабака быў арыштаваны ў г. Аляксандраве, яму было прад'яўлена абвінавачванне на артыкулы 190-1 КК. Інквімінаваўся ад-

крыты ліст да А. Мантэгію ў абарону А. Кузняцова і паклёпніцкія размовы сярод рабочых. Пад час следства маёрам Яўсеевым (начальнік следчага аддзела УКДБ па Уладзімірскай вобласці) Кукабаку было прапанавана «даць паказанні на стале сакратара пасольства ФРГ Мюлера». Кукабака адмовіўся супрацоўнічаць з уладамі. Паследавала экспертыза ў інстытуце Сербскага, і

арыштаваны за пашырэнне ўсеагульнай Дэкларацыі правоў чалавека і змешчаны ў Магілёўскую псіхіятрычную бальніцу. Прычынай арышту і зняволення Кукабака на гэты раз палужыла ягона я адмова зняць павешаную над ложкам у сваім пакоі ў заводскім інтэрнаце невялікую іконку. Усеагульную Дэкларацыю правоў чалавека ды партрэты акадэміка Андрэя Сахарова і генерала Пітра Грыгарэнка.

Міхася Кукабаку трымалі ў 3-ім аддзеле Магілёўскай псіхіятрычнай бальніцы ў строгай

АБЛАСНОЙ ПСІХІЯТРЫЧНАЙ БАЛЬНІЦЫ

«...Аб бібліятэках. У класічных турмах, хоць і з пэўнымі цяжкасцямі, кнігі атрымліваць можна. У гэтай жа турме бальнічнай бібліятэкай забаронена карыстацца... У аддзяленні ёсць «бібліятэка» — некалькі дзесяткаў кніг, прынесеныя медперсоналам з дому. Можнаце ўліць, што гэта за кнігі: 15—20-гадовай даўнасьці выпуску, часта без пачатку і канца, з вырванымі старонкамі... Цяпер аб прагульцы. На жаль,

лівым пачырмак апісваюцца каротка ўсе мае перамяшчэнні па псіхтурмах, дыягназ. Далей гаворыцца, што я пакуюту «хваробай пераіначвання грамадства», паводле звестак дзяржбеспі, распаўсюджваю антысавецкую літаратуру. Сацыяльна небяспечны, а таму маю патрэбу ў шпіталізацыі... Загаччык аддзялення Мыльнікаў...

Была размова аб прызначэнні мне ляркастваў. Я не вытрымаў і сказаў: «Гэта вельмі дрэнна, што вы збіраецеся пачаць мяне рознымі медыкаментамі. Я ніколі не пакуюту псіхічнымі расстройтвамі. Вы выдатна ведаеце, чаму я тут». Яго аргумент: «У нас спытаюць: да вас накіравалі хворага, дык чаму вы яго не лечыце?»

Цяпер мой гаспадар — Мікалай Пітроевіч Січоў, малады ўрач, якому крыху больш за трыццаць гадоў... 18 лістапада ён правёў са мной гутарку... «Раз вы тут знаходзіцеся, неабходна прызначыць нейкае лячэнне». Аказваю не вельмі ветліва: «Прызначэнне нейралептыкаў буду разглядаць як свядомае нанясенне шкоды майму здароўю». Урач: «Але ж у вас цяжкі дыягназ — шызафрэнія. Мы абавязаны лячыць вас». Пярэчу: «А вы абсалютна перакананы ў адпаведнасці дыягназу з маймі фактычнымі станам?» Урач: «Але ж дыягназ вам ставіў не я, а ў інстытуце імя Сербскага».

У гэтай псіхушыцы за рэлігійна перакананні сядзіць цэлая сям'я: маці, бацька і дзве дачкі... Усіх размысцілі па чадных аддзяленнях. На жаль, пануль не было магчымасці самому пагутарыць з кім-небудзь з іх. Харчаванне тут вельмі непрыямае, як у спецыяльнай, Сычоўскай, маю на ўвазе. Рэжым у чымсьці мякчэйшы, чым ва Уладзіміры. Але медперсанал (спраўдні) у цэлым значна горшы... За ўласны грошы з цяжкасцю толькі праз паўмесяца купіў зубную пасту і шчотачку, і то праз хворага».

3. В. НЕКІПЕЛАВУ. 25 КАСТРЫЧНІКА 1977 ГОДА, З МАГІЛЕЎСКАЙ ПСІХІЯТРЫЧНАЙ БАЛЬНІЦЫ (ПАУТОРНАЯ ШПІТАЛІЗАЦЫЯ)

«Мяне прывезлі ў Магілёў адраду з работы, 6 кастрычніка. Усё адбылося па старым «сцэнарыі». Тут я даведаўся, што прычынай да прымусовай шпіталізацыі паслужыла мля адмова добраахвотна зняць гэту злашчасную іконку... Лечачы ўрач Надзея Мацвееўна Драбіна, яна ж і загадчыца 3-га аддзялення, заявіла мне: «Вы вешанне іконкі і партрэтаў такіх людзей, як акадэмік Сахарав і генерал Грыгарэнка, супярэчыць агульнапрынятаму ў нас ладу жыцця, а таму з'яўляецца ненамаральнасцю».

Без усялякай прычыны праз дзень мяне ўжо прызначылі нейралептыкі ў таблетках... Для мяне тут створаны сапраўдны турэмны рэжым. З аддзялення нікуды не выпускаюць. Забаронена даваць чытаць мне кнігі, нават з тых, што ёсць у шафе ў аддзяленні...»

4. В. НЕКІПЕЛАВУ. 10 ЛІСТАПАДА 1977 ГОДА З ТОЙ ЖА БАЛЬНІЦЫ

«Сёння пішу Вам чацверты раз, са слабай надзеяй, што ўрачы хоць на гэты раз адашлюць. На Вашы пытанні не магу адказаць, таму што мне забаронена пісаць аб рэжыме ўтрымання, аб адносінах да све і да т. п.

Вы нагадалі мне аб Уладзіміраўскай псіхушыцы. У параўнанні з ёй тут ёсць свае плюсы, але ёсць і негатывыя, вядома, характэрнае ўсім установам такога роду ў гэтай краіне.

Так, нядаўна тут памёр хтосьці Янушэнка пасля пра-

(Працяг на стар. 14—15).

РЭАБІЛІТАВАЦЬ ПРЫ ЖЫЦЦІ

Дысідэнт Міхаіл Кукабака: партрэт на фоне карты свету

яго прыгаварылі да «прымусовага лячэння», якое цягнулася каля шасці гадоў, з іх 986 дзён у Сычоўскай СІБ і каля 2-х гадоў ва Уладзімірскай ІПБ. У 1976 годзе Кукабака выйшаў на свабоду, аднак з 1.11.76 г. па 28.11.76 г. і з 5.10.77 г. па 25.11.77 г. падвяргаўся кароткатэрміновым прымусовым шпіталізацыям».

У абарону Кукабака ў розны час выступалі акадэмік Сахарав, беларускія эмігранты, члены Кангрэса ЗША, Міжнародная амністыя, англійскія прафсаюзы... Дакументы і п'ямы самога Міхаіла Кукабака, заявы ў яго падтрымку, што гучалі ў розных краінах свету, перадаюць напружаны пульт барацьбы за права «людзкім звацца», якая вялася ўсё ж і тады ў нашай краіне і за мяжой.

З НАРЫСА М. КУКАБАКА «УКРАДЗЕНАЯ РАДЗІМА»

«...Калі спускаўся да чыгуначнага пераезду па вуліцы Бахарова, убачыў надпіс: «Берегісь поезда!» і адразу ўспомніў: а 25 гадоў назад тут было напісана «Сцэражыскі цягнік!»

Цяпер беларуская фраза знікла. Мяне гэта, на здзіўленне, непрыемна закрунула. Нечакана я ўсвядоміў слэб беларуска. Бо тут спрадвечу жылі мае дзяды і прадзеды. Сама зямля гэта — з праху бяскончых пакаленняў маіх суродзічаў. І я, іхні нашчадак, маю неаспрэчнае права не толькі на гэту зямлю, але і на сваю родную мову, на права быць беларусам.

Цяпер ужо свядома я стаў разглядаць надпісы на шыльдах магазінаў, устаноў. Абсалютная большасць — на рускай мове. І толькі адметны беларускі акцент у прахонных нагадае, што знаходзіцца не ў Кастраве або Іванаве. На базары зрэдку можна пачуць беларускую мову. Гэтыя, вядома, з вёсак прыехалі. Усё ж планавая асіміляцыя цэлым лямбач не завершана, хоць яе поспехі вядомыя...»

Жнівень 1976 г., Бабруйск.

З ГАЗЕТЫ «БЕЛАРУС»

У жніўні 1976 года Міхася Кукабака вярнуўся на радзіму ў Бабруйск і пачаў там працаваць грузчынам. Але ў кастрычніку таго ж года зноў быў

ізаляцыі і без права выхаду з памешкання.

У абарону М. Кукабака выступілі два іншадумцы (дысідэнты) Віктар Некіпелаў і Аляксандр Падрабінак. Некіпелаў выслухаў 15 кастрычніка 1976 года пракурору Магілёўскай вобласці ліст з просьбай «зрабіць захад дзеля безадкладнага вызвалення М. Кукабака», як асобы, арыштаванай беспасадкава. Падрабінак з горада Электрастал Маскоўскай вобласці, ад імя рабочай камісіі іншадумцаў звярнуўся 16 кастрычніка 1976 года з лістом да галоўнага лекара Магілёўскай абласной бальніцы з копіяй ліста ў Міністэрства аховы здароўя ССРСР. «Рабочая камісія, — пісаў Падрабінак, — уважае прымусовую шпіталізацыю Кукабака за прыклад выкарыстання псіхіятрыі ў рэпрэсійных палітычных мэтах і даводзіць да ваша ведама, што калі ў бліжэйшы час Кукабака не будзе вызвалены, то камісія будзе вымушана звярнуцца ў спецыяльны Камітэт пры Міжнароднай асацыяцыі псіхіятраў, створаны нядаўна на VI з'ездзе Міжнароднай асацыяцыі ў Ганалулу».

20 кастрычніка 1976 года Некіпелаў і Падрабінак выступілі сумесна з лістом «У абарону Міхаіла Кукабака», у якім пісалі:

«...Кукабака быў небяспечны для ўлад сваім уплывам на іншых рабочых, якім ён даваў іскрывы прыклад, як трэба змагацца за свае права. Жывучы ў інтэрнаце, пастаянна знаходзіўся ў заводскім калектыве, Кукабака быў непажаданым бунтарскім пачаткам, своеасаблівым цэнтрам крышталізацыі незалежнай грамадскай думкі. Гэтага рэжым не мог ні зразумець, ні дараваць...

Стан ускладніўся тым, што Кукабака — адзін, у яго няма родных, а калі так, то паводле савецкіх законаў, няма каму нават абараняць яго права... Мы звяртаемся да замежнай грамадскай думкі, да асацыяцыі замежных псіхіятраў, да ўдзельнікаў нядаўняга з'езду на Гавайскіх астравах з заклікам заступіцца.

Свабоду Міхаілу Кукабаку!» 5 лістапада Аляксандр Падрабінак звярнуўся ў Камітэт па разгляду скаргаў на ўжыванне псіхіятрыі ў палітычных мэтах з просьбай разгледзець справу аб прымусовай псіхіятрычнай шпіталізацыі Кукабака.

Нью-Йорк, ліпень-жнівень 1978 г. ПІСЬМЫ З ПСІХІЯТРЫЧНАЙ БАЛЬНІЦЫ І. В. НЕКІПЕЛАВУ. 22 ЛЮТАГА 1976 ГОДА. З УЛАДЗІМІРСКАЙ

лішчэ раз вымушаны звярнуцца да параўнання парадкаў у «класічных» турмах і ў турмах, замаскіраваных «белым халам і чырвоным крыжам». Я пабыў у сямі звычайных турмах: Аляксандраўскай, у абедзюх Уладзімірскай, на Чырвонай Прасі, у Лефортаўскай, Горнаўскай і ў Вязніках... У іх права на гадзіну і паўгадзіну прагульні практычна гарантаваны, г. зн. выходзіць або не выходзіць на прагулку — гэта справа зняволенца. У некаторых турмах на прагулку вядоўчыць прымусова, б'ючы, напрыклад, у Аляксандраўскай турме.

Пабыў я таксама ў трох дурдаках: інстытуце Сербскага, Сычоўскай спецыяльнай і ва Уладзімірскай абласной псіхбальніцы. Дзе воль, у гэтых турмах прагулка цалкам залежыць ад волі медперсоналу, жаданне хворых нікога не цікавіць. Напрыклад, у 5-м аддзяленні я праводжу другую зіму, і за гэты час не было ніводнай прагулкі (зімой, маю на ўвазе)...

У красавіку я напрасіў загадчыка аддзялення аддаць мне раней забраныя кнігі (англа-рускі слоўнік, часопісы). Гэта з'явілася дастатковай прычынай, каб падвергнуць мяне фізічным здзекам. Мяне пратрымалі на звязках (гэта значыць моцна прывязанымі ручнікамі да ложка) пяць сутак, бялітасна калолі... Бывалі выпадкі, што ён без патрэбы трымаў на паўмесяца на звязках хворых... Нямаю скалечаных на яго сумленні. Гады тры-тры з палавінай назад ён закалоў аднаго на смерць... Гэты зняволены чалавек, хтосьці Пітр Кудраўцаў з Гуся-Хрустальнага, сядзячы за забойства, прыбыў сюды з Ленінградскай спецыяльнай, здаецца, у 1972 годзе. Як расказвалі сведкі, чалавек быў здаровы, без відавочных парушэнняў псіхікі... Аднойчы атрымаўся канфлікт: нейкая медсястра не захачела прыняць штосьці з прадуктаў у перадачы, дык ён аблаўляў яе. За гэта яго пачалі бялітасна калочы. А ў яго ж быў ці то дыябет, ці то лямбач што... Адбылося штосьці непраўднае ў арганізме, і ён памёр за лічаныя дні, на 53-м годзе жыцця».

2. В. НЕКІПЕЛАВУ. 24 ЛІСТАПАДА 1976 ГОДА. З МАГІЛЕЎСКАЙ АБЛАСНОЙ ПСІХІЯТРЫЧНАЙ БАЛЬНІЦЫ.

«У паперцы, па якой мяне забралі, беглым, дрэнна разбор-

Кніганіс

А. КУЛЯШОУ. Маналог. Вершы і паэмы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1989.

Кніга — яшчэ адно перавыданне творчай спадчыны народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова, у тым ліку і тых старонак, якія сведчаць аб грамадзянскай смеласці творцы, яго здольнасці нават тады, калі многае замоўчалася і прыглынулася, гаварыць праўду.

В. АДАМЧЫК. Сказка той, хто прыйдзе. Раман. На рускай мове. Аўтарызаваны пераклад Т. Салатухінай. М., «Советский писатель», 1989.

Па-руску загучаў чарговы раман Вячаслава Адамчыка, у якім праўдзіва адлюстравана жыццё працоўных на тэрыторыі былой Заходняй Беларусі. Чытач зноў сустрэнецца з героямі, якія палюбіліся яму, прайдзе сцяжынамі іх.

Р. СЕМАШКЕВИЧ. У калаўроце дзён. Аповесці. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1989.

Аповесці Рыгора Семашкевіча «У калаўроце дзён» і «Ясень» перакладзены на рускую мову Р. Шчадрыной, знаёмай усесяюзнага чытача з прозай нашага пісьменніка, які заўчасна пайшоў з жыцця. Як і ў паэзіі, Р. Семашкевіч і ў прозе ў многім застаўся лірыкам. Аднак на гэты раз яго талент раскрыўся яшчэ гуарыстычна-сатырычнымі якасцямі.

М. ДЗЕЛЯНКОУСКИ. Красота рядом. Поруч. На рускай мове. Выданне другое, дапоўненае. Мінск, «Ураджай», 1989.

Хараства роднай прыроды паўстае са старонак замалевак, падарожных нарысаў Міколы Дзелянкоўскага. Аўтар даўно працуе ў рэдакцыі часопіса «Родная прырода», часта выязджае ў глыбінку. Убачанае і падказвае яму сюжэты і тэмы замалевак — светлых, лірычна-праніжнёных і шчырых.

НАСТОЙЛІВА раю чытачам не прайсці міма чарговага, другога нумара «Спадчыны»: штоквартальнік надзвычай змястоўны і цікавы.

Адкрываецца ён артыкулам М. Ермаловіча «Сведчанні «Слова...». Гэта — яшчэ адно пацвярджэнне таго, што невядомы аўтар сусветна вядомага твора «быў не толькі геніяльным мастаком, але і выдатным гісторыкам. Можна толькі здзіў-

ні дзень застаецца пытаннем «адкрытым».

Узяць хоць бы артыкул «Незалежнасць», упершыню змешчаны ў газеце «Беларусь» 28 лістапада 1919 года. Ці не цяпер усё гэта сказана: «Калі гаварыць аб незалежнасці якой-небудзь новай дзяржавы, вызваленнай вайной і рэвалюцыяй з-пад расійскага ярма, то гэта, здаецца, так і трэба, так і павінна быць... А вось загавары-

жыццё, рэчаіснасць. Як, скажам, вось на гэце: «Беларуская доля такая ўжо, што і гаварыць не варта. Вось хоць бы тая «вясна» народаў, аб якой так шмат яшчэ і цяпер гамоняць. Мо якому народу і прыйшла гэта вясна, але беларускі народ гэта «вясна народаў» так усё абмінае. Чаму так? Ці ж беларускі народ — гэтакі вялікі і гаспадарны — не заслужыў на тое, каб і для яго

водгалас даўніх стагоддзяў. Творы К. Тураўскага, а таксама жыццё «Памяць святога нашага бацькі Кірылы, епіскапа Тураўскага», напісанае невядомым аўтарам (прадмова і пераклад А. Мельнікава); раздзел з «Хронікі Быхаўца», дзе расказваецца пра Грунвальдскую бітву (прадмова і пераклад са старажытнабеларускай В. Чамярыцкага); нарэшце, урыўкі з кнігі пісьменніка-гуманіста XVII стагоддзя С. Лаўксміна «Практычнае красамоўства, альбо Правілы рытарычнага мастацтва, якія трэба ведаць для складання прамовы» (прадмова і пераклад з лацінскай Л. Чарнышовай) — як шмат падстаў для роздуму даюць яны, як дапамагаюць пранікнуць ўсведамленнем, наколькі багатая наша гісторыя і як шмат неабходна нам зрабіць, каб выжыць, застацца народам на буравейных паўстанках дваццатага і наступных стагоддзяў.

Чытаючы часопісы

ВЯРТАННЕ ПАМ'ЯЦІ

ляцца, наколькі ўсебакова і глыбока ведаў ён жыццё сучаснікаў і мінулае свайго народа, як упэўнена арыентаваўся ў забытым лабірынце тагачасных міжкняжацкіх адносін, абцяжараных бясконцамі ўсобицамі. Ды ўражае тут найперш тое, наколькі дасканала валодае матэрыялам сам М. Ермаловіч, як ён умее трапіць даводзіць сваю думку, пераконваючы ў правамернасці менавіта гэтага, а не іншага вываду, хоць, здавалася б, думка гэтая сама па сабе ў нечым і спрэчная.

Сам я, прызнацца, найперш запыніў увагу на раздзеле «Вяртаецца да чытача». У ім прадстаўлена яшчэ сем твораў Я. Купалы, невядомых сучаснаму чытачу. Яны ўзяты Я. Саламевічам з газет «Беларусь», «Звон» і часопіса «Беларускае жыццё» і датуюцца 1919—1920 гадамі. Нагадаем, што купалаўская публіцыстыка друкавалася таксама ў другім нумары часопіса за мінулы год і ў першым — за сёлетні. Гэтае вяртанне спадчыны класіка нацыянальнай літаратуры — як вяртанне самой памяці народнай. Усё, пра што пісаў Я. Купала ў трыжонных і цяжкіх гады станаўлення беларускай савецкай дзяржаўнасці, аб чым пакутліва думаў, у нечым і па сённяш-

це вы аб беларускай незалежнасці... Тут вам цэлую кучу нагавораць усялякіх перашкод, недарэчнасцяў, што аж вушы вянуць слухаючы. На ўсякую іншую незалежнасць кожны з вамі пагодзіцца, абы толькі не на беларускую».

Далёка наперад глядзеў народны пясняр. Чытаеш нататку «Торжышча», таксама з газеты «Беларусь» за 20 лістапада 1919 года, і як бы адчуваеш спробу асобных «звышперабудушчыкаў» адмовіцца ад усяго роднага, нацыянальнага, прыняць узамен заходнюю эрзацкую культуру: «Сягоння ідзе п'яны торг за ідэі, за праўду векавечную, агульналюдскую. Сягоння таргуецца Запад з Усходам, заходняя культура — з усходнім адзічэннем, і таргуюцца за што? Таргуюцца за цэлыя народы, за цэлыя дзяржавы, а ўсё для таго, каб нажыцца, каб у гэтым агульным разбурэнні вытаргаваць сабе лішнюю капейку ці мільярд рублёў».

Купалаўскія выказванні «Думка за думкай», нататкі «Албудова Беларусі», «Як у казцы», артыкул «Зямельная спекуляцыя», маленькі фельетон «Антанта» — усё гэта боль душы паэта і грамадзяніна, які дбаў пра будучыню народа, шукаючы і, на жаль, не заўсёды знаходзячы адказы на пытанні, якіх столькі ставіла перад ім

бацькаўшчыны закрывавала? Ці ж ён, вякі ваюючы для славы і магутнасці сваіх суседзяў, не варта быў таго, каб адваіваць хоць крыху гэтай славы і магутнасці для самога сябе, для свайго краю?»

«Усё жыццё жыць хацеў я з людзьмі...» — ва ўнісон з думкамі Я. Купалы гучыць вершаваны радок І. Канчэўскага, доўгі час забытага беларускага паэта, які, кажучы словамі А. Луцкевіча, «дзеля вялікага ідэалу вызвалення свайго народа ад духавога, палітычнага і эканамічнага рабства» жыў і тварыў. Некалькі твораў І. Канчэўскага яшчэ ў 1988 годзе змясціў са сваймі прадмоўкай у часопісе «Крыніца» А. Бяляцкі. І вось яго чарговая публікацыя ў «Спадчыне» — з невялікім, але грунтоўным пасляслоўем, у якой даецца ацэнка і творчасці І. Канчэўскага, і яго поглядаў.

Тым, хто любіць творчасць У. Жылкі, прыйдзецца даспадобы яго апавяданне «Выпадок», узятае Б. Сачанкам з рукапіснага часопіса «беларускага паступовага студэнцтва» «Перавясла» за 1924 год. Гучаць у творы — хараша, роздумна-турботна — агульначалавечыя матывы добра, людскай еднасці, супольнасці, якраз тое, пра што доўга забываліся мы, устаўляючы на першы план яго вялікасць «класавы інтарэс».

Нельга абмінуць і старонкі «Спадчыны», на якіх чуваць

З іншых матэрыялаў «Спадчыны» — працяг публікацыі «Новага завета» ў перакладзе і з каментарыямі А. Клышкі, згадка В. Хомчанкі пра А. Цвікевіча («Яшчэ пра аднаго...»), іранічная нататка А. Лукашкі «Падарункі Сталіну»...

А яшчэ кідаецца ў вочы мастацкае афармленне нумара. Набыў ён сваё аблічча ў першую чаргу дзякуючы каляровым літаграфіям М. Басалыгі — сучасны погляд на мінуўшчыну, сучаснае мысленне аўтара, пазбаўленае гістарычных стэрэатыпаў. Тут жа і іншыя каляровыя ілюстрацыі — рэпрадукцыі «Кравіда з цягніком» Я. Драздовіча, мініяцюры «Евангеліст Лука» з Аршанскага евангеля, пра якое расказвае В. Шматаў, выявы беларускіх ручнікоў.

Чаго не хапае «Спадчыне», дык, канечне ж, плошчы. Ці не па гэтай прычыне няма ў нумары гэты раз рэцэнзій; ці не таму пераважае дробны, слепаваты шрыфт; ці не таму няма ілюстрацый, скажам, да краязнаўчага нарыса К. Шыдлоўскага «Друж» (ім адкрываецца перспектыўная рубрыка «Мясцічкі Беларусі»), да артыкула В. Бабровіча «Паззія танца...». Ды з будучага года станаўшча павінна паправіцца: і аб'ём «Спадчыны» павінен павялічыцца, і перыядычнасць узрасце — часопіс пачне выходзіць раз у два месяцы.

С. ВІРЗОУСКИ.

ВАРТЫЯ ўзнагароды

Прачытаў паведамленне пра тое, што падручнікі «Беларуская мова» для 6—9 класаў (аўтары У. Андрэенка, М. Яўневіч) дапушчаны да ўдзелу ў конкурсе на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Беларускай ССР 1990 года.

Законам «Аб мовах у Беларускай ССР» беларускай мове, як вядома, нададзены статус дзяржаўнай. Яна цяпер пачне прымяняцца ва ўсіх галінах дзейнасці ў нашай рэспубліцы. Думаю, што па гэтых падручніках беларускай мовай будуць авалодваць не толькі дзеці ў школе, але і дарослыя.

Кнігі «Беларуская мова» для 6—7 класаў школ з беларускай мовай навучання, «Беларуская мова» для 6—7 класаў школ з рускай мовай навучання, «Беларуская мова» для 8—9 класаў школ з беларускай мовай навучання на працягу многіх гадоў правяраліся ў школе, удасканальваліся іх аўтарамі і сталі стабільнымі.

У чым вартасць гэтых работ? У іх высокай якасці як тэарэтычнай, так і практычнай часткі. Прачытаеш любое правіла, азначэнне і ўбачыш дакладнасць і прастату. І здаецца, што нічога ліш-

няга няма. Мяне здзіўляла заўсёды, колькі літаратуры трэба было прачытаць, каб напоўніць практыкаванні такімі цудоўнымі сказамі і тэкстамі. Пры гэтым усе яны мэтанакіраваныя, маюць і навучальнае, і выхаваўчае значэнне.

А колькі ў практыкаваннях прыгожых сказаў, якія захоўваюцца ў памяці на ўсё жыццё, колькі прыказак і прымавак. А колькі цудоўных звязных тэкстаў, якія наводзяць на роздум аб жыцці, аб чалавеку, яго радасцях і клопатах...

Бярэш у рукі гэтыя кнігі з задавальненнем і працуеш па іх з такім жа пачуццём.

Не памылоса, калі скажу, што гэтыя 3 падручнікі напісалі аўтары, улюбёныя ў нашу родную мову, культуру, зямлю. І гэта адчуваецца з першай да апошняй старонкі кожнай з кніг.

У мяне, як у настаўніка, які больш як 20 гадоў працуе па гэтых падручніках, няма сумненняў ў тым, што У. Андрэенка і М. Яўневіч заслужылі высокую адзнаку — прысуджэння ім Дзяржаўнай прэміі БССР за падручнікі «Беларуская мова» для 6—9 класаў.

П. САКАЎ,
настаўнік беларускай мовы і літаратуры
Хутарскай СШ Чэрвеньскага раёна.

ЖЫЦЦЁВЫ ШЛЯХ ЗАМКНУЎСЯ

Самым першым паэтам, імя якога пачуў я ў сваім жыцці, быў Адам Міцкевіч. Памятаю, яшчэ ў дзіцячым гадзі, бываючы ў Навагруду, вадзіў мяне бацька паглядзець курган Міцкевіча. У той далёкі час хатняй бібліятэкі ў нас не было, быў толькі зборнік вершаў Міцкевіча на польскай мове. У вольны ад слянянскай працы час чытаў яго бацька, а пазней — і я. Некаторыя творы завучыліся на памяць. Балады «Свіцязь» і «Свіцязіну» памятаю і цяпер. Так паступова ўвайшоў у мой духоўны свет паэт-зімляк. Стаў часцей чы-

таць яго творы. А пасля захацелася прайсці і сцежкамі вялікага паэта.

Не раз быў у Доме-музеі Адама Міцкевіча ў Навагруду. Сцежкі паэта прыводзілі мяне ў Завоссе, на азёры Свіцязь і Іалдычэўскае, у Туганавічы і Шчорсы, да Каменя Філарэтаў. А пазней і далей — у Вільню.

Пабыць ва ўсіх месцах, звязаных з жыццём А. Міцкевіча, вядома, цяжка. Жыццёвыя дарогі яго былі звілістыя. Прайшлі яны не праз адну краіну: Расію, Нямеччыну, Францыю, Швейцарыю, Бельгію, Італію. Абарваліся ў Турцыю (у Кан-

станцінопалі, цяпер Стамбул). 11 верасня 1855 года Адам Міцкевіч едзе ў Турцыю для арганізацыі польскіх легіёнаў (ішла руска-турэцкая вайна), каб прадоўжыць барацьбу за вызваленне Польшчы. Але здзейсніць свой намер яму не ўдалося. У Канстанцінопалі паэт захварэў і 26 лістапада памёр.

У 1856 годзе астанкі паэта былі перавезены ў Парыж, на могілкі Монмарансі, а ў 1890 г. — у Кракаў.

Будучы нядаўна на курсах удасканалення ў Польшчы, пашасціла пабыць мне ў Кракаве, наведаць нафедэральны сабор (насцёп) на Вавелю, у якім пахаваны Адам Міцкевіч. Саркафаг з астанкамі паэта ўстаноўлены ў сілене, у які вядзе кароткая лясціца з насцёла.

Роўна сто гадоў спачывае тут наш зімляк.

У свой час Адам Міцкевіч пісаў:

Нас вабіць невядомы край чужы, —

Цікава паглядзець. Але нязручна жыць...

І не толькі жыць... Каб зручна было паэту спачываць на кракаўскай зямлі, мы прывезлі з яго роднага Завосся шнатулку зямлі. Зямля ўзята з Жарновай гары, з вяршыні якой любіў ён дзівіцца на навакольную пейзажы. Шнатулку з зямельнай роднага краю, па якім пясняр заўжды сумаваў, ускрылі на яго саркафаг — злучылі пачаткам яго жыццёвага шляху з канцом. Жыццёвы шлях замкнуўся.

А. ШОЦКІ,
настаўнік.

г. Баранавічы.

Згадзіцеся, не часта знакамітыя навукоўцы — тая, як доктар філасофскіх навук Уладзімір Конан — уступаючы ў дыскусіі са студэнтамі. Наш сталы аўтар вядзе спрэчку «без усялякіх снідак на маладосць», як і належыць у дадзеным выпадку. Бо справа нацыянальнага Адраджэння занадта важная, каб рэдакцыя магла

абысці маўчаннем і проста праігнараваць ліст К. Каржэвіча (хоць і прыходзяць такія лісты не часта). Мы прыслухаліся к довадам падпісчыка і прадастаўляем яму сёння слова. Ліст друкуецца ў перакладзе і з неістотнымі скарачэннямі.

Уладзімір КОНАН

«САЎЛ, САЎЛ, ЧАМУ ТЫ ГОЊІШ МЯНЕ?..»

Пра так званае «Адраджэнне»...

Заўвагі адносна артыкула А. Лойкі «Адраджэнне без кансалідацыі»

З'яўляюся пастаянным падпісчыкам вашай газеты, рэгулярна сама за вострымі, зладзенымі публікацыямі ў ёй. «ЛІМ» адна з першых выданняў з перабудовых пазіцыяў у падтрымку галаснасці і дэмакратыі, супраць сталінізму і застоўных пазіцыяў.

Адразу агаваруся, каб не было неўраўнаважаным, што я карэнны беларус па нацыянальнасці і перакананы (наколькі гэта магчыма ў маім узросце) касмапаліт па поглядах. Перакананні не заміналі мне знаёмства з разнастайнымі публікацыямі «ЛІМа»: нешта прынямаць, над нечым задумвацца. Тым больш, што ў адрозненне ад многіх сваіх ровеснікаў я ўпэўнена валодаю беларускай мовай, хоць і не лічу не роднай (хай даруе мне грамада гэты факт). Але гэта, як гаворыцца, вынік выхавання, які перайшоў у погляды, і сутнасць не ў гэтым.

Сёння, адстойваючы ідэю нацыянальнага Адраджэння, «ЛІМ», на мой погляд, грашыць пэўнай аднабаковасцю, адсутнасцю падрыхаваных думак, вострых дыскусій. Не часта можна сустраць меркаванне, якое разыходзілася б з афіцыйнай канцэпцыяй «ЛІМа», яго кіраўніцтва.

Сёння я хачу выкласці некаторыя свае думкі — у многім спрэчныя, і, вядома, не пратэндуючы на ісціну ў апошняй інстанцыі. Спандуюся, ідэя плюралізму пераможа і вы апублікуеце меркаванне свайго падпісчыка.

Сёння тэрмін «Адраджэнне» стаў надзвычай папулярным сярод беларускай інтэлігенцыі. Ім стракаціць перадавіцы многіх газет і часопісаў. Не валодаючы глыбокімі ведамі ў літаратуразнаўстве, у галіне культуры, я абмяжуюся адзіна гістарычным падыходам да характарыстыкі гэтага тэрміна.

Што такое адраджэнне?

У апошні час шэраг крытыкаў, пісьменнікаў, дзельцаў культуры спрабуе ўвязаць сённяшняе ўсплеск нацыянальных рухаў з палітычнымі і культурнымі ідэямі агульнаеўрапейскага Адраджэння XV — XVI ст.ст. Алег Лойка, у прыватнасці, прама выводзіць гэты ўсплеск самавыдомаюцца з нібыта бесперапыннага працэсу беларускага Адраджэння XV — XIX — XX ст.ст.

Такая сувязь, на мой погляд, абсалютна незалежная і выглядае хутчэй як жадаемае, чым як сапраўднае. Сярэдневяковае Адраджэнне як з'ява агульнаеўрапейскага характару мела ў сваёй аснове зусім іншы эканамічны базіс — нараджэнне ў рамках феадальнага грамадства новага сацыяльна-эканамічнага ўкладу — капіталізму, зарадкі адраджэння новых класаво-грамадскіх слабаў і груп. Нацыянальны момант, які меў месца ў гуманістычных канцэпцыях, абумоўліваўся зусім іншай з'явай — імненнем да нацыянальнага аб'яднання, пераадолення феадальнай раздробленасці. Акрамя таго, трэба ўлічваць дыктатарскую функцыю царквы, што аб'ектыўна пашырала сацыяльную базу Адраджэння і ўзводзіла нацыянальны фактар у ранг найбольш прыдатнага сродку барацьбы з царкоўным прыгнётам.

Ідэя Адраджэння (а пазней — і Асветы) ніколі не ўзводзілі ў абсалют нацыянальны фактар, народны рух не мелі гэты фактар самамэтай. Больш таго, рызыкую сцвярджаць, што ў пераважнай большасці нацыянальных рухаў нацыянальнае выступала толькі зручна абалонкай, служачы рэальна сацыяльна-эканамічных працэсаў, што аб'ектыўна выспелі ў грамадстве, а магчыма — і вузкарныслівым дамаганнем пэўных асоб ці груп (што нярэдка недаацэньваецца).

На аснове вышэйказанага лічу тэрмін «Адраджэнне» па меншай меры няўдалым для характарыстыкі сацыяльна-

эканамічных, палітычных і культурных працэсаў у сучасным грамадстве.

Што адраджаць?

На сённяшні дзень ніводзін з тэарэтыкаў «нацыянальнага Адраджэння Беларусі» не даў адказу на гэтае пытанне. Стварэцтва ўражанне, што таварышы самі не ў стане растлумачыць сітуацыю, абспіраючыся на факты, на канкрэтную рэаліі і абыходзяцца абстрактна-распывістымі і абсалютна нічога не азначаючымі фармулёўкамі.

Ва ўсялякай з'яве з пункту гледжання гісторыі неабходна шукаць унутраны сэнс, не абмяжоўваючыся павярхоўнымі вывадамі. Калі пачытаеш А. Лойку, то можна смеяцца сцвярджаць, што адзінай прычынай сённяшняга «Адраджэння» з'явіліся «генацыд і русіфікацыя» беларускай культуры. Але ж гэта не так...

На працягу 72 год у нас культывавалі лад жыцця, які супярэчыць элементарным агульначалавечым законам і каштоўнасцям, законам эканомікі. У нас уздзгалі, што ў чалавечы быццё можна смея ўвесці іншароднае, чужае, і яно прыжывецца, што ідэя можна паставіць над грамадствам. Натуральна, што гэты разбуральны працэс адбыўся на культуры, але вынікі тут не больш адчувальныя, чымся ў эканоміцы, сацыяльнай сферы.

Згодзен з С. Букчыным, што нацыянальная ідэя не з'яўляецца зараз дамінуючай у грамадстве. Не яна вызначае жыццё грамадства і асноўныя культурныя працэсы, а пэўная сацыяльна-эканамічная і палітычная кан'юнктура.

Так з'яўляецца «Адраджэнне» тлумачыцца ў першую чаргу тым фактам, што ва ўмовах шматнацыянальнага грамадства любая форма пратэсту можа мець нацыянальную афарбоўку. Але ў канчатковым выніку пад сцягам нацыянальнай ідэі здзяйсняюцца сацыяльна-эканамічныя і палітычныя змены, што стабілізуе грамадскае жыццё, і потым нацыянальны бок пытання затушоўваецца і адмірае за непатрэбнасцю ў чаканні новага грамадскага ўзрыву.

Кансалідацыя ў імя чаго?

Аўтар артыкула з зайздроснай упартасцю апісвае масавае захваленне ідэяй «нацыянальнага Адраджэння». У мяне менш аптымізму на гэты конт, бо далёка не ўпэўнены, што большасці беларускай інтэлігенцыі па душы голая ідэя нацыянальнай дзяржаўнасці без карэнных змен у сацыяльна-эканамічнай і палітычнай сферах. Нездарма кіраўніцтва рэспублікі не рашылася на правядзенне рэферэндума па пытанню «Закона аб мовах», абмежаваны так званым «усенародным абмеркаваннем».

Адносна навуачнасці, студэнтаў, рабочых і сялянства мой аптымізм яшчэ меншы. На мой погляд, зараз скаўся час саюза грамадскіх сіл на нацыянальнай аснове для барацьбы супраць агульнага праціўніка — закэсценых бюракратычных структур.

Тое, што голая нацыянальная ідэя не знойдзе падтрымкі ва ўмовах інтэгральнага грамадства, разумеюць кіраўнікі БНФ і іншых неформальных аб'яднанняў. Разам з нацыянальнымі момантамі яны дэкларуюць у сваіх праграмах шырокія эканамічныя і палітычныя рэформы. У апошні час усё прыкметней тактыка БНФ на збліжэнне з лева-дэмакратычнымі сіламі інтэрнацыянальнага кірунку. Прыкладам — сёлетняя выбарчая кампанія і парламенцкая дзейнасць дэпутатаў.

Чым хутчэй мы пройдзем этап першапачатковай «пана-

жоўшчыны» на нацыянальнай глебе, тым хутчэй усваядомім, што ахвяраваць інтарэсамі асобы дзеля абстрактных інтарэсаў гэтак жа неразумна, як ахвяраваць асабістым дзеля славытага «грамадскага». Чым хутчэй мы зразумеем, што адна толькі нацыянальная рэвалюцыя ў культуры і бытаванні мовы не палепшыць наша матэрыяльнае жыццё, тым лепей для справы.

Што ж тычыцца твораў літаратуры і мастацтва, то я падыду да характарыстыкі іх не з пазіцыі крытыка, а з пазіцыі чытача або гледача. І тут высветліцца, што існуе нямала ўзораў «адраджэнцкіх» твараў, якія, нягледзячы на іх «патрыятычную» накіраванасць, не накіруюцца ў грамадстве. Вызначальным крытэрыем мастацкай каштоўнасці выступае ў першую чаргу не нацыянальны бок твора і нават не яго ідэяна скіраванасць, а ступень таленавітасці мастацкіх сродкаў, якасць індывідуальных творчых знаходак і, натуральна, змест.

Апісваючы «кансалідацыю» XIX—XX ст.ст., аўтар справядліва адзначае яе гістарычна прагрэсіўную ролю. Сапраўды, нацыянальная ідэя аб'ядноўвала розныя сацыяльныя слаі грамадства, але ў тым і справа, што такое аб'яднанне заўсёды было часовым. Пры ўсялякім абстрактна-сітуацыйна назіралася імгненнае палярнае адваротнае: адны задавальняліся ўступкамі, другія — гінулі.

Усялякая кансалідацыя не трымае сама па сабе. Ужо сам факт сведчыць пра адмаўленне асобы ад чагосьці свайго ў імя чужога. Сёння, я перакананы, не кансалідацыя, а кансенсус — залог поспеху. Не кансалідавацца вакол нечай «прачорай» ідэі, а ўлічваць увесь спектр думак і інтарэсаў, не ўшчамляючы нічых дэмакратычных правоў.

З кім пойдзе моладзь?

Алег Лойка не надта ветліва выказаўся пра маладую інтэлігенцыю, прыпісваючы ёй «нігілізм татальнага адмаўлення — безагляднага, бяздумнага, бесперспектыўнага»...

Праблема «бацькоў і дзяцей» стала раброем заўжды. Зараз — асабліва. З артыкула паважанага А. Лойкі я зразумеў, што старэйшыя, нават засвоішы самыя радыкальныя ідэі, не могуць абысціся без старога, як свет, покрыка на ўсялякую прыкмету іншадумства з боку нашчадкаў — прычым не абцяжарваючы сябе пошукам аргументаў. Аказваецца, мысліць у духу інтэрнацыяналізму — ужо амаль што прыкмета благаго тону...

Дэмакратычна настроеныя, з самастойным ладам думак маладыя людзі пазбягаюць кантактаў з «неформаламі», не жадаючы слухаць абвінавачванняў у касмапалітызме. Іх не вельмі вабіць перспектыва замяны адной ідэалагічнай канструкцыі на другую — з усімі выцякаючымі адсюль, як кажуць, вынікамі...

Час ужо зразумець, што большасць моладзі хоча жыць сённяшнім днём у свеце, свабодным ад догм, маючы нарэшце свабоду выбіраць светапогляд.

Я асабіста не хачу нічога будаваць і перабудоўваць, быць удзельнікам упадкаў і адраджэнняў, — хачу думаць сам, нікому не ўступаючы гэтага права.

Канстанцін КАРЖЭВІЧ, студэнт IV курса гістафака Магілёўскага педінстытута.

Не адразу пагадзіўся я з прапановай рэдакцыі нашага штотыднёвіка паспрачацца са студэнтам педінстытута К. Каржэвічам. І не таму, што ён занадта ўжо самаўпэўнена «абвяргае» канцэпцыю нацыянальнага Адраджэння, прапанаваную пэтам і даследчыкам літаратуры, вядомым настаўнікам некалькіх пакаленняў універсітэцкіх філолагаў і літаратараў прафесарам Алегам Лойкам. Ісціна — не манопалія прафесараў і акадэмікаў. Яна — не догма, а хутчэй дыялог, духоўны «плебісцыт», заўсёды незаключаны і прынцыпова адкрыты для дыскусіі. Непакоіла нешта іншае: невыразнасць і нейкая прыземленасць «сімялаў веры» нашага карэспандэнта. Асабліва канцоўка яго ліста: «Я лично не хочу ничего строить и перестраивать, не хочу быть участником ни упадков, ни возрождений, хочу думать сам, никому не уступая этого права». У гэтай шырай тырадзе заслугоўваюць увагі толькі два словы — «думаць сам». Праўда, наш малады чалавек яшчэ не ведае, што самастойна, а тым больш арыгінальна думаць — бадай што самая цяжкая ў нашым уніфікаваным грамадстве справа. Бо тое, што ён выдае за свой роздум пра культуру і не гістарычныя заканамернасці, на самай справе ёсць будзённая штампы пазачарашняга дня. Але гэта яшчэ не бяда. Я ўпэўнены, што ён пазбавіцца іх, калі захоча ўзбагачаць свой сацыяльны і духоўны вопыт. Бяда ў тым, што ён не хоча гэтага, а выбірае для сябе якраз сацыяльнае і духоўнае дысерцірства.

Горш за ўсё, што вось такую душэўную ляготу пачне прапаведваць заўтрашні настаўнік сваім вучням. Зразумела, лепшыя з іх, як кажуць, «небам бласлаўленыя», справяцца з гэтай спакусай банальнага нігілізму і пакрочыць далей, каб будаваць, перабудоўваць і адраджаць. А які лёс чакае слабейшых, кволых сэрцам і душою? Ці не стануць яны гэтакімі правінцыйнымі «будыстамі», а прасцей кажучы — звычайнымі лайдакамі, нахлебнікамі на ўтрыманні сваіх бацькоў і грамадства? Сёння ў нас такіх «мысляроў» — хоць гаць гаці, і яны, а не толькі ўсякія там рэтраграды ды «сталіністы» — глаўная перашкода на шляху сацыяльнага і духоўнага абнаўлення грамадства.

Аднак, перачытаўшы ліст К. Каржэвіча, я пераканаўся: заключныя словы яго — палемічныя выдаткі, і ён не такі ўжо абыякавы да лёсу грамадства і культуры, як можа здацца на першы погляд. Бо чалавек лянны і абыякавы да нацыянальнага Адраджэння не выпісвае і не чытае штотыднёвік «Літаратура і мастацтва», як дзярэчы, усе іншыя беларускія кніжкі, часопісы і газеты. Вось чаму я згадзіўся паспрачацца з майм калегам (я таксама настаўнік гісторыі па ўніверсітэцкай прафесіі), але толькі без усякіх снідак на маладосць. Бо, як на маю думку, у публіцыстыцы і навуцы, тансама ў пазэі і мастацтве, няма «маладых» і «старых», усе роўныя — у сэнсе аднанасці за сваё выказанне. Аднак любая спрэчка дасць свой плён толькі тады, калі «бакі» прызнаюць некаторыя

фундаментальныя агульначалавечыя каштоўнасці, нейкую «абсалютную» ісціну альбо безумоўную праўду, якую пачынальнік беларускага Адраджэння Ф. Скарына назваў «удненем» (асновай, падмуркам), на яким грунтуецца навука, мараль, права, грамадская бяспена і асабістая свабода. Наш асветнік і першадрукар называў яшчэ гэты грунт духоўнасці заномам чалавечы сэрца, нямецкі філосаф Кант — катэгарычным імператывам абавязку, а ў Евангеллі паводле Матвея ён гучыць так: «Вось жа ўсё, што хочаце, каб вам рабілі людзі, дык тое рабіце і вы ім». Гэты закон абавязку звернуты не толькі да асобных людзей, але і да народаў, нацый. Бо калі нехта не павяжае мову беларусаў, украінцаў, літоўцаў, не лічыцца з іх нацыянальнай мовай альбо абразліва называе яе ніжэйшай і бесперспектыўнай, то гэтым самым дае падставу не павяжаць і не лічыцца з яго мовай і культурай. Такая непавага дэстабілізуе міжнацыянальнае супрацоўніцтва, яна не прывядзе ні да чаго іншага, апроча як да «вайны ўсіх супраць усіх».

Паводле таго ж маральнага імператыву ёсць рэчы сямтыя і абсалютна бясспрэчныя. Немагчымы, напрыклад, «плебісцыт» (дыскусія, спрэчка) пра тое, ці патрэбна чалавеку сумленне, абавязкова ці не выконваць свой маральны абавязок, варта альбо не варта павяжаць бацькоў, Радзіму — нават тады, калі яны былі да нас не асабліва ласкавымі. Нельга нават і ставіць такія пытанні: ці патрэбна для рускіх, беларусаў, літоўцаў іх руская, беларуская, літоўская мова? А, можа, варта замяніць рускую — французскай, а для беларусаў і літоўцаў іх матчыную мову — влічлівай рускай мовай? Бо ёсць агульнапрызнаная і агульначалавечая праўда: родная мова — душа народа, а народ альбо чалавек «бяздушны» — ці «двудушы» не заслугоўвае увагі.

У спрэчцы важна тансама дамоўціцца пра змест асноўных паняццяў. У лісце К. Каржэвіча гэта касмапалітызм, нацыянальнае Адраджэнне, гуманістычнае Адраджэнне, альбо Рэнесанс, «плюралізм» (а на маю думку лепш — шматгалоссе) думак і поглядаў. К. Каржэвіч, напрыклад, кажа пра сябе: «Я — коренной белорус по национальности и убежденный космополит по взглядам». Яшчэ ён дадае, што «уверенно владеет белорусским языком», аднак не лічыць яго сваім родным, што, на яго думку, ёсць «результат воспитания, перешедший в убеждения, и суть дела не в этом». А вось я перакананы, што лярэ сутнасць «у гэтым». Маю на ўвазе не касмапалітызм, які тлумачыцца ў нашых даведніках і энцыклапедыях «застойнага перыяду» памылкова, а тое выхаванне, вынікам якога сталі перакананні, паводле якіх чалавек лічыць сябе беларусам, але «прынцыпова» адмаўляецца ад найвышэйшага дару — мовы свайго народа. Ніякага тут касмапалітызму няма, а ёсць нешта больш неяснае і, выбачайце, паважанае налега, — хімернае. Адносна вызначэння касмапалітызму ў нашых старых даведніках заслугоўвае ўвагі толькі пераклад гэтага слова са старажытна-грэчаскай мовы: касмапаліт — грамадзянін свету. Усё іншае — «выкрываль-

ная» лаянка, а не вызначэне. На самай жа справе, «насмаліт» — гэта лаяльны чалавек да культуры таго народа і краіны, якія прызналі яго сваім паўнапраўным грамадзянінам. У паўным сэнсе ён — паліглот. Ён мог вучыцца ў лонданскім каледжы па-англійску, у французскай Сарбоне — па-французску; а калі лёс закіне яго на працу ў школу ці ва ўніверсітэт Беларусі альбо Літвы, то ён, я ўпэўнены, будзе выкладаць свой прадмет па-беларуску ці, адпаведна, па-літоўску. Гэта сама вярта паводзіць рускаму альбо беларускаму «насмаліту» ў ЗША, Францыі, ці, скажам, у Эстоніі. У нас на Беларусі ці не занадта шмат «беларускіх» патрыстаў, якія «прыцыпова» выражліся беларускай мовы. У ЗША і Францыі значна больш «насмалітаў». Але немагчыма ўявіць сабе амерыканскага ці французскага «насмаліта», які б «прыцыпова» і дэманстравана ганьбіў бы англійскую альбо французскую мову і выкастаўся б яе.

Тое, што Вы, паважаны Каржэвіч, называеце нашым насмалітствам, на самай справе — усяго толькі банальнае янычарства. Маю на ўвазе не толькі вядомы корпус наёмных салдат-янычараў у колішняй Турцыі, а, так скажаць, ідэалагічных янычараў «па перакананнях». Напомню, як «ствараліся» такія янычары ў Турэцкай імперыі, якая заваявала балканскіх славян. Проста, але надзейна: бралі хлопчыкаў з балгарскіх ці сербскіх сем'яў, адрываў іх ад родных каранёў і нацыянальнага радаводу, выбывалі з іх памяць пра зямлю продкаў, вучылі ў сваіх «яслях», «садах» і школах толькі па-турэцку, выхоўвалі ў духу турэцкага імперыялізму і адданасці султану, якому сам Алах «адаў» ва ўдзел балканскіх славян. Калі ж яны падрасталі, то іх пасылалі ў Балгарыю і Сербію ўпраўляць народам і вучыць яго «ісцінай веры». У выніку «выхаванне пераходзіла ў перакананне», паводле якога няма і ніколі не было балгар ды сербаў, а мова іх — нешта ніжэйшае, ганебнае, «дэревенское наречье». Праўда, сёння балканскае янычарства — справа даўно мінулых дзён, аб'ект гістарычных раманаў і фільмаў. А ўсё таму, што «святло» ў цемры свеціць, і цемра не агарнула яго». Адбылося балгарскае і сербскае нацыянальнае Адраджэнне.

Вось цяпер настаў час пагаварыць пра нацыянальнае Адраджэнне. Тое, што напісаў я на пра яго студэнт-гісторык К. Каржэвіч, мне добра вядома. Так вучылі мяне ў школе і ў Беларускай універсітэце, калі там манапольным «беларускім» гісторыкам быў Лаўрэнці Абэцэдарскі. Але, дзякуючы Богу, «выхаванне» па Абэцэдарскаму ў мяне не перайшло ў перакананне. Школу я закончыў у 1952 годзе, а гістарычны факультэт — у 1959-ым. Ніяко ў сёння ў «беларускай» школе і «беларускіх» інстытутах нічога не змянілася? Хіба і цяпер там выкладаюць гісторыю «па Абэцэдарскаму»? На жаль, школа наша застаецца кансерватыўнай, і «абэцэдарчына» засела там моцна. Але ж гістарычная навука абнаўляецца. І вярта жалю, калі гэтае абнаўленне не кранула душы майго маладога калегі К. Каржэвіча. Есць у нас пяцітомная Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі, энцыклапедычныя даведнікі «Янка Купала», «Ф. Скарына і яго час». Рыхтуецца шматтомная гістарычная энцыклапедыя Беларусі. Ніяко яны прайшлі не заўважанымі «беларускімі» школамі і «беларускімі» педінстытутамі?.. Калі так, то — гэта наша старая нацыянальная бяда, а, шчыра кажучы, — усё тое ж нашае янычарства.

К. Каржэвіч мае рацыю ў тым сэнсе, што гуманістычнае Адраджэнне XV—XVI стст. (Рэнесанс) і беларускае нацыянальнае Адраджэнне — не адно і тое ж. Але ён памыляецца, калі аддзяляе і супрацьстаўляе гэтыя культурна-гістарычныя рухі. І тое, гуманістычнае Адраджэнне зусім не «ся-

рэдневяковае», як думае наш студэнт-гісторык. Пра гуманістычнае Адраджэнне напісана нямала цікавых даследаванняў, і найбольш грунтоўнае сярод іх — кніга А. Лосева «Эстэтыка Адраджэння». Адсылаю чытачоў да гэтых разумных кніг. Але ёсць тэма, якая не даследавалася: маю на ўвазе судноснасць паміж гуманістычным Адраджэннем, якое склала цэлую пераходную эпоху ад Сярэднявечча да Новага часу, і Адраджэннем нацыянальным. Першае — унікальнае ў гісторыі еўрапейскіх народаў культурна-гістарычная эпоха, а другое — заканамернасць у гістарычным развіцці народаў і рэгіёнаў (напрыклад, паўднёвых славян, беларусаў, украінцаў, а ў другой палове нашага стагоддзя — народаў Афрыкі, Індыі, Кітая), гістарычныя працэсы якіх характарызуецца перыпнасцю і катастрафічнасцю развіцця. Па сутнасці, тэрмін «Адраджэнне» абазначае два неаднародныя, але ўзаемазвязаныя паняцці. У рамках пераходнай эпохі да Новага часу гуманістычнае Адраджэнне ў дачыненні да нацыянальнага Адраджэння выступае як «цэлае» адносна сваёй «часткі», бо якраз у гэтую эпоху ў еўрапейскім рэгіёне адбывалася станаўленне нацыянальных дзяржаў, нацыянальнай мовы і літаратуры. Аднак у «полі зроку» нацыянальнага Адраджэння як заканамернай сувестна гістарычнай з'явы, якая шматкратна паўтараецца на розных узроўнях і ў пэўным «гістарычным рытме», гуманістычнае Адраджэнне бачыцца як еўрапейская, лакалізаваная ў часе і прасторы з'ява. І ў гэтым плане беларускае нацыянальнае Адраджэнне ўключае гуманістычнае Адраджэнне на Беларусі ў XVI—XVII стст. як першы свой этап.

Тэорыя Адраджэння як заканамернасці развіцця нацыянальных культур тэарэтычна яшчэ не распрацавана, хоць тут выказваліся цікавыя ідэі, гіпотэзы, назапашаны вялікі фактычны матэрыял. Рускі сацыёлаг М. Я. Данілеўскі (1822—1885) уяўляў гісторыю культуры як сістэму «закрытых» культурна-гістарычных тыпаў, кожны з якіх праходзіць тры этапы: «юнацтва», «сталасць» і «старасць», за якой наступае смерць альбо асіміляцыя «аджыўшага» тыпу культуры новым яе тыпам. Крыху пазней гісторык і літаратуразнавец К. М. Ляонцеў (1831—1891) развіваў канцэпцыю трох стадый у развіцці кожнага рэгіянальнага тыпу культуры: першапачатковай прастаты (этнаграфічны перыяд), квітнеючай складанасці (эпоха класікі) і стадыі другаснага спрашчэння. К. Ляонцеў дапускаў магчымасць адраджэння тых ці іншых нацыянальных культур пасля іх заняпаду, аднак не развіў гэтай ідэі. На думку савецкага гісторыка Н. І. Конрада (кніга «Запад і Восток», 1972 г.) Адраджэнне не ёсць гістарычная з'ява толькі еўрапейскай культуры XV—VI стст., яно па-свойму выявілася ў Індыі, Кітаі, Японіі, іншых усходніх краінах VIII—XVI стст. Гэтыя ды іншыя даследаванні пацвердзілі пэўную заканамернасць у развіцці нацыянальных і рэгіянальных культур, паводле якой іх заняпад не абавязкова вядзе да асіміляцыі іншымі, больш «моцнымі» культурамі. Гістарычны вопыт славянскіх народаў (балгар, чэхаў, беларусаў, украінцаў) сведчыць, што за крызісам і застоём іх нацыянальнай культуры ўспрыяльных умовах наступалі перыяды іх паскоранага развіцця, якія справядліва называюць нацыянальным Адраджэннем. Яго ад-

ром і зыходным імпульсам заўсёды была генетычная памяць народа, увасобленая ў роднай мове, фальклору, нацыянальных сімвалах і традыцыях.

Хто знаёмы з гісторыяй, той ведае: асімілятары варварскай эпохі, захапіўшы пэўны рэгіён, імкнуліся фізічна знішчыць народ альбо яго эліту — носьбітаў генетычнай памяці і культурных традыцый. Больш познія, «цывілізаваныя» асімілятары дзейнічалі інакш: не знішчалі «прадукцыйныя сілы», а імкнуліся выхаваць з новых пакаленняў рэнегатаў і янычараў, вытраціць генетычную памяць, нацыянальную мову, навіязаную ім сваю, «панскую» і «цывілізаваную» мову і культуру. З гэтай мэтай шырока выкарыстоўвалася школа з няроднай для карэннага насельніцтва мовай выкладання, друк, тэатр, тэндэнцыйная навука ды іншыя «асветніцкія» сродкі. У больш адсталых, напаварварскіх дзяржавах, якой была, напрыклад, Турэцкая імперыя, поруч з «янычарызацыяй» пануючай эліты пускалі ў ход генацыд, асабліва пасля падаўлення нацыянальна-вызваленчых рухаў.

На працягу шматпакутнай гісторыі беларускага народа былі выкарыстаны ўсе гэтыя рычагі дэнацыяналізацыі. У другой палове XVII стагоддзя ўзнікла тэндэнцыя да пераўтварэння федэратыўнай Рэчы Паспалітай, што аб'ядноўвала Беларусь, Літву і Польшчу, частку Украіны, да унітарнай дзяржавы з палітычнай і культурнай перавагай феадальнай Польшчы. Спаквалі ліквідаваліся дасягненні гуманістычнага Адраджэння — беларускае кнігадрукаванне, дзяржаўны статус роднай мовы беларусаў, адбывалася паланізацыя прывілейных саслоўяў. Гэтыя негатыўны працэсы стаў афіцыйным палітычным курсам пасля адмены ў канцы XVII стагоддзя дзяржаўных функцый беларускай мовы і замены яе мовай польскай. За першым беларускім Адраджэннем XVI стагоддзя пачаўся перыяд застою і заняпаду. Але гэта была не дэградацыя культуры, а яе вымушанае вяртанне на этнаграфічны ўзровень «першапачатковай прастаты» (аўтэнтчны фальклор, інтэнсіўная моватворчасць у асяроддзі «простага» народу, народная традыцыйная культура). Адсюль пачыналіся тыя крыніцы, якія падрыхтавалі новае, цяпер ужо нацыянальнае Адраджэнне першай паловы і сярэдзіны XIX ст. (станаўленне новай беларускай літаратуры, творчасць Яна Чачота, Яна Баршчэўскага, В. Каратынскага, В. Дуніна-Марцінкевіча ды іншых «двухмоўных», польска-беларускіх пісьменнікаў, першы этап станаўлення беларускай нацыянальнай мовы). Гэтае другое беларускае Адраджэнне закончылася нацыянальна-вызваленчым паўстаннем на чале з К. Каліноўскім (1862—1863 гг.). Вынікам яго жорсткага падаўлення быў спад нацыянальна-культурнага руху (60—70-я гады XIX стст.). У 80—90-я гады Ф. Багушэвіч і яго паслядоўнікі аднавілі гэты нацыянальна-адраджэнскі рух, арыентаваны ўжо не на паўстанне, а на мірную культурна-асветніцкую і сацыяльную рэвалюцыю. Вынікам гэтай адраджэнскай хвалі было стварэнне беларускай літаратурнай класікі (творчасць Янкi Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, іх паслядоўнікаў), аднаўленне беларускага легальнага кнігадрукавання, стварэнне нацыянальнага друку (газеты «Наша доля», «Наша ніва», «Гоман» і інш.), станаўленне нацыянальнай школы ў тэатральным і выяўленчым мастацтвах, збор і публікацыя багатых пластоў аўтэнтчнага фальклору.

Напомню, што беларускі куль-

турна-нацыянальны рух да рэвалюцыі 1917 года развіваўся на правах грамадскай плыні, а не на ўзроўні дзяржаўнай палітыкі: дзяржава Расійскай імперыі і афіцыйнае грамадства не прызнавалі культурную і нацыянальную самастойнасць беларусаў, а выдатна распрацаваную мову Купалы, Коласа, Багдановіча і «Нашай нівы» называлі «штучнай» і «беспersпектыўнай», якой накіравана стварыцца ў прыдушанай «заходнерусамі» нейкай «агульнарускай» мове. Толькі пасля вяртэннага камунізму ва ўмовах нэпа беларуская нацыя, яе мова і культура набылі статус дзяржаўнасці.

Палітыка беларусізацыі ў 20-я гады ўраўняла ў правах былою «сялянскую» мову з мовай дзяржаўных народаў. Гэта было трэцяе па гістарычнаму адліку нацыянальнае Адраджэнне. Шпэркімі тэмпамі стваралася беларуская школа, навука, усе віды прафесійнага мастацтва. Жорстка рэпрэсіі і «культурна-нацыянальны» генацыд у гады панавання сталіншчыны спыніла гэты магутны культурны ўзлёт. Аднак парадокс у тым, што нават у трагічныя для народа і яго культуры 30-я гады грамадскі і дзяржаўны статус беларускай мовы быў вышэйшым, чым ён стаў пасля «застойных» 60—70-х гадоў. Бо вёска, дзе ў 30—50-х гадах пражывала большасць насельніцтва Беларусі, вясковая агульнаадукацыйная школа, педучылішчы і культурна-асветныя ўстановы тады заставаліся ў асноўным беларускамоўнымі. Паводле «сталінскай» Канстытуцыі БССР 1937 года народу гарантавалася права на адукацыю «навучаннем ў школе на роднай мове». А вось «брэжнёўскай» Канстытуцыя БССР 1977 года нават фармальна не ўпамінае пра гэце права, абмяжоўваецца нерэальнай ва ўмовах татайнай дэнацыяналізацыі «магчымасцю навучання на роднай мове». Прычына тут відавочная, хоць яе сёй-той не хоча прызнаць дэнацыяналізацыя (русфікацыя) усіх сфераў грамадска-палітычнага кіравання і ўсёй сістэмы падрыхтоўкі кадраў. Яна адбывалася не толькі «самаітам», шляхам стварэння выгаднай кан'юнктуры для вырачэння беларусаў ад свайго нацыянальнага радаводу, але і насаджвалася антызаконнымі адміністрацыйнымі рашэннямі.

Сёння на Беларусі стварылася хімерная этна-культурная сітуацыя: ёсць беларуская дзяржава, беларускі народ, беларускія палітычныя і грамадскія ўстановы, нават беларускі парламент. І ў той жа час ведае беларускую мову і агульнапрызнаную ў свеце нацыянальную літаратуру толькі меншасць беларускага насельніцтва. Крызісная сітуацыя выклікала да жыцця ў другой палове 50-х — пачатку 60-х гадоў чацвёртую адраджэнскую хвалю, якая была гвалтоўна і шмат што «не-легальна» спынена ў гады не-сталінізму. І аднавілася яна ў апошнія гады, калі пачалася перабудова, сацыяльна-эканамічнае, палітычнае і духоўнае абнаўленне грамадства на дэмакратычных асновах.

Кожны этап беларускага нацыянальнага Адраджэння пачынаўся з барацьбы за грамадска-палітычнае раўнапраўе роднае мовы. Гэта невыпадкова, бо толькі нацыянальная мова здольна аб'яднаць усю разнастайнасць культуры ў духоўную цэласнасць. А беларуская літаратура было накіравана быць генератарам ідэй нацыянальнага Адраджэння: ад Ф. Багушэвіча і «Нашай Нівы» да сучаснай шырокамаштабнай барацьбы беларускіх літаратараў за гістарычныя правы беларусаў як роўных сярод іншых дзяржаўных нацый яна літаральна выратавала Бацькаўшчыну ад таго гістарычнага закутку, у які хацелі загнаць яе недабразычліўцы. Па вялікаму маштабу беларускі літаратар — чалавек самаахвярны, рыцар і абаронца маці-радымы, паслядоўнік вялікага Купалы і трагічнага Багдановіча. Вось чаму я не раіў

бы нашым апанентам пачынаць з такіх, выбачаеце, пошлых аргументаў, быццам бы «в подавляющем большинстве» дзеячы нацыянальных рухаў выяўлялі скрытыя эканамічны інтарэсы, за якімі хаваюцца «узкокорыстныя» прытязанні асобных асоб і груп.

У «філасофскіх» практыкаваннях К. Каржэвіча пра залежнасць культурна-нацыянальных рухаў ад «соцыяльна-эканамічнай сферы» таксама няма нічога новага, а тым больш таго радыкалізму, прыхільнікам якога ён сябе лічыць. Усяго толькі банальная тэорыя «эканамічнага матэрыялізму», зніжана да ўзроўню філасофскага кічу. Тут і спрацаца няма пра што, бо сёння за акцыі такога псеўдарадыкалізму ніхто не дасць меднага пятакі. Мiane здзіўляе толькі адно. Калі паважаны Каржэвіч сапраўды малады чалавек і студэнт-гісторык, а не маскіроўка пад яго, то для чаго яму захацелася выступіць у ролі псеўдарадыкальнага рупара ваяўнічага мяшчанства, абы-якавага да «святаяго» кожнага народа, які павяжае сябе, — да нацыянальнай культуры і ўзнеслых ідэалаў нацыянальнага Адраджэння? Што ж датычыцца яго непрыхаванай злосці супраць закона, які ўзровень беларускую мову на ўзровень дзяржаўнай, то я хацеў бы сказаць наступнае. Закон гэты прыняў Вярхоўны Савет, выбраны яшчэ да перабудовы. Большасць заканадаўцаў нават не так «упэўнена» валодалі беларускай мовай, як К. Каржэвіч. Тым не менш яны зразумелі гістарычную неадольнасць нацыянальнага Адраджэння, і тут ім не здрадзіла дзяржаўная мудрасць і прадбачлівасць.

Напомню праціўнікам нацыянальнага Адраджэння думкі аднаго з самых глыбокіх і папулярных ва ўсім свеце рускіх філосафаў: «Нацыянальны чалавек — нешта большае, а не меншае, чым проста чалавек, у ім ёсць родавыя рысы чалавека наогул і яшчэ — рысы індывідуальна-нацыянальныя. Можна жадаць брацтва і яднання рускіх, французаў, англічан, немцаў ды ўсіх іншых народаў зямлі, але нельга жадаць, каб з твару зямлі зніклі выяўлены нацыянальных духоўных тыпаў і культур. Такая мара пра чалавека і чалавецтва, пазбаўленых усяго нацыянальнага, ёсць прага згасання цэлага свету каштоўнасцей і скарбаў. Культурна ніколі не была і ніколі не будзе абстрактна-чалавечай, яна заўсёды канкрэтна-чалавечая, гэта значыць, нацыянальная, індывідуальна-народная, і толькі ў такой сваёй якасці ўзнікаецца да агульначалавечнасці... Нацыянальнасць ёсць пазітыўнае ўзбагачэнне быцця, і за яе неабходна змагацца, як за каштоўнасць. Нацыянальнае адзінства глыбейшае за адзінства класаў, партый і ўсіх іншых пераходных гістарычных утварэнняў у жыцці народаў... Творчы нацыянальны шлях і ёсць шлях да ўсечалавецтва... І сапраўды, дэнацыяналізацыя аддзяляе нас ад усечалавецтва» (Ніколай Бердяев. Судьба России. М., 1990. с. 93—99).

Тым, хто адмаўляе і ёсць святаю справу адраджэння пакрыўджаных гісторыяй народаў, я напомяню эпізод, апісаны ў «Дзеяннях святых апосталаў». Там голас з неба кажа Саўлу, які пасля гэтага ўрока стаў апосталам Паўлам: «Саўл, чаму ты гоніш мяне... Цяжка табе супраць ражна ўпярцаваць. А яшчэ Заратустра ў Ф. Ніцшэ неяк заўважыў: «Не плыў супраць ветру!» Сёння мы скажам ганіцелям нацыянальнага Адраджэння: не вярта вам перціся супраць ражна праўды і пляваць на вятры гісторыі.

Мая кніга «Аўтографы Андрэя Макаёнка» пайшла ў набор у выдавецтве «Мастацкая літаратура». У тым жа выдавецтве сёлета, да сямідзесяцігоддзя вядомага беларускага драматурга, выходзіць пяты, заключны том Збору твораў А. Я. Макаёнка. У пяцітомніку з'явіўся шэраг твораў і матэрыялаў, аб якіх нам не было вядома. Пад іх уздзеяннем мае «Аўтографы» папоўніліся новымі старонкамі, якія прапануючы чытачу.

«Не забудь, читатель, что я никогда не являлся перед тобой в своем натуральном виде, но всегда несколько искаленным».

М. Я. САЛТЫКОВ-ШЧАДРЫН.

КАЛІ згарэла дача, больш за ўсё яму было шкада сваіх ваенных дзённікаў — ад сорока першага па сорок трэці і за першыя пасляваенныя гады. І рукапісаў. Не адновіш?..

Адновіліся. Знайшліся на гарышчы ў брата. І цяпер — чытаем. Рукапісы — не гараць?.. Лаўлю сябе на думцы: ці хацеў бы ён, каб гэта ўсё было надрукавана? Накіды. Чарнавікі. Эскізы. Анекдоты. Письмы. Часам — як дзіцячыя пляшкі. З плямамі. Мы ж ведалі яго — дарослага... Аднак — ці ведалі?

Вось маналог, у дзённіку. Сампрызнанне: «Кстати, очень часто свое «я» я ставлю выше круга, в котором вращаюсь...» Як вам гэта падабаецца?

Далей: «...надеюсь на свои способности, что, черт побери, а все-таки я со временем вылезу на какую-то сопку, высоту, что я все-таки смогу что-то дать. Короче говоря — пасягаю на вялікае ў жыцці. Интересно, что скажет будущее?»..

Гэта напісаў у сорок сёмым годзе дваццацісямгадовага Макаёнка ў Журавічах, дзе ён служыў памочнікам сакратара райкома партыі. У дваццаць сем — памочнік... А датуль, у арміі — памочнік ротнага палітрука...

«Ну и стервец мой политрук Мжавня. За каких-либо семь дней войны уже полысел, а что будет, когда попадет на фронт? Каждый день меняет калесоны будет» (1.07.41). Як вам — гэта? Толькі не спытайцеся смяяцца з палахлівага Мжавні. «Да, Петяка прав, что человечество нуждается в войне. У него появилась дурная кровь. Верно! Человечество требует чудовищной встряски. Человек забыл, что он человек. Ему нужно дать зарядку. Нужно, чтоб он научился любить, любить человека. Любить жизнь, любить все по-настоящему. Ибо он уже начал загинуть» (24.08.1941).

Маральная пякотка? Слоўны воцат? З тагачасных уяўленняў пра вучэнне Ніцшы? Або з Шпенглера, які лічыў, што ўсе ідэі ці не заўжды вырашаюцца праз зброю, што «ідэя, ператвораная ў кроў, крыві і патрабуе»?

Пяцітомнік Макаёнка — унікальны. Тут ён, бадай, увесь. І з глянцамі, і без глянцу. Гэткіх збораў твораў не было дасюль, — прынамсі ў нас: заўсёды быў адбор. Мяркуючы самі, добра гэта альбо кепска, — перад намі «нехрэстаматычны», «непрасеяны», «непрычасаны», «некласічны» Макаёнка.

Ён ніколі не казаў ні мне, як сябру-крытыку, ні іншым, ні інтэрв'юерам, што раней, чым напісаць «На досвітку», ён, акрамя аднаактовак, меў два зямлі на жанр поўнаметражнай п'есы (навіна, якую нам адкрылі з выходам другога тома, у наступных будучыя новыя сюрпрызы), — «Ворагі» і «Выйгрыш». Першая — пра партызанскі рух... А ён жа неадночы кляўся, што да «Трыбуналу» нават не дазваляў сабе і падступіцца да вайны, бо: «...як пісаць аб тым суровым часе

мне, сатырыку?» (т. V, с. 274*). Пра тое самае тлумачыў ён і мне: «А не камедый я, ты ж ведаеш, пісаць не ўмею» (ёсць і гэта ў пятым томе). Што «не ўмею» — я не ведаў. Ведаў — ён. Бо ён — паспрабаваў, і драма (гераічная) не атрымалася. Зусім не атрымалася. Таму, здаецца мне, дарэмна гэтак годзіць, як ліхой скуле, складальнік пяцітомніка С. Лаўшук у каментарыях да «Ворагаў»: «Пазнаць будучага А. Макаёнка ў гэтай п'есе, вядома, можна, аднак зрабіць гэта не так і проста».

га, і не толькі тэатралы ды літаратуразнаўцы. Будуць вывучаць наш час. І нас. То як жа абысціся нам без дысертабельна-акадэмічных штампаў, якія і дасюль кіруюць нам, прымушаючы ўціскаць жывую супрэчліваю з'яву ў «графік росту»? Вось у каментарыях да п'есы «Выйгрыш», хочаш вер, а хочаш не, аматар-пачатковец Макаёнка падаецца С. Лаўшуком ці не як спелы майстра (толькі з-за таго, што здзейсніў «новы крок»: «...пралікі драмы «Выйгрыш» выдавочны, аднак у параўнанні з «Ворагамі» гэта... крок наперад... адчуваецца рука пісьменніка-прафесіянала», які «навучыўся індывідуалізаваць псіхалагічную характарыстыку персанажаў, адшукаць спецыфічныя, непаўторныя рысы асобы, што ў творчасці для тэатра мае першаступеннае значэнне» (II, 366). Мо — паверыць? Але ж тады нам даведзецца запалозрыць тагачасных рэжысёраў у над-

— Даўно нашы палі не бачылі такіх усходаў. Гэта, братна, як яго...

— Усходы шчасця.

П'еса мела назву — «Узыходы шчасця». Шэсць карцін плакатных заклікаў. Адзіная жывінка на ўсю п'есу — персанаж з мянушкай «Вася з плюсам». Вельмі хочацца паверыць, што за ім схаваўся будучы сатырык? Толькі ж... дзённік! «Вот и еще волнует одна неизвестность: как решится судьба моих «Усходаў шчасця»? Черт знает, — подумаете и кажется: неплохо написал, вернее, не о плохом... Если паче чаянья, эта п'еса прыйдет, значыць, крыч «ура!», Андрей, дело пойдёт». Дарэчы, менавіта ў гэты дзень у дзённіку з'явіўся запіс: «Пасягаю на вялікае ў жыцці». Ніякага імкнення пазбягаць «стэрэатыпаў». Ёсць сумненні, ёсць ваганні, толькі не пра «бесканфліктнасць»: «...подумаете, и чувствуешь, какой все-таки несовершенный детский лепет.

общественного хозяйства избрал объектом съемок... один из лучших колхозов Белоруссии — колхоз имени Гастелло» (V, 128). Адно шкада, што не сказаў ён, што ж іх падштурнула на такое эстэтычна-ідэалагічнае злчынства... Прамаўчалі і «сахварныя казлы»...

Так разлічыўся ён праз пэўны час з так званай «бесканфліктнасцю».

А як яна адбілася на ім самім?

«Калі паспрабаваць параўнаць «Узыходы шчасця» з «Выйгрышам», то ў больш выйгрышным святле паўстане першая з іх, — піша ў каментарыях С. Лаўшук (V, 344). Стоп. Першая — якая папярэднічала «Выйгрышу»? Дапусцім, «Узыходы шчасця» паўстаюць, як піша каментатар, «у больш выйгрышным святле», што ў гэтай п'есе «рост прафесійнага майстэрства выдавочны». Толькі ж нешта тут не так. Дасюль, у другім томе, мы чыталі, што ў «Выйгрышы» (1948—1950 гг.) быў «рост» — у параўнанні з «Ворагамі» (1947). А ў чацвёртым томе нам даводзіць, што «наперад» можна крочыць, нават ідучы назад, бо ва «Узыходах шчасця» (1947) выявіўся «рост» у параўнанні з «Выйгрышам»?

«Па-першае, стаў больш высокім узровень асэнсавання жыццёвых праблем, якія пакладзены ў аснову сюжэтных павязей твора. Па-другое, стаў больш разнастайным арсенал мастацкіх сродкаў драматурга, што вельмі плённа адбілася на глыбіні псіхалагічнай характарыстыкі персанажаў». Словам, куды ні павярні, выходзіць «Вася з плюсам»?

Што замінае каментатару карыта называць карытам, смокну — смоквай? Адбылася блытаніна, і забытаў каментатара — складальніка, Лаўшука — Лаўшук. Складаючы збор твораў Макаёнка (размяркоўваючы п'есы на тамах), ён «Узыходы шчасця» (т. IV) адарваў ад «Ворагаў» і «Выйгрышу» (т. II). Фармальна ён зыходзіў з прычыну «поўнаметражнасці»: ва «Узыходах шчасця» шэсць карцін, аднак няма падзелу тых карцін на акты, вась С. Лаўшук і пераносіць п'есу да аднаактовак, у чацвёрты том, а каменціруючы том другі, ён ці не ўвесь ліміт ухвал, запісанага на «Узыходах», растанжыраў пры ўсхваленні «Выйгрышу», таму і давалася вынаходзіць у чацвёртым томе на «Узыходах» дадатковыя ліміты, вась і атрымалася, нібы па Чэхава: нябожчык быў ад ног да галавы сто семдзесят, а з галавы да ног сто васьмідзесяць пяць.

Па чыстай мерцы «Узыходы» разам з «Выйгрышам» змяшчаюцца ў адной тэме. Як і амаль усе аднаактоўкі Макаёнка. Не на іх ён узрасце. На іх мог узрасці хіба што толькі аўтар п'ес накшталт «На досвітку» — змагар за чалавечыя правы французскіх пралетарыяў (англійскіх, аўстралійскіх, нават «антарктыіскіх»). Абаронцу беларускага сялянства ні адна з аднаактовак А. Макаёнка нам не прадракала, бо жывых сялян у гэтых п'есках не было — былі «клубнічныя» ці сацклубніцкія пейзажы. Сёння, сапраўды, чытаць іх, як лічыў сам А. Макаёнка, неабавязкова і не трэба, але ж варта ведаць «тупіковы варыянт», інакш не ўбачыш, на якой сцяжыніцы Макаёнка выйшаў да сатыры.

Першая аднаактоўка — забягае ў хату Фрося («узбуджаная, радасная»), — ездзіла ў раён:

— Ой, тата, што там было. Каб ты бачыў, што там толькі было! Народу нолькі з'ехалася! Злетэ стыханаўцаў — ці жартачы гэта! А як упрыгожана ўсё? Які на вялікае свята. Санітар райкома партыі адкрывае злёт... І каго, ты думаеш, выбіраюць у прэзідыум? Мые! Не верыш? Чэснае наісамольскае!

Дальбог, без «чэснакамса-

«ПАСЯГАЮ НА ВЯЛІКАЕ»

Георгій Калас

Андрэй Макаёнка — вядомы і невядомы

Шчыра кажучы, калі б мне выпала не ў зборы твораў Макаёнка прачытаць такую п'есу, я сказаў бы: не, не ён! І я тым больш не рызыкнуў бы ўслед за С. Лаўшуком васьмі гэтак вылучаць яе на ўзроўні тагачасных драм ваеннай тэмы: «...больш умелай кампазіцыяй дэтэктыўна-прыгодніцкага сюжэта, зладжанай, цікавай інтрыгай», а тым больш — імкненнем аўтара адмовіцца ад распаўсюджаных «стэрэатыпаў». Ад якіх? У параўнанні з чым? З «Палешукамі» і «Таварышам Андрэем» Яўгена Рамановіча? Ён іх не ведаў, не чытаў, не бачыў. І таму не меў патрэбы «адмаўляцца». З «Пробаю агнём» Кандрата Крапівы? Не той матэрыял і жанр. Адзіным творам, на які ў пачатку сорок сёмага мог арыентавацца А. Макаёнка (з пазітыўным ці адмоўным стаўленнем), былі «Заложнікі» Алеся Кучара, і гэта адчуваецца на «Ворагах», — ёсць пераклічка і сюжэтная, і нават персанажная, аднак няма імкнення пазбягаць «стэрэатыпаў», а, наадварот, ідзе прамое іх наследаванне (Келлеры і Штраўбе — ёлупні, прыдуркі, партызаны — ого-го!, а здраднік — такі гад, што аж у роце чорна, ён — «былы кулак... Гарбун, урод, прагны»)...

Мо таму сам Макаёнка і маўчаў пра гэты «першы блін»? І нам таксама сёння лепш было б змаўчаць? А мо — параіцца з самім Андрэем Макаёнкам — з Макаёнкам-крытыкам?

З яго рэцэнзіі на кнігу твораў У. Галубка: «Добрае ўражанне пакідаюць амаль усе п'есы, змешчаныя ў кнізе...» Значыцца, не ўсе, — калі «амаль» (мы ж памятаем, як ён у «Зацюканым апостале» даў Малышу пра «амаль слова» дзлы маналог)... Якая ж думка Макаёнка: мо што-небудзь выкінуць (рэцэнзія ж — на рукапіс у выдавецтве)? Не! Ён прапонуе: «Вось бы прасачыць творчы працэс у драматургічнай лабараторыі У. Галубка! Больш удзячнай тэмы і прыдумаць цяжка. Такое даследаванне магло б прынесці неацэнную карысць любому драматургу. Сталаму, здаецца, не меншую, чым пачаткоўцу».

Па макаёнкаўскаму пяцітомніку калісьці будуць вывучаць не толькі Макаёнка-драматург-

байнасці, бо твораў пра пасляваеннае сяло яны тады зусім не мелі, дык чаму ж адмовіліся ад такога выйгрышу перша-ступеннага значэння? Справа ў тым, што ў «Выйгрышы» няма поўнаметражнай прафесійнай п'есы — ёсць расцягнутая на чатыры дзеі самадзейная аднаактоўка з псеўдакамсамольскім сленгам, сацспаборніцтвамі, з поступам «агульнага пад'ёму».

Такія п'ескі заахвочваліся на аглядах самадзейнасці, на конкурсах. На іх быў афіцыйны попыт. Макаёнка быў «заангажыраваным чыстапісцам», набываў сабе літаратурнае імя, аўтарытэт, не выбіваючыся з афіцыйна-культасветаўскай эстэтыкі. С. Лаўшук малое нам фантазію на тэму адмаўлення Макаёнка ад намеру «прабіваць» свой «Выйгрыш» на якую-небудзь сцэну (бо нібы ўсвядоміў Макаёнка шкоднасць «бесканфліктнасці»). Нічога ён тады не ўсведмаляў. Яму было як той Аўдошці — здаць цяля на ферму, каб ніхто не папракнуў, і як Аўласу — выйграць. Будуць сатырык (у пяцідзесяты годзе) мог адно зайздросціць трыумфальным поспехам «Вяселля з пасагам» Дзякава, «Калінавага гаю» Карнейчука, «Жаваранкаў» Крапівы — шэдэўрам тагачаснага сацрэалізму.

Пішучы свой «Выйгрыш», Макаёнка меў перад вачыма, акрамя «Калінавага гаю» ды «Жаўранкаў», яшчэ адзін «узор» — уласны драматычны твор, прэміраваны на рэспубліканскім конкурсе: пра тое, як прыехаў у калгас, дзе «ні граша, ні шастка, і ў засеках мышы здохлі з галадухі», новы аграном, як ён абгаварыў усё на камсамольскім сходзе, высунуў ідэю перавыканання планаў, сплунчаны з райза (на пасяўную), агітнуў «выкарыстоўваць і кароў як цяглавую сілу», і за год — сляды вайны ліквідаваны: дамоў набудавалі, балота асушылі, парнікоў панарабілі, пасадзілі сад, стварылі звенні высокага ўраджаю, разгарнулі сацспаборніцтва і выйшлі ў перадавікі, — наднашай Проняй зазвінелі песні як над той Кубанню:

Правільно, — тэатра не знаю — раз, и второе: драматургического опыта почти не имею... Если и провалится, то духом не упаду. Я сейчас, только что написав п'есу, понимаю, что я уже перерос ее, следующая будет намного лучше. Только больше работать и учиться. Да, интересно, перед кем из драматургов я преклоняюсь? А ни перед кем! И только потому, что я всех почти не знаю. А кого знаю — все хороши. Лучше меня».

Вось так. Пашанцавала Макаёнку. Не паставілі ні «Узыходы шчасця» (не зважаючы на прэмію), ні «Выйгрыш». Бо інакш, хто ведае, ці не ператварыўся б ён з «бычка» на лагіравачнай «вяровачцы», якога ён апеў-уславіў у аднаактоўцы «Быць бычку на вярвачцы», а потым у поўнаметражным «Выйгрышы», — ці не ператварыўся б Макаёнка ў «сахварнага казла»? Ці не дзюб блі б яго як «лакіроўшчыка» (не Крапіву ж дзюбсці)? І ці не стаў бы ён заложнікам так званай «бесканфліктнасці»? Мо каяўся б, — як давалася кацяца М. Вірту з-за «Хлеба нашага надзённага» ды нейкага свайго хвалебнага артыкула пра нейкі бесканфліктны фільм (дзюблі і «пакаянне» — эпіграмамі: «Сказал нам драматург Вірта, что его линия не та, что для него, мол, для Вирты, все двери были заперты»)...

Ці бараніўся б? Мо хутчэй за ўсё сядзеў бы ціхенька, як мыш пад венакам, — на месцы аўтара сцэнарый «Вялікі пост» з яго рэдактарамі (А. Гінцбург, А. Кучар і М. Садковіч), — калі іх дзюб прызнаны ўжо сатырык А. Макаёнка, — дзюб з «лёгкасць думак незвычайную», за штучны пафас, за старанні старшні пасляваеннага калгаса павялічыць сплунчаны з раёна план сяўбы, за саладжавасць старшынёўскай клятвы школьніку, што будзе мець той «сала, хлеб і шныткі», што «звучыцца будзе ў новай школе». Па заслугах дасталося А. Гінцбургу ў артыкуле Андрэя Макаёнка «Аб адным сцэнарый і яго рэдактарах». Таксама на заслугах дасталося і яшчэ таму-сяму за тую ж «лакіроўку», — прынамсі, пастапоўшчыкам кінакарціны «Пяноў жаваранкі»: бач, яны «...для изображения плохого

* Далей у дужках рымскай лічбай будзе азначана том, арабскімі — старонка гэтага выдання збору твораў А. Я. Макаёнка.

мольскага» ў такую радасць хто паверыць?

У другой аднаактоўцы — пра яго і пра яе.

Яна: «А што мне ты? Міхась жа хлопец як хлопец, уважлівы, разумны, з людзьмі працаваць умее, ордэн за Ураджай атрымаў, а ты... А ты, Гаўрыла, цяжкі-ляцкі». Ён: «Налета я таксама атрымаю. Слова даю». Яна: «Калі ты ордэн атрымаеш, дык Міхась героем будзе». Ён: «Я тансама буду». Яна: «Героем? Ха-ха-ха... Ну, які з цябе герой».

Яшчэ адна — на школьную тэматыку. З яе мы працуем, мабыць, толькі ўступную рэмарку, ды і то не цалкам: «Піянерскі пакой у школе. На партрэтах сцяне (?) партреты Леніна і Сталіна, акаймаваныя вянкомі з жывых кветак». Абмянем пераказ тэатра-плакатаў, паёмны пералік партрэтаў фатаграфій, апісанне абстаноўкі. Самае-самейшае — фінал рэмаркі: «Заходзяць Вова і Тома з кветкамі ў руках. Ад гэтых прыгожых кветак па ўсім пакоі разыходзіцца прыемны пах».

Мастацтва пахаў? А былі ж такія спробы, — ці не ў васемнаццатым стагоддзі, — пах зрабіць выразным сродкам сцэны. Пахі пачалі «канфліктаваць», перамагалі «непрыемныя», гадзі абмежаваліся «прыемнымі» і атрымалі «лакроду» з «бесканфліктнасцю».

Чацвёртую аднаактоўку цытаваць не будзем, нагадаем толькі «выгрышныя» бычкоў, лявоных кароў, запущаных Андрэем Макаёнкам на сцэнічную «арбіту». Тут яе (цялушачку) здае на ферму не сама Аксеня, а Аксенін муж Макар, крадком ад жонкі, — бо ў яго на ферме «не хапала аднаго цялічка, каб на Усеагульную выстаўку, хоць сам цяліца», — бо не будзе ордэна (Аксеня пазлавала-пазлавала, і згадзілася: яна ж цялушку сабе выгадуе новую, а ордэна не купіш!».

Есць спаскуса прарэцэнзаваць усе аднаактоўкі Макаёнка — Макаёнкам: «Фальш бывае двух гатункаў: абразлівы пак-

тэ», у плане «Злонаўмысніка», — пра Сміта Хола, дворніка, якому следчы шые справу: «Вы кожную раніцу на вуліцы, публічна, перад вокнамі мэра горада сцэбалі венакам на твары нашага прэзідэнта. Так?» Той кажа — так, і нам здаецца, што аднаактоўшчык-Макаёнка хлестка сцэбае па імперыялістах, мэрах, фэбэрахах, так здавалася і мне, пакуль аднойчы...

Здарылася гэта так: Шамлянін, ён і я — у Брэсце, на прэм'еры «Сэрца на далоні», а назаўтра — да сакратара абкома С. М. Шабашова, там узнікла тэма сталінскага культу (твор жа — «антыкультура»). Наш гаспадар згаджаецца — было, ага, але: «Як абясціся нам, прапагандыстам, без ягоных навуковых прац, — тэорыя марксізму-ленінізму, класавая барацьба і перш за ўсё нацыянальнае пытанне, — нам няма на чым выхоўваць моладзь, абалерціся няма на што». Шамлянін слухае дыпламатычна, я — паводле статусу, а гаспадар, не ўстаючы, прыгнуўшыся да сейфа, расчыняе дзверцы, — там блішчатыя тамы Вялікага і Мудрага, як марачны намык у патэемным бары, і калі Сяргей Міхайлавіч дастаў адзін з тамоў для дэгуштацыі, сьвішчэнназдайска гартануў старонкі, Макаёнка грывнуў: перш за ўсё — па сталінскай тэорыі нацыянальнага пытання, і адразу перайшоў на сталінскую практыку, а потым і наогула...

Потым «зім» абкомаўскі, дараго ў пушчу, Макаёнка засмяяўся:

— Я ж пра Сталіна сказаў яшчэ пры Сталіне. Надрукавалі. Шамлянін азірнуўся з першага сядзення:

— Кінь ты... Дзе?
— У «Крымінальнай справе»!
— ???

— Дзе ты бачыў, у якой Амерыцы, каб прэзідэнтам помнікі стаўлялі пры жыцці?

...У пятым томе, на старонках 420—421 эцюд «Бяссонніца» — пра нейнага Каліберова «на карме», якому доўга снілася лухта, а потым сон прапаў, і вось злучыцца жонка: «Круцішся, а ён: «работа на лад не йдзе», тады яна: «то ўзяў бы лепш ды янія-небудзь пасядзішні прыдумаў, ці там нарадзі янія, або па тэлефоне ноччу тарабаніў бы. Ты ж усё роўна

бдыт в оянданні авоза. Чоёе клоініло в сон, оні вызывают заместітелей, заместітєлі дергают столоначальніков, справкодатєлі на лесенках обласывают картотєні, делопроизводітєлі мчатся по коридорам, стєнографісткн ломают карандашн» («Новый мир», № 1, 1950).

У сярэдзіне сямідзесятых Макаёнка пачынае п'есу (ці нінасцэнарый?) «Напярэдадні» — пра надыход вайны. У пятым томе (с. 493) сцэна — Сталін ноччу запрашае да сябе нямецкага пасла: «У мяня несколько необычная для других привычка — работать ночью».

У дзень, калі Вялікі Правадзь кульнуўся, Макаёнка з паўлітарнай завітай да Кулакоўскага з Грамовічам:

— Адзначым, хлопцы! Здох тыран.

Адзін з іх анімеў — ад жаху. А другі заплакаў — з жахам. Але выпілі. Дзе той Рэмарк, які б стварыў аповесць «Тры таварышы» — са сцэнай гэткай выпіўкі: адзін быў намроты штрафніку і два палітрукі. Паводле службы — «Сталіна салдаць». А па закліку душы — пісьменнікі.

Вяртаюся да п'есы «Ворагі». Да маналогаў Камісара: «Памытайце, што сказаў таварыш Сталін», «А Сталін слоў на вецер не кідае», «...недарма Сталінскага завацца»...

Вяртаюся да Салжаніцына: «Як цар Мідас сваім дотыкам ператвараў усё ў золата, так Сталін сваім дотыкам ператвараў усё ў пасрэднасць».

Ці прыстойна сёння корпацца ў пасрэднасці, якая гадавалася хлуснёй, — хлусня ж была агульная, і ці не ўсе мы, людзі таго часу, мусім сёння каяцца: «Я боты гэтыя лізаў», — як каяўся Даўжэнка...

Я не следчы. Я спрабую быць даследчыкам.

«Хлусня мяне корміць! Мая хлусня і цябе корміць, усіх вас корміць!». А стаў бы я гаварыць праўду? Мянэ выпшурнуць вон. Маёй фірме не трэба праўды. Там трэба прыгожыя словы, якія б зазывалі, прыманівалі... Ідзі туды са сваёй праўдай!.. Голад навучыць і цябе лгаць.

то ты ўтвєрджаєшь, что немцы своей пропагандой растлїли души всех колхозников», што «індывідуалістычныя частаснобственныя інстынтывы берут верх над каллектывам, государством». Макаёнка выступае ў абарону Кулакоўскага: «Я в корне с этим не согласен! В «Сад» ничего подобного нет, никакой ссылки на наличие в сознании колхозников фашистской идеологии». Мярнуўчы па ўсім, пісьмо разлічана на скарыстанне ў нейкіх афіцыйных молах: Кулакоўскі можа прачытаць яго з трыбуны, некуды пайсці з ім, ці прапанаваць у друку, — яно адрававана больш камусці «трэціму», які стаіць НАД аўтарам апавядання «Сад», НАД рэцэнзентам і НАД аўтарам пісьма. Яму, трацейскаму судзі, паведамляецца наступнае: «В нашем районе в прошлом году из семидесяти одного колхоза на трудодни выданы колхозникам только в тридцати. Что после этого можно сказать о сознательности колхозников в остальных колхозах, о их отношении к артельному труду?» Эпопеяўскія інтанацыі хаваецца ў «нейтральных» цытаванні тагачаснага абвінавачвання калгаснікаў у «несведомасці» («малосознательности»): «Ясно, что у определенной части МАЛОСОЗНАТЕЛЬНЫХ колхозников заинтересованность в артельном труде пала». Як было ў «сознацельных» — пра тое Макаёнка здолее сказаць нам вуснамі Кавальчука ў намедаў «Каб людзі не журыліся», праз восемдзесяць год пасля пісьма, і апынецца сам на месцы Кулакоўскага, у ролі «ацарніцеля»: «І сёлета выдаваць на працадзень па сто грамаў? Каб і на той год ездзілі ў горад па хлеб!».

Напэўна, я не памылюся, уявіўшы, як самому Макаёнку пасля гэткага пісьма было пачалавечы гідка выціскаць з сябе буколіку аднаактоўчанага «сознацельнасці» — бутафорскай, натапыранай — каб нека «вылезці на сопку», «нешта даць»... А як «вылазіць», што і я «даваць» — на ўсё былі інструкцыі і дырэктывы.

«У адной з папак, дзе драматург захоўваў асабліва цікавыя для яго публікацыі, — чытаем у прадмове С. Лаўшук да збору твораў Макаёнка, — побач з Пастановай ЦК ВКП(б) «Аб рэпертуары тэатраў і мерах па яго палепшанню» (20 жніўня 1946 года) адналася і газета «Правда» ад 7 красавіка 1952 года, у якой публікаваўся артыкул «Пераадолець адставанне драматургіі». Не, не наўгад ішоў у драматургію Макаёнка!» (I, 11). Дзякуй С. Лаўшук за клінікі, асабліва дзякуй, што назваў «цікавымі» і пастанову, і артыкул, прапусціўшы ў назве першай — слова «драматычных», а ў другой — «савецкай». Не за недакладнасць дзякуй, а за «асабліваю цікавасць». Пастанова тая не адменена да сёння, студэнты-тэатралы ў нашым інстытуце мусяць вывучаць яе па трэцім томе «Гісторыі беларускага тэатра», выпушчаным у зеніце Перабудовы (1987 г.); у падручніку напісана, што «Практычна ўсяго савецкага, у тым ліку беларускага, тэатра паказвае, што іменна ажыццяўленне гэтых указанняў партыі вызначыла ў далейшым поспехі тэатральнага мастацтва». Праўда, чуюцца апошнімі часам думкі адвартнага напрамку, асабліва пасля адмены пастановы аб часопісах «Звезда» і «Ленінград» (напрыклад, Маргарыта Алігер мярнуе, што рашэнне ЦК КПСС дае паставу лічыць аўтаматычна скасаванымі «малодшых брацінаў тэа ганебнай пастановы», У тым ліку «Аб рэпертуары...»).

Макаёнка прысягаў той пастанове. З ёю «пасягаў на сопку», «на вялікае ў жыцці», таму яна і сапраўды ўяўляе «асабліваю цікавасць» для таго, хто хоча прасачыць творчы працэс у драматургічнай лабараторыі Андрэя Макаёнка. Вось што там было напісана:

«Драматургі і тэатры абавязаны (!) выяўляць у п'есах і спектаклях жыццё савецкага грамадства ў яго бесперапынным руху наперад, усяляк спрыяючы далейшаму развіццю лепшых бакоў характару савецкага чалавека... закліканы (!) актыўна ўдзельнічаць у справе выхавання савецкіх людзей, адказваць на іх вышнія культурныя запатрабаванні, выхоўваць савецкую моладзь бадзёрай, жыццярадаснай, з адданасцю Радзіме, з верай у перамогу нашай справы, без боязі перашкод, здольнай адольваць любыя цяжкасці. Разам з тым савецкі тэатр павінен (!) паказваць, што гэтыя якасці ўласцівы не асобным, выключным людзям, героям, але многім мільёнам савецкіх людзей».

Практычна гэта азначала: так пісаць — такіх людзей!
Тэорыя?
Палітыка!
(Працяг будзе).

Аналагічныя рашэнні, з рэвіцём ідэй ЦК ВКП(б), былі прыняты ва ўсіх ЦК рэспублік, у абкомах аўтаномных рэспублік і ўсіх абласцей. Райкомы вывучалі іх, даводзілі да камуністаў: да ўсяго народа. Што ж было рабіць памочніку сакратара райкома, потым слухачу партшколы Макаёнка? Вывучаць. Выконваць.

Вывучаў. Выконваў. Бо — «павінны», «абавязаны», «закліканы», інакш не мае быць...

Чытаючы аднаактоўкі і апавяданні Макаёнка пра калгаснікаў тае пасляваеннае пары, вяртаецца ў напэўна забыты утанічны аптымізм, з якім мы і да сёння не развіталіся, бо ён, напэўна забыты, не адменены.

Вачыма тагачаснага Андрэя Макаёнка паспрабуем прачытаць і дакумент другі — артыкул «Правды» «Пераадолець адставанне савецкай драматургіі»:

«Калі мернаваць па п'есах гэтнага гатунку, дык у нас усё добра, ідэальна, няма ніякіх канфліктаў. Некаторыя драматургі лічаць, што ім ледзь не забаронена крытыкаваць дзеянне, адмоўнае ў нашым жыцці. А іншыя з крытыкаў твараюць, каб у мастацкіх творах паказваліся толькі ідэальны тыпы, а калі пісьменнік, драматург паказвае адмоўнае, якое маецца ў жыцці, дык яго стараюцца раскрытыкаваць».

Такі падыход да справы няправільны. Рабіць так — азначае праўляць палыхавасць, грашыць перад праўдай».

У нас не усё ідэальнае, у нас ёсць адмоўныя тыпы, зла ў нашым жыцці імяла. Нам не трэба баяцца паказваць недахопы і цяжкасці...

Банальна? Але ж гучала як — тады, — як музыка! Нягледзячы на тое, што ў яе мелодыі выразна чуўся посьвіт розгі. «Дзякуй розгам!» — як сказаў бы Салтыкоў-Шчадрын. Бо розгі, як тлумачу ён жа, — «утвараюць сцяг, вакол якога прыміраюцца, з'ядноўваюцца людзі самых процілеглых поглядаў». Артыкул «Правды» нас з'ядноўваў:

«Некаторыя драматургі і крытыкі, — чыталі мы далей, — імкнуліся даназаць, што адлюстраванне жыццёвых супярэчнасцей і сутыкненняў ужо не павінна мець месца ў п'есах аб савецкім жыцці. Сцвярджалася таксама, што ў нас уся справа змялася толькі да аднаго канфлікту паміж «добрам» і «лепшым»».

Кім—«сцвярджалася»?
Папаліся, нарэшце, жэўжыкі?..

«...уся шматграннасць развіцця жыцця падганялася пад адну схему. А гэта прыводзіла да змазання, затуювання найбольш у нашым жыцці супярэчнасцей, да ланіроўкі рэчаіснасці».

Чытаючы артыкул, Макаёнка, мабыць, адчуваў сябе і Гарлахвацкім ці Каліберавым («Вітаю, таварышы! Вітаю з выдатным дакументам!»), і — Тулягам ці Гарошкам («Хоць круць-верць, хоць верць-круць, усё адно я вінаваты»). Той артыкул сцёбнуў бізуюм па ўсіх ягоных прэміях за букалічныя «прыпіскі», за утанічны аптымізм аднаактоўчана, сцёбнуў па апавяданнях, па сцэнарыях, на першых шматактовых п'есах, «Сопкі» і «вышыні», на якія «пасягаў» ён, на якія нека трохі ўзбіўся, апынуўся на справе купінамі на гнілым балоце, без трывалага апірышча на грунт жыцця. Бізун артыкула хвастаў па ім, і ён — схпіўся за бізун! І гэтак — вылез! Вылез — як Туляга, з помслівым настроем: «Насмяюся ты з мяне, абняславіў перад людзьмі, пасмяюся ж і я з цябе. Якую ж яму выдумаць дапагонную жыццёліну... каб падобна была на яго?» І «выдумаў» — кентаўра, трохгалавага (Калібераву — Моцкіна — Гарошку). Круціцца галоўны, сначаць: «Хоць круць-верць, хоць верць-круць» — «чэснае слова: буду рабіць толькі так, як вы скажаце» — «як скажа партыя!» — «усё адно я вінаваты»...

Андрэй Макаёнка, 1970 г.

Фота Ул. КРУКА.

лён і падхалімскае ліслівасць... У гэтых адносінах вельмі паказальным з'яўляецца недахоп некаторых твораў, прысвечаных людзям калгаснай вёскі. Прачытаўшы некаторыя такія творы, міжволі ўсплывае пытанне: калі там адлюстравана праўда, дык ці трэба было склікаць вераснёўскі Пленум ЦК КПСС?» (V, 123). Так ён крытыкаваў «Хлеб» І. Гурскага, «Прамень будучыні» В. Віткі, «На парозе» А. Маўзона. Па заслугах. З поўным правам. З вышнімі пазіцыяў аўтара сатыры «Выбачайце, калі ласка».

Зноў пытанне: як ён стаў сатырыкам, адкуль і што ўзялося? Зробім агаворачку: была-такі ў яго адна аднаактоўка смешная, дасцінная, у стылі «чэхан-

не спіш. І людзі б думалі, што чалавек сапраўды не спіць начамі з-за работы, і мне спакійней было». Фінал эцюда: «І з тых пор лодка, якой кіраваў Каліберав, нібы трапіла ў вір, — занурцілася, завярцілася».

Эцюд пазначаны 1949 годам. Годам трыумфальнага сямідзесяцігоддзя Геніяльнага Правадыра. Дарэчы, сімвалічна тое, што лухта, якая снілася Калібераву, зноў жа, мае дачыненне да асноўнай даты года: ён ніяк не можа ўцяміць, ці то сёння сапраўды 49-ты, ці 29-ты, альбо 69-ты... Паранойя?

Калібры — Сталін і Каліберав. Сміт Хол і Сталін. Параўнаўце ў Салжаніцына: «Одному единственному человеку за дюжиной крепостных стен не спится по ночам, и он приучил всю чиновную Москву бездростовать с ним до трех и до четырех часов ночи. Зная ночные повадки владыки, все шесть десятков министров, как школьники,

Шчыра і тэмпераментна будзеш хлусіць, калі жраць захочаш» (I, 307).

...Сённяшні рэдактар «Беларусі» А. Шабалін, былы памочнік сакратара ЦК КПБ А. Т. Кузьміна, напэўна, памятае, як ягоны шэф мяне абвінавачваў, што ў маім артыкуле пра Макаёнка ў «Літгазет» ёсць намень, у сувязі з «Законным апосталам», — маўляў, усё гэта пра нас. А я выкручваюся...

Усе — выкручваліся: каб напэўна сказаць, зрабіць намень, але — каб не злавілі. Да таго выкручваліся, што і самі пра сябе не ведаем, дзе напісалі праўду, дзе ману.

Цікавы дакумент — пісьмо Андрэя Макаёнка Аляксею Кулакоўскаму з Журавічаў у Мінск, ад 3 студзеня 1946 г. (V, 563). Сяброўскае пісьмо. Пісьмо-спагада. Нейкі вельмі пільны рэцэнзент угледзеў у апавяданні «Сад» ідэйную криволю: «...буд-

3 паэтычнай пошты

Вянанціі БУТРЫМ

Свіцязянскае

«Калі навагрудскія ўбачыш прасторы,
Ракітнік разгалісты, нізі, —
Каня супылі ля
плужынскага бору,
Каб глянуць на возера
зблізку».

А. Міцкевіч. «Свіцязь».

А за Парэччам гонілі хваі,
вольхі — да хмар!..
І праз ляшчэўнік промняў
сувоі
коцяцца ў яр..
А ўзбоч Парэчча — не,
не сасоннікі! —
бор — пры сасне сасна!
Выйдзе каторая з іх да тоні —
дасягне дна

адлюстраваннем узнёслай
іроні
ва ўлонні воді!..
Зачараваны пошумам-звонам
замрэ чарот...

Пане Адаме, стыль легкаважны,
аднак, прабач.

Я і не лірнік балюча-
спрмяжны,
і не сурмач...

Вузкі палетак, дробнае зерне —
ніва мая.
Рог не пратрубіць, і не паверне
Туган каня...

Адбушавала ў нетрах
стагоддзяў.
Лось ці алень
на бераг нізі смела
выходзяць
у белы дзень.

Дужае цела, подых гарачы,
лёгкасць хады.
Ужо не забудзеш — ужо
пабачыў!
Ужо назаўжды!

Здарыцца часам: з поўдня,
пачую,
бура ўпарта брыдзе!
І як, счанаўшы гадзіну
ліхую,
дрозд перасвіст завядзе...

...Як раз апошні цёмным
Басфорам
паўмесяц плыў.
Ты ж бачыў грэбень
плужынскага бору!..
І поўню сніў...

Не мінарэта белага ззянне,
не кіпарыс, —
Ліпы старое ў цёплым тумане
мяккі абрыс,
бедны засценак, уціснуты
долу,
ростань вартуюць крыжы.
Дуб свіцязянскі страсае
жолуд
на брук з парыжскай імжы...

Пераклад А. ВЯЛЕВІЧА.

Іван ЛАШУТКА

Няма забыцца

на свеце...

Няма забыцца на свеце —
Прадстануць прад вечным
судом
Нявінных расстрэл на дасцеці
і ўлады разгульнай садом.

І будуць дакорам сумленню,
Лугам і бацькоўскай раллі
Сырваўленых хлопчыкаў цені
На сналах афганскай зямлі.

Суддзём стане тут пакаянне
У нашай вялікай бядзе,
І кожны у гэтым дазнанні
Пачуе —
устаць, суд ідзе...

Слухаючы

нядзельную

пропаведзь

Ад Мацвея, Луці ці Ісайя
(Да высноў дабарыся, зрабі...)
Мне бланітны мой тэле вшчаче
Наймудрэйшыя з слоў —
«Не забі...»

Гэтым словам прыйшлося
радаціца
На пачатку людскога быцця,
«Чалавечая кроў — не
вадзіца...»
І няма ёй вавен забыцца.

Як пароль дваццаць першага
веку
Перадам, прашапчу зноў
і зноў —
Ад планетны жывой — чалавеку:
«Не забі...» —
Наймудрэйшыя з слоў.

Г. Вілейка.

ПЯТНАЦЦАЦЬ гадоў прарабіў я выкладчыкам у выканальніцкім класе ў музычным вучылішчы. Курыраваў і музычныя школы. Розных педагогаў сустракаў. Есць сярод іх тыя, хто страсна захоплены сваёй справай, музыкай і вучнямі, не зважае ні на звышвыдаткі нервовых сіл, ні на час, ні, урэшце, на асабістыя матэрыяльныя выдаткі, хто паказвае высокія педагогічныя вынікі. Есць і іншыя. Абякаваны да стану нашай культуры, да душ дзяцей і падлеткаў; спакойна пазіраюць яны на тое, што адбываецца вакол. У лепшым выпадку яны толькі «даюць урокі», сумныя, якія не маюць да творчасці ніякіх адносін. У горшым жа — прыходзяць на працу, «адзначаюцца» і... на ўвесь працоўны дзень знікаюць з класа, выдуць бясконцыя гутаркі пра цэны, пра моду, пра здароўе і спорт, кулінарныя рэцэпты, займаюцца рознымі пабочнымі справамі. Пракантраляваць іх работу складана, бо ў музычнай адукацыі шмат індывідуальных заняткаў, сам-насам з вучнем. Гэтым і карыстаюцца такія ўрокадаўцы. (Хоць, памойму, фармальны кантроль, калі дырэктар ходзіць па калідорах і «пілытуе творчасць ад званка да званка», рэдка абуджа цікавасць да педагогікі). Так і працуюць яны побач: працаўнікі — залаты фонд педагогаў, і адкрытыя ці прыхаваныя абібокі.

Але што мяне заўсёды ўражвала, дык гэта ведамасці на зарплату. Паводле іх вызна-

чыць, хто ёсць хто, немагчыма. Ці, аналагічны прыклад, выхад на пенсію. Вось праводзяць гонар вучылішча, які вышэйшую ўзнагароду ўручаючы яму граматы Міністэрства культуры (!), а вось — педа-

варот: чым меней сіл укладае педагог, тым з большай лёгкасцю ён праводзіць афіцыйны вучэбны час, тым большую «нагрузку» ён можа ўзяць. Так нараджаецца спажывецкі стымул: горш працуеш — меней

гогаў інтэнсіўна адбываецца ў першыя 5—7 гадоў самастойнай працы. Потым шляхі разыходзяцца. Адзін вядзе да росту майстэрства, другі да па-ступовага прафесійнага заня-дання, да рэгрэсу. Але ўсе вы-

ПАКУЛЬ ПРАВІЦЬ БАЛЬ УРАЎНІЛАЎКА...

Праблемы музычнай педагогікі

гога, якога ў твар калектыў так і не запомніў. Пенсію ж будуць атрымліваць яны роўную...

Якое ж канкрэтна аблічча набыла пані Ураўнілаўка ў пачатковым і сярэднім звыне музычнай адукацыі? Абяжваюся тут зараз толькі грашовым эквівалентам працы, хоць ясна, што пэўную ролю адыгрываюць і іншыя віды заахвочванняў. Зарплата залежыць ад запланаванага на год і выкананага аб'ёму вучэбных гадзін. Чым больш гадзін, тым вышэйшая зарплата. Аднак чым больш зацікаўлены педагог у поспехах сваіх вучняў, тым больш часу ён ім аддае, у тым ліку і па-за афіцыйным раскладам. Яму робіцца не па сіле вясці вялікую вучэбную аплываемую нагрузку. І наад-

энергіі — больш вучэбных гадзін — вышэй зарплата.

Пэўнае адрозненне ў аплаце працы музыкантаў - педагогаў у школах і вучылішчах усё ж існуе. Яно залежыць найперш ад адукацыі (дыплома) і стажу. Але і тут свае дэвізавы. Скажам, даплата за дыплом ВНУ аднолькавая, хоць ён кансерваторскі, хоць іншы, няпрофільны, — пасля філалагічнага, інжынернага ці якога-небудзь іншага факультэта. Ці трэба даводзіць, што музычна-творчы патэнцыял педагога будзе ў гэтых выпадках розны. Выпадкі ж работы не па профілю, асабліва ў школе, нярэдка.

Што датычыць стажу, дык для педагогічнай кваліфікацыі гэта прыкмета другасная. Вядома, што станаўленне педа-

біраюць першы шлях. Мінаюць гады, і аказваецца, што камусьці няма чаго сказаць, а ў навучанні музычнаму мастацтву няма чаго паказаць. Можна, у нейкіх такіх выпадках было б больш гуманна — калі падумаць пра выхаванцаў — плаціць педагогу не за пражытыя гады (і за парадзелую прычоску), а за тое, каб ён знайшоў іншае месца прыкладання сваіх сіл...

Нарэшце, акрамя як за стаж і за дыплом, штомесячная даплата робіцца пасля надання педагогу звання «мастацтва». Бяда толькі ў тым, што званне гэта надаецца рэдка адзінкам, а даплата вельмі нязначная. У музычнай жа школе гэтае званне і зусім адсутнічае.

Цікава хоць бы сям-так па-

На календары — збег адметных дат, звязаных з першым беларускім савецкім балетам «Салавей». Спаўняецца 90 гадоў з дня нараджэння яго аўтара — кампазітара М. Крошнера. 6 студзеня адзначыў сваё 85-годдзе адзін з галоўных выканаўцаў спектакля народны артыст рэспублікі С. Дрэчын. 23 лютага споўнілася 80 гадоў з дня нараджэння пастаноўшчыка «Салаўя», выдатнага харэографна народнага артыста СССР А. Ермалаева. А з часу самой прэм'еры мінула паўстагоддзя.

Аляксандра Васільеўна Нікалаева, якая ў тыя гады была вядучай салісткай маладога беларускага балетнага тэатра, прапануе свае згадкі пра стварэнне першага нацыянальнага харэаграфічнага спектакля.

Аўтар музыкі балета «Салавей» Міхаіл Крошнер прыйшоў у прафесійную творчасць, змяніўшы многія захапленні. Пачаўшы сваю музычную адукацыю як піяніст у Кіеўскай кансерваторыі, прадоўжыў яе ў Скрабінскім тэхнікуме ў Маскве. Тады, у 20-я гады, яго вабіла дзейнасць піяніста-выканаўцы. Нейкі час ён працаваў у Тагіле піяністам-імправізатарам у мясцовай «Сіняй блузе». Хутка зборнік «Жывая театралізаваная газета», які выдаваўся ў Пермі, змясціў на сваіх старонках «Піянерскі марш» М. Крошнера — і вось ён зрабіўся пастаянным музычным карэспандэнтам гэтага выдання. У 1931 годзе па пецярэцкі «Жывой театралізаванай газетцы» М. Крошнер паступіў у Святлоўскі музычны тэхнікум на кампазітарскае аддзяленне ў клас Васіля Залатарова. Як вядома, прафесар В. Залатароў быў запрошаны для выкладання кампазіцыі ў створанай у 1933 г. Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, так што разам са сваім педагогам пераехаў у Мінск і М. Крошнер. У 1937 г. ён скончыў БДК, і сярод ягоных твораў былі кантата на тэкст пушкінскага «Танельца», танцы для сімфанічнага аркестра, вакальная лірыка на тэксты А. Пушкіна і беларускіх паэтаў, шэраг апрацовак народных беларускіх песень і інш.

Яшчэ займаючыся ў кансерваторыі на кампазітарскім аддзяленні, М. Крошнер іграў на ўроках класічнага танца ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР. Тады ўласна тэатральнага гмаху яшчэ не існавала, рэпетыцыйнае памяшканне было ў невялікім клубе на Урыцкага, 13. Так, тут на першым паверсе мы займаліся і рэпетыравалі, а за раялем сядзеў Міхаіл Крошнер, студэнт кансерваторыі, і перад урокам ён заўсёды штосьці найграваў. Нежэ ён па-прасіў мяне падысці да раяля і

паслухаць ягоны твор. Мне спадабалася тая «Мазурка», і я гэта яму сказала. Праз некаторы час Крошнер папрасіў паслухаць напісаны ім «Паланез». Праслухаўшы, я з усмешкай сказала: «Гэтак, Міша, Вы напішаце цэлы балет... А што Вы думаеце — вось у нас у Ленінградзе ў вучылішчы на ўроках класікі таксама іграў студэнт Ленінградскай кансерваторыі Я. Мравінскі, і цяпер ён знакаміты дырыжор, а Вы напішаце балет, будзеце вядомым кампазітарам».

Міша адкінуўся на крэсле, закінуўшы рукі за галаву, шчыра смяяўся.

Мінула колькі часу, і М. Крошнер паведаміў, што яму спадабалася аповесць З. Бядулі «Салавей», і ён хоча паспрабаваць над ёю прапрацаваць. Аповесць спадабалася яму сваёй цудоўнай мовай; глыбока народная і шчырая, яна давала вялікі магчымасці для стварэння балета, галоўным героем якога рабіўся народ, што ўзняўся на барацьбу за сваю свабоду і незалежнасць.

Хутка вядомым крытыкам — мастацтвазнаўцам Ю. Сланіскім і заслужаным артыстам РСФСР А. Ермалаевым быў напісаны сцэнарый балета, а ў снежні 1937 года сцэнарый абмяркоўваўся музыкантамі, дра-

матургамі, крытыкамі, сярод якіх, памятаю, былі Самуйлёнак, Броўка, Шчаглоў, Кучар, Модэль і інш. Выступаўшыя таварышы адзначалі добрае разгортанне фабулы сцэнарыя, насычанасць яго беларускім танцавальным фальклорам, малавядомымі беларускімі танцамі. А як недахоп была адзначана вялікая колькасць панскіх сцэн. Пастаноўку балета

школу, свой уласны стыль. Тут патрэбна не так прасты запіс фігур, як сама іх душа — унутраны сэнс, няўлоўныя рысы, тэмпы і настрой беларускага народа».

Так, гэта было ўсё вельмі патрэбнае: класічны танец, народны беларускі танец, сучасная пластыка і няўлоўныя рысы, тэмпы і настрой беларускага народа, — і гэта было самае

Старонкі ўспамінаў

«САЛАВЕЙ» БЫЎ «ПЕРШАЙ ЛАСТАЎКАЙ»

даручылі Ф. Лапухову і А. Ермалаеву.

«Аповесць беларускага пісьменніка З. Бядулі «Салавей» усхвалявала мяне сваёй народнасцю, глыбокай шчырасцю. Герой гэтай аповесці натхнілі мяне на работу над балетам, — пісаў Крошнер. — Усе мы, аўтары спектакля, доўга шукалі прынцып, на якім павінен грунтавацца балет, нацыянальны па сваім змесце і вобразах, танцавальны ў балетным, а не ў этнаграфічным сэнсе. Адрознае пасля заканчэння Беларускай кансерваторыі я пачаў пісаць музыку. Мне хочацца напоўніць музыку тымі якасцямі беларускага народа, якія так блізкія мне: яго задушэўнасцю, бяскрысней пазытыўнасцю, надзвычай высокароднай прастадушнасцю, шчыраю любоўю да жыцця, непрымірымай нянавісцю да гвалтаўнікоў, цудоўным аптымізмам і чалавечнасцю».

Перад тым, як распачаць працу над балетам, аўтар аповесці «Салавей» З. Бядуля гаварыў, што «да стварэння нашага нацыянальнага балета неабходна прасякнута самабытнай рытмікай нашага народа ва ўсіх яго праявах. Не проста абнаўляць старое, а на аснове гэтага стараго знайсці новыя шляхі. У нашым новым балете трэба стварыць сваю ўласную

цяжкае. Добра, што мы да пастаноўкі «Салаўя» станцавалі «Лебядзінае возера» П. Чайкоўскага, балет «Чырвоны мак» Р. Гліера, «Капелью» Л. Дэлліба ў новай сучаснай тракцыі Ф. Лапухова, перанесенай ім з Ленінграда, «Бахчысарайскі фантан» Б. Асаф'ева ў пастаноўцы К. Галлязоўскага; «Морную перасцярогу» Л. Герольда і балет «Дон Кіхот» Л. Мінкуса. Мы былі падрыхтаваны да вялікай работы, але нацыянальны балет? Гэта было ўпершыню, і мы хваляваліся.

Спектакль рыхтаваўся да 22-й гадавіны Кастрычніка, да першай Дэкады беларускага мастацтва ў Маскве. Вядома, першая спроба стварэння нацыянальнага спектакля была вельмі цяжкая, вымагала пошуку. Сам А. Ермалаеў з групай артыстаў балета ездзіў па мястэчках і вёсках, вывучаў танцы, побыт беларускага сялянства. У тэатр запрашаліся старыя выканаўцы, якія захавалі першакрыніцы беларускага фальклору.

Мы, артысты, стараліся ўлавіць павадку, характар і каларыт беларускага танца. Трэба было стварыць балет, дзе дзейнічалі б жывыя, пераканаўчыя, тэмпераментныя і паэтычныя вобразы, у танцы перадаць настрой вялікай эмацыянальнай

раўнаць умовы працы і грашовую яе ацэнку ў розных звеннях музычнай адукацыі. Сістэма ВНУ ў гэтым сэнсе больш справядлівая. Даплата за стаж ідзе толькі да 10 гадоў. Далей, у залежнасці ад наднава выкладчыку таго ці іншага вучонага звання або ступені, зарплата можа вырасці ў 2—3 разы. Конкурсная сістэма стымулюе пастаяннае самаразвіццё педагогаў, якое нярэдка не паслабляецца і ў час адпачынку.

Іншая карціна ў музычнай школе. Тут адначынам педагога — больш чым тры месяцы на год, улічваючы канікулы, у час якіх займаюцца толькі асобныя энтузіясты. Сур'ёзная выканаўчая ці метадычная праца тут пажаданая, ды не абавязковая, таму нярэдка фармалізаваная, ці яе проста няма. Адназначна педагогаў у ніжэйшым звяне адукацыі ў цэлым ніжэй, чым у сярэднім і вышэйшым, дзе выпускныя экзамены прымае Дзяржаўная камісія. Дваістасць задач, што стаіць перад ДМШ, — падрыхтоўка кадры прафесійных музыкантаў і агульнае эстэтычнае развіццё, — дазваляе ў пэўных выпадках існаваць недапушчальна вялікаму «адсеву», адыходу вучняў школы. У класах асобных педагогаў не з'яўляюцца жадаючыя прадоўжыць музычную адукацыю. Мала таго, па некаторых інструментах увогуле знікаюць выпускнікі — усе «адсваіваюцца» ў сярэдніх класах.

Я не заклікаю адразу ж знізіць зарплату школьным педа-

гогам, бо яны патрацілі 10—20 гадоў на авалодванне спецыяльнасцю. Кваліфікацыя павінна высока цаніцца. І ўсё ж улічым, што школьны педагог атрымлівае нярэдка большую зарплату, чым ягоны калега ў кансерваторыі. Узнікае пытанне: чаму ж тады кансерваторцы не пераходзяць у школу? Адзін з адказаў такі: у іх ёсць перспектыва, прафесійны рост адбываецца на зарплате. Такой перспектывы няма ў ДМШ і амаль няма ў вучылішчы.

Таму ні ўсеагульнае паніжэнне зарплат, ні павышэнне яе, як гэта зроблена ў нядаўнім мінулым, не здатныя істотна паўплываць на вырашэнне праблем музычнай адукацыі ў гэтых звеннях: няўстойлівая асабістая зацікаўленасць педагогаў у пастаяннай самаадукацыі і ў прафесійным удасканаленні. Менавіта таму адзін мой знаёмы, ціхі і добры чалавек, выкладчык невялікага несталачнага вучылішча, на маё пытанне, чаму ён воўе ўжо больш за дзесяць гадоў не едзе нікуды павышаць кваліфікацыю, адказаў сустрэчным пытаннем: «А навошта?» Прызнаўшы, я не ўзяўся растлумачыць яму, навошта пашыраць кола сувязей з калегамі, навошта знаёміцца з новым рэпертуарам, абмяркоўваць новыя ідэі, не стаў спаць спаўна на грозных інструкцыях. Яму ўсё гэта было нецікава.

Такім чынам, трэба шукаць шляхі для выйсця з атмасферы прыхаванага спахывецтва, абразлівай для сумленных і,

тым больш, таленавітых педагогаў школ і вучылішчаў. Адзін з такіх шляхоў бачыцца ў павелічэнні адрозненняў у аплатах працы — адпаведна з яе кваліфікацыяй, на аснове атэстацыі педагогаў. Заўважу, што атэстацыя ў вучылішчах існуе, але ў многім фармальна. У абсалютнай большасці выпадкаў на статусе педагогаў яна ніяк не адбываецца. У ДМШ, падведаных Міністэрству культуры, атэстацыя ўвогуле адсутнічае.

У чым прычына такога становішча? Галоўная з іх — захоўваецца сацыяльная інерцыя ва ўраўнілаўцы аплаты працы. Немалаважна і тое, што педагогічныя вышкі цяжка ўлічваць, справа гэта досыць далікатная. І ўсё-такі складанасць ацэнкі не азначае яе немажлівасць. У рэшце рэшт, пра кожнага з нас складваецца пэўная думка ў кале, вучняў і іхніх бацькоў. Дык мо варта звярнуцца да замежнага вопыту, дзе той, хто паступіў у навучальную ўстанову, выбірае сабе педагога па тым ці іншым прадмеце? Вядома, дыферэнцыруючы аплату, па першым часе дзядзедца пераадоўваць канфармізм, замкнёна-цэхаваю псіхалогію асобных груп выкладчыкаў. Спадзяюся, тут сваё слова скажучь саветы навучальных устаноў, куды ўводзіць і бацькі навучэнцаў.

Нарэшце, у святле дэмакратызацыі адукацыі, у атэстацыі неабходна, наколькі можна,

змякчыць рысы жупела, устараўшай і караючай працэдур, і ўсяляк узмацняць яе іншы бок — падтрымку самаададзанага і творчых педагогаў, а таксама разгортванне перспектывы і стымуляў павышэння майстэрства для ўсіх.

Якія ж магчымыя сістэмы даплат да гарантаванага педагогічнага мінімуму? Відаць, элементы гасразліку ў вучылішчы магчымыя толькі ў сувязях з дзяржаўнымі і грамадскімі арганізацыямі, але не з бацькамі (як, напрыклад, прапаноўваў аўтар карэспандэнцыі «Ценявое вучылішча» ў «Советской культуре» за 1.10.88 г.). Дзе гаранты, што бацькі таленавітых вучняў акажуцца плацежаздольнымі? У школе ж частковы гасразлік ёсць, але бацькі адлучаны ад кіравання ім, таму ён неэфэктыўны. Не вырашае праблему, як я ўжо казаў, і механічнае павелічэнне нагрукі, бо яно адлюстроўвае прыцып безадказнасці: хто горш працуе, той больш атрымлівае.

Больш эфектыўнай магла б стаць сістэма прэмій. Магчымы таксама змены аплаты працы ў залежнасці ад працаёмкасці вучэбнай дысцыпліны. Непараўнальна, напрыклад, гадзіна працы з аркестрам ці хорам, што вымагае большай падрыхтоўчай работы і асаблівага напружання, з урокам чытання партытур (хай даруюць мне

педагогі, якія вядуць яго, калі самі не стаялі за дыржорскім пультам). Нарэшце самы перспектывны, на мой погляд, і досыць вядомы шлях — гэта прысуджэнне катэгорый, падобных на тыя, якія ёсць у дактароў (трэба пры гэтым падумаць, як пазбегнуць недахопаў, укаранёных у аналагічнай практыцы ў агульнаадукацыйных школах).

Думаецца, што настаў час апрабавання кожнай з гэтых сістэм, а магчыма, і іншых. Досыць «сапелым» і першачарговым падаецца мне ўважэнне атэстацыі ў музычных школах, перагляд значнасці розных дыпламаў і аплаты працы з музычнымі калектывамі.

Сёння варта было б выкарыстаць той вопыт, які склаўся на Беларусі ў 70-я гады, але быў, на жаль, заняваны. Функцыю арганізацыі атэстацыі, як ацэнкі ў грашовым выр'яўленні педагогічнай працы, магло б узняць на сабе Міністэрства культуры, а непасрэднае правядзенне атэстацыі — выбарныя камісіі ад секцыі музыкантаў-педагогаў Музычнага таварыства БССР.

І гэтакім чынам усе мы зрабілі б яшчэ адзін, няхай і невялікі, крок да ажыццяўлення справядлівага прыцыпу аплаты працы ў залежнасці ад яго кваліфікацыі.

К. БУЛЫГА,
дэкан факультэта павышэння кваліфікацыі пры Белдзяржкансерваторыі.

Кампазітар М. Крошнер.

У сцэне са спектакля «Салавей» А. Нікалаева (Зоська) і С. Дрэчын (Сымон).

насычанасці. Трэба было стварыць беларускія танцы, беларускія вобразы простых людзей. Трэба было стварыць сучасны народны спектакль.

У рабоце над спектаклем вялікую дапамогу аказала нам Акадэмія навук БССР, асабіста спецыялісты-этнографы прафесары Сербай і Грынблат. Чыталі лекцыі пра побыт, касцюмы, песні, абрады. Былі сустрэчы са З. Бядулем, які расказаў, як працаваў над сюжэтам свайго твора.

Стаіць балет пачыналі два балетмайстры: Ф. Лапухоў ставіў польскі акт, а А. Ермалаев — народныя акты. 5 лістапада 1939 г. адбылася прэм'ера «Салавей» меў поспех, быў ухвалены грамадскаю.

Рэцэнзіі ўсхвалявалі народныя акты, аўтары спрачаліся пра дзве польскія карціны. Рэжысура спектакля была не роўная, не адчувалася поўнага кантaktu пастаноўшчыкаў. Лінія герояў і народа была паслаблена, дзейныя асобы трактаваліся перознаму абодвума балетмайстрамі. Паўстала пытанне аб'яднаць твор адным балетмайстарскім почыркам. Пасля доўгіх абмеркаванняў спектакль быў доручаны А. Ермалаеву. Ён замест дробных эпізодаў у польскім акце вывёў на сцэну народ і ягоных герояў Сымона і Зоську. Роля Ванды зрабілася эпізодычнай. Дзеянне скіравалася на ўзмацненне сацыяльнага канфлікту, на ўзбуджэнне ге-

бязрозкі, другую спакойна апущіла ўздоўж корпуса і, злёгка нахіліўшы галаву, плаўна пайшла вакол бярозкі, а за ёю, крыху адступіўшы, таксама ішоў Сымон — адразу павяла вадарам лугоў, палёў, зрабілася зразумелай незвычайная чысціна і прыўзнялася пачуццям маладых людзей. Ад лёгкага дотыку іхніх рук, працягнутых да кветкі, разгаралася сіла пачуццяў і пераходзіла ў парыванне. У час адажыю Зоська надзявала на галаву вянок, а зверху накідвала беларускую хустку, якая была ў яе за пасам. Яны пераймалі жаніха і нявесту. Сымон ад пачуцця, што нахлынула на яго, хацеў ужо абняць дзяўчыну, ды та сунулі хлопца, і яны, узяўшыся за рукі, стаіўшы дыханне, урачыста крочылі наперад. Пераглянуўшыся і ўсміхнуўшыся сваёй выдумцы, беглі да двух стройных бярозак: злучалі іх верхавіні блакітнай стужкай і, шчасліва ад гэтага таінства, разбегаліся вялікімі скакамі ў экстазе радасці жыццю. Так пачыналася адажыю...

А пасля, калі Сымона адносіла на пляцэ, Зоська заставалася адна, і, не перавёўшы дыханне, узмахваючы хусткай, танцавала варыяцыю. Яна ляцела па крузе, павялічваючы тэмпу, дэманструючы адмысловыя павароты, выходзіла на сярэдзіну і рабіла, і рабіла дванаццаць мудрагелістых ермалаевскіх футэз, потым хутка кружылася і заканчвала варыяцыю нібы на адным уздыху! Стамлена апущалася на падлогу сцэны. Трэба было валодаць сапраўды д'ябальскай вынослівасцю, каб усю гэтую сцэну станцаваць на адным дыханні. Аляксей Мікалаевіч ніколі не адмяняў упдабаныя ім рухі, неабходныя для афарбоўкі танца і для раскрыцця вобраза, якімі б цяжкімі тыя рухі не былі.

Не заўсёды ўдавалася з першага разу зрабіць тое, што жадаў балетмайстар. Задаючы складаныя рухі, Ермалаев дамагаўся лёгкасці выканання і пераканаўчасці. Бывала, прышоўшы на рэпетыцыю, ён адразу пачынаў выпрабавваць на фантазіраваны рух. Скажам, ён хацеў у ігры Зоські з Сымонам, каб гераіня, як на «гіганцкіх кроках», разбегваючыся, лунала па паветры ўкруж Сымона (а той павінен быў трымаць накі-

нутую на плечы вярочыню з дзвюма петлямі). Калі я, прасунуўшы нагу ў пятак, разбегалася і не магла «ўзляцець», было многа смеху, і больш за ўсіх смяяўся сам Аляксандр Мікалаевіч. Затое калі двое вясковых хлапчукоў, што ўдзельнічалі ў дзеі, высока лёталі ў паветры і, са смехам прысямляючыся, раскочваліся на сцэне ў розныя бакі, — гэта было ўдалым ўвасаленнем задумы Ермалаева.

Не апісаць усіх знаходак — не было ніводнага руху, які б не раскрываў вобраз, унутраны эмацыянальны стан героя. Не трэба было ніякага тэкставага лібрэта, усё было ясна, зразумела. Усё ў балете — радасць, каханне, гора, нянавісць і барацьба — перадавалася моваю класічнага танца, узабагананага элементамі танца нацыянальнага. Ён ўзвешчана пачынаў і таму атрымліваўся спектакль высокамастацкі і глыбока нацыянальны.

Наватарская сімфанічная музыка М. Крошнера дазваляла шырока скарыстаць класічны танец, расквеціць яго народным арнамантам. Яна дала магчымаму ігравому танцавальнаму дзеянню. Мы былі, як у роднай стыхіі, усё было лагічна і зразумела, а танцавалася, як жылося ў жыцці. «На гэтым спектаклі нека асабліва ўрачыста і радасна, пачынаючы з уверцюры і канчаючы апошнім тактам музыкі — усё тут свежа, нова і захапляюча», — пісаў крытык у «Звяздзе» 21 лістапада 1939 г.

4 чэрвеня 1940 г. у Маскве на сцэне Вялікага тэатра быў прагляд балета «Салавей». Ён прайшоў з вялікім поспехам. 9-га і 10-га адбыўся афіцыйны паказ спектакля. «Вялікі поспех балета «Салавей» — пад такой назвай з'явіўся артыкул у «Известиях» 11 чэрвеня 1940 года. «Дзяржаўны Вялікі тэатр оперы і балета БССР учора зноў з велізарным поспехам паказаў першы нацыянальны беларускі балет «Салавей»...» — пісала газета. — Гэты спектакль, у пастаноўку якога ўкладзена шмат вынаходніцтва, знаходка, малады таленавіты балетны калектыв праводзіць з уздымам, жыва і нязмушана. Выступаўшы ў галоўных партыях С. У. Дрэчын (Сымон), І. В. Курылаў

(Макар) і заслужаная артыстка БССР А. В. Нікалаева (Зоська) былі горача прыняты гледачамі. Асабліва моцнае ўражанне выклікалі беларускія народныя танцы, якімі багаты балет. Велізарны поспех меў масавы танец «Лявоніха», які выконваўся ў першым акце і паўтораны ў фінале спектакля».

Так, глядачы наладзілі гарачую авацыю аўтару, усім удзельнікам спектакля і яго пастаноўшчыку А. Ермалаеву; на спектаклі прысутнічаў урад. Самае цудоўнае, што народ не рэзыходзіўся, ён патрабаваў паўтарыць «Лявоніху» з 1 акта. Гэта быў сапраўды танец-радасць беларускага народа, з такім напамом мы перадалі адпаведны настрой. Потым усе наблізіліся да сцэны, мы — да гледачоў і ўрадавай ложы, нам апладзіравалі і мы апладзіравалі — была агульная радасць! Такое бывае раз у жыцці.

У «Правде» 11 чэрвеня 1940 г. Н. Саладоўнікаў пісаў: «У гэтым першычы беларускага балета столькі свежасці, невычэрпнага тэмпераменту і ў ім так цудоўна выкарыстаны народныя танцы, створаны такія пераканаўчыя каларытныя вобразы народных герояў, праяўлена столькі вынаходніцтва балетмайстра, што балет «Салавей» з'явіўся адным з найцікавых спектакляў дэкады... Не хочацца ўспамінаць пра тое, што «Салавей», па сутнасці, першая спроба стварэння беларускага нацыянальнага балета. Гэта «ўзроставае дэведка» не патрэбная, бо ёсць сапраўдны мастацкі твор, пра які можна меркаваць без усялякіх паправак на маладосць».

І на заканчэнне яшчэ адна цытата — з кнігі Ю. Сланімскага «Советскі балет»: «Нараджэнне першага беларускага балета было вялікім святам: з'явілася яшчэ адна нацыянальная галіна савецкай харэаграфіі. Ледзь узнікнуўшы, беларускі балетны тэатр аказаўся здольны зрабіць заяўку, каштоўную для ўсяго мастацтва танца».

Аляксандра НІКАЛАЕВА,
народная артыстка БССР,
лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР.

ТАК ёмка і зусім справядліва казалі нашы крытыкі пра Уладзіміра Корбана. А сказана і надрукавана гэтак было яшчэ ў 1945 годзе, адразу пасля Вялікай Айчыннай вайны. Рабочы чалавек, які з бацькам разам пачынаў працоўнае жыццё на заводзе ў Барані Аршанскага раёна, а пазней працаваў таксама на заводзе ў Ленінградзе, Уладзімір Іванавіч Корбан ведаў смак працы, ведаў каштоўнасць яе.

У Айчынную вайну ён са стралковай ротай прайшоў цяжкімі дарогамі суровай вайны, якая вырашала, жыць ці загінуць Радзіме, жыць ці загінуць народу. Корбан і смак вайны пакаштаваў даволі, перанёс яе нягоды, яе горкія і салёныя будні, вярнуўся да мірнага жыцця мужным, чалавекам з высокімі ўзнагародамі.

Аднак яно, мірнае жыццё, для ўсяго беларускага народа было і цяжкім і складаным сваім аднаўленнем, сваёй напружанасцю. І Корбану зноў давялося станавіцца да станка, рабіць у цеху завода, выконваць абавязкі прафсаюзнага работніка, быць дырэктарам цвіковага завода.

Так у працы гартаваўся характар будучага пісьменніка. Характер змагара з цяжкасцямі і неўпарадкаванасцямі, якія нараджалі і памнажалі недахопы, злоўжыванні, парушэнні дысцыпліны, парадку.

Уладзімір Іванавіч сам прызнаваўся, што яшчэ з дзяцінства ён прыслухоўваўся да людзей, іхніх учынкаў, іхняга рэзавання на адмоўныя з'явы. У сваю памяць ён убіраў кожнае пачуте сакавітае, вострае народнае слова. І слова гэтае так спатрэбілася будучаму сатырыку, да таго ж вялікаму і лагоднаму, калючаму і няўрымслівому ад прыроды чалавеку.

З 1945 года ў перыядным друку ўсё часцей і часцей пачалі з'яўляцца першыя сатырычныя вершы і дасціпныя байкі Уладзіміра Корбана. Ён пачаў сатырай, жанрам надзённым і неабходным, жанрам любімым чытачамі, жанрам, які скіраваў усёй сваёй вострыні на добрае, найлепшае ў жыцці, у паводзінах людзей.

У 1950 годзе ў Дзяржаўным выдавецтве БССР выйшла першая, даволі аб'ёмная і змястоўная кніжка сатырычных вершаў і баек Уладзіміра Корбана пад назваю «Мы іх ведаем». Добра памяню, як ён кожнаму з блізкіх сяброў спачатку паказваў, а потым дараваў першы паэтычны свой здабытак. Радасць, гордасць, задаволенасць яго былі найперш таму, што яго першую кніжку рэдагаваў

К. Крапіва, выдатны байкар, сатырык нумар адзін. Гэта ж прызнаў і ацаніў яго, Корбана, ён, народны пісьменнік, выдатны майстар сатыры і гумару, і блаславіў на работу ў нялёгкім, але вельмі неабходным людзям жанры.

Мне Уладзімір Іванавіч пазней крыху ў шчырай і ціхай сяброўскай гаворцы выказваў захапленне сваім хросным бацькам і настаўнікам, сведчыў пра тое, што байкі Кандрата Крапівы натхнілі яго пісаць, ён ведае

іх на памяць і што Крапіва для яго найвялікшы ўзор байкара.

Але хачу вярнуцца да таго, як склалася наша з Корбанам працоўнае супольніцтва. Узнікла пытанне аб рэдактары часопіса «Вожык». Уладзімір Іванавіч Корбана, як вядомага ўжо сатырыка, выклікалі ў

Цэнтральны Камітэт партыі да сакратара ЦК Гарбунова Цімоха Сазонавіча. Той сказаў яму:

— Думаем прапанаваць вам пасаду адзнамага рэдактара часопіса «Вожык».

Корбан, нечакана для Гарбунова, катэгарычна адмовіўся.

— Чаму адмаўляецеся? — пытае Гарбуноў.

— Я зусім незнаёмы з журналісцкай работай.

— А мы дадзім вам журналіста ў намеснікі, — угаворваў Гарбуноў.

— Не, лепш мяне ў намеснікі да журналіста, — Корбан трымаўся свайго.

Гарбуноў спадабаўся чалавек, ягонага сціпласці, ягонага пазіцыі. І сказаў ён Корбану:

— Добра, падумаем... Выклікаюць да Гарбунова мяне. Прапаноўваюць пайсці на работу ў «Вожык», нават рэдактарам. Я сказаў:

— Я ж анікі не сатырык... Гарбуноў усміхнуўся і нолькі секунд маўчаў. Потым:

— Табе Корбан нічога не гаварыў? Я адказаў адмоўна.

— То зайдзіце заўтра абодва да мяне.

Назаўтра ў назначаны час я разам з Уладзімірам Іванавічам сядзеў у прыёмнай сакратара

ЦК. Мы ўжо здагадваліся, аб чым будзе размова. Я угаворваў Корбана, каб пагадзіўся стаць рэдактарам, а ён, наадварот, настойліва ўгаворваў мяне, і вось Корбана першым паклікалі да Гарбунова. Той і кажа яму:

— Ну, дадзім вам у намеснікі Кавалёва... Ён жа інстытут журналістыкі закончыў, у «Звяздзе» доўга працаваў...

А Корбан з імпатам: — Лепш я пайду да яго ў намеснікі... Тады паклікалі і мяне. Ула-

дзімір Іванавіч глядзіць і усміхаецца.

— Дык вось, таварышы пісьменнікі, у «Вожыку» трэба наведзіць парадак... Там заседеўся Чавускі. Так што прымаем рашэнне. Цябе, Кавалёў, прызначаю рэдактарам, а таварыш Корбан даў згоду працаваць намеснікам.

Паспрабаваў я нешта сказаць, але Гарбуноў, што з ім было рэдка, спыніў мяне і загадаў:

— Прыступіць да работы!

Так, нас зусім розных, са сваталі, і мы змушаны былі выконваць заданне. Працаваць пачалі адразу ж і вельмі актыўна, нават дружна.

А ў працы, дапаўняючы адзін аднаго, працавалі доўгія гады разам.

Корбан, як кажуць, увесь жыў у гумары і сатыры. Вельмі вялікую карысць яго талент прыносіў часопісу «Вожык», усёй сатырычнай літаратуры.

Мя, яго першыя чытачы, часам здзіўляліся, як гэта ён знаходзіць трапныя мастацкія сродкі, каб так востра выкрываць нядобрыйя з'явы і учынкi, якія ёсць у жыцці. А гэта ж у яго і ад багамага жыццёвага вопыту і ад таго, што ён умеў карыстацца набыткамі народа, вучыцца ў народа. Крытыкуючы, выкрываючы адмоўныя з'явы ён не саромеецца сказаць часам рэзка, нават грубата, але праўдзіва, шчыра. Глядзіце, як моцна і надзённа гучыць у творы «Леў і суслік» гэтая праўда: «Сёй-той перад свінней га-

тоў падціснуць хвост, калі яна займае значны пост». Або вось твор «Знюхаліся». У ім гнейны і ярасны пратэст супроць зламснікаў: «Дзе вартавы да шкоднікаў ласкавы, там нішчыца дабро дзяржавы». Альбо вось пра дзеячаў-прыпісчыкаў з байкі «Куры». Няма ў нас такіх працаўнікоў, у якіх «вынікі з яйца, а крыху хоць адбаўляй».

Успамінаючы пра Уладзіміра Іванавіча Корбана, пра яго творчасць, можна і сёння сцвярджаць, што творы яго сучасныя,

каваннях праяўлялі пісьменнікі С. Дзяргай, Я. Герковіч, В. Зуб, Г. Кляўко, мастакі А. Волкаў, В. Ціхановіч, М. Гурло. Вельмі частымі наведвальнікамі і ўдзельнікамі таго, як «набраць гумару для кожнага часопіснага нумару», былі былыя супрацоўнікі «Вожыка», вядомыя літаратары М. Лужаніч, Я. Брыль, П. Панчанка, А. Макаёнак, Я. Сіпакоў і многія іншыя.

Для мяне як рэдактара мала сказаць, што Корбан быў намеснікам. Я адчуваў тон яго сатырычнай дзейнасці, прыслухоўваўся да яго думак адносна падыходу да з'яў жыцця. А ён такі, прыроджаны сатырык, меў свой голас, які ўсе мы ў рэдакцыі называлі «свой нюх».

Найбольш адказныя фельетоны не толькі рэдагаваў, але і сам пісаў Уладзімір Іванавіч. Гэта надавала фельетонам найлепшае літаратурнае гучанне, чытабельнасць. Дарэчы, і рэзаванне на такія фельетоны было самае хуткае і самае дзейна-

Умеў і Корбан хутка рэагаваць на з'явы. Некяг загаварылі, што ў адной установе пачынаюць працаваць толькі з дванаццаці гадзін дня і заканчваюць у шаснаццаць. Паэт адразу ж наўва агонь крытыкі на такую працавітасць:

— Да дванаццаці іх яшчэ не бывае, а пасля шаснаццаці зрывае...

А пра культуру асобных кіраўнічых людзей ён казаў: — Хто розум мае, ніколі грозна не крычыць, а проста размаўляе...

Мне неаднойчы даводзілася выступаць перад чытачамі разам з Уладзімірам Корбанам. Голас ён меў гомкі, магутны. Яго сустракалі з вялікай павагай і ўзнагароджвалі пасля прачытання кожнай байкі гарачымі апладысмантамі. Нам, удзельнікам сустрэч, ён гаварыў: «Вось і выступіць, сваё твора прачыталі. А гэта ж малюсенькая частка нашых чытачоў. Вось бы артыстам нашым больш бы выкарыстоўваць у сваіх выступленнях літаратурныя творы».

Як правільна гэта было сказана. У нас, у рэспубліцы, вельмі мала артыстаў-чытальнікаў, яшчэ менш артыстаў, якія даносяць сатырычнае, гумарыстычнае слова да нас.

Пісаў паэт найбольш пра адмоўнае, не шкадаваў фарбаў, каб выкрываць благое ў нашым жыцці. Але рабіў гэта ў імя лепшай, светлай будучыні. Слова паэта, заслужанага дзеяча культуры БССР Уладзіміра Іванавіча Корбана і сёння дапамагае нам жыць лепш, ісці больш упэўненым крокам наперад.

Заўтра, 25 жніўня, Уладзіміру Корбану было 60 гадоў.

Павел КАВАЛЕЎ.

САТЫРЫК ПА ТАЛЕНЦЕ І ПРЫЗВАННІ

Неразгаданы Жылуновіч

«Без эпітафіі». Беларускае тэлебачанне. «Тэлефільм». Аўтары сцэнарыя Э. ЯЛУТІН і В. СКАЛАВАН, рэжысёр У. ВОКУН, аператар С. ФРЫДЛЯНД.

Здаецца, яшчэ учора мы захапляліся самай магчымаю адкрыта згадваць імёны, «выкрэсленыя» з нашай гісторыі — Гаруна, Ластоўскага, Лёсіна, Неграшэвіча, Ігнатюскага... А сёння мы ўсё больш пераконваемся, што ў асяляльным святле гістарычных фактаў можна пацвердзіць не менш папулярна, чым у цемры невядання (ці некадання ведаць). Рэабілітацыя ахвяр сталінізму (якая ішчэ працягваецца) — акт дзяржаўнай палітыкі. Але ён ніяк не вызваляе нас ад чалавечага абавязку зразумець тых, хто быў да нас, выпрацаваць свае да іх адносіны, а не проста памяці «мінулы» на «плюсы» і кананізаваць новых «святых пакутнікаў».

Можна ўявіць, з якімі цяжкасцямі сутыкнуўся рэжысёр, прыступаючы да фільма. Матэрыялу ў ім хапіла б, напэўна, на цэлы серыял. Але ж многія архівы (і перш за ўсё — КДБ) усё яшчэ закрыты. Кінадакументаў таго часу захаваўся мала. Кадраў, на якіх быў бы зазітаў Жылуновіч,

знайсці не ўдалося. Таму многае ў фільме расказана за кадрам Гісторык (тэкст ад імя аўтара чытае Ф. Варанецкі); многае скажуць пра Жылуновіча фотаздымкі, успаміны блізкіх, кінакадры тагачасных і сённяшніх Пецярбурга, Вільні, Смаленска, Берліна, Парыжа, дзе быў Жылуновіч; кадры, знятыя на ўсесаюзным пісьменніцкім пленуме ў Мінску (Гартнага сярод яго дэлегатаў, зразумела, ужо не будзе).

І ўсё ж рэжысёр не хацеў здымаць звычайны гісторыяна-храніцальны або дакументальна-біяграфічны фільм. Ён запрашае ацэбраў, каб зняць ключавую сцэну — допыт Жылуновіча следчымі НКУС на падставе сапраўдных пратаколаў следства.

Вось змучаны, разгублены Жылуновіч (В. Філаў), які толькі што прызнаўся ў страўным палітычным злачынстве — «нацдэмаўшчыне» і антыбальшавізме, нервова папраўляе гальштук. Тут мы чуем голас:

— Не, не, гальштук не магло быць, што вы! І гальштук, і рамень, і шнуркі ў турме адразу адбяралі...

У кадры з'яўляецца паэт С. Грахоўскі, запрашаны на здымкі ў якасці кансультанта. Былы вяцень сталінскіх турмаў і

ГУЛАГА, ён многае расказаў удзельнікам фільма і нам, глядачам. І сцэна, якую разыгрываюць акцёры купалаўскага тэатра, адразу перастае быць усёго толькі ілюстрацыяй, яна ажыве. Яе удзельнікі — не на паказ, для смеі — спрабуюць у размове са сведкам і удзельнікам тагачасных падзей зразумець, што за чалавек быў Жылуновіч, што прымусіла яго «прызнавацца» ўва ўсіх смяротных грахах, і што гэта была ў рэшце рэшт за сістэма, якая беспамылкова нішчыла ўсе больш-менш здатныя інтэлектуальныя сілы нацыі. («Не, дурныя яны не чапалі», — сумна усміхаецца ў размове з рэжысёрам Грахоўскі).

У расказе пісьменніка — сучасніка Жылуновіча — кожная, нават нязначная быццам бы дэталю накіравана на тое, што Гартнага апраўдаў па-ўрапейску імпазантна, любіў насяць гальштук-матэрыял. Што з таго? Не скажыце. У час, калі ў модзе ўсё больш былі «сукурні» ды кавалерыіскія галіфы, а потым і «сталінін», такая цяга да ўрапейскага доску магла падацца крымінальнай.

Лімузін 20-х гадоў, што ў фільме прыздае сённяшняй праслаўленай вуліцай у акружэнні

дзятвы (нешта падобнае адбывалася і тады, калі прэм'ер Жылуновіч прызнаўся на аўтамобілі ў родны Капыль) — нібыта арчаўленая марабавіца, годным чалавек дванаццаціга стагоддзя жыцці, якому не суджана будзе спраўдзіцца ні для яго пакалення, ні для наступных.

І шчыра адзін сімвал — народжаны самім жыццём. Псіханэўралогічная бальніца пад Магілёвам. Тая сама, дзе снончыў жыццё самагубствам Жылуновіч («вар'яцтва» яго зноў чакаеца ў тым, што ён назваў Сталіна ворагам народа). Некалі даўно тут быў «страннопринимный дом». За шмат гадоў ён амаль разваліўся, стаў непрыдатным для жыцця. Але тым не менш тут жывуць, дакладней, лецаца людзі. Жывуць палізу і былыя санітары, што ўсё жыццё сваё хадзілі за хворымі. Яны зусім мала гавораць у кадры (на влічкі жаль, вельмі многае не ўвайшло ў фільм), але мы паспеём убачыць і суровую нацыяналістычную твар старых жанчын, і недар, змешаны са страдам, у іх вачах. Вельмі многае яны бачылі на сваім вліку. Як сведчыць вучоныя, у гады раскулачвання і ў гады «влікага тэору» ў іранічна рэзка ўзрастаў колькасць хворых на так зва-

ны «рэантыўны псіхоз», а прасцей кажучы, — тых, хто не вытрымліваў жахаў рэпрэсій, «зрываўся».

«Прыют» пад Магілёвам ніколі не пуставаў, а часам быў перапоўнены. Але і там не было схавацца ад здэнаў і гвалту. Адным з тысяч няшчасных, што знайшлі супакоенне ў брацкай магіле каля сцен бальніцы ў трыцятых гадах, быў і Жылуновіч. Імёны большасці «пацментаў» мы ўжо ніколі, мабыць, ведаць не будзем.

Есць пункт гледжання — і мо не зусім беспадстаўны, — што Жылуновіч сам, сваёй дзейнасцю, супрацоўніцтвам з бальшавікамі рыхтаваў сабе страшны канец, што ягоныя пакуты — расплата за здраду свайму народу ў імя абстрактных класавых інтарэсаў. Але ці ёсць у нас права выносіць прысуд, хай сабе і маральны, тым, хто быў асуджаны і пакараны бязлітасным молахам уладзіміра Жылуновіча? Фільм не дае адказа на гэтае пытанне. Яго герой застаецца для нас загадкай. Можна, таму, што ён быў — чалавек?

Віталей ТАРАС.

НЕАДДЗЕЛЬНАЯ АД ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ...

Гэты ліст падштурхнуў мяне напісаць артыкул Кастуся Тарасова «Айчына абаронцам сваім» пра паўстанне 1794 года ў нумары «ЛіМа» ад 27 ліпеня 1990 года.

Паўстанне пад кіраўніцтвам Касцюшкі — трагічная і гераічная старонка ў гісторыі беларусаў і палінаў, але гэта таксама трагічная і гераічная старонка ў гісторыі лўрэяў Беларусі і Польшчы. У гэтым паўстанні лепшыя сыны нашых народаў выступілі са зброй і ў руках супраць агульнага ворага.

У канцы XVIII стагоддзя ў Рэчы Паспалітай пражывала каля 900 тысяч лўрэяў — адна восьмая частка ўсяго насельніцтва. Лўрэі складалі паловіну рамеснікаў у правінцыі: шаўцоў, краўцоў, кушніроў, муляроў, цесляроў.

У той жа час гэта была адна з самых абяздоленых груп насельніцтва, — галеча, хваробы, безвыходнасць. Дзіцячая смяротнасць сярод лўрэяў была ў паўтары разы вышэй, чым у хрысціян.

І нягледзячы на гэта, нягледзячы на дыскрымінацыйныя законы, на антысемітызм, калі ўспыхнула народна-вызваленчае паўстанне пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі, некаторыя лўрэі далучыліся да яго, звязваючы з вызваленнем Польшчы спадзяванні на лепшую будучыню свайго народа, ды і жыцьцё былі яшчэ ўспаміны аб зверствах русііх войскаў у адносінах да беларускіх лўрэяў у часы Івана Грознага ці Аляксея Міхайлавіча.

Асабліва ярка праявіўся ўдзел лўрэяў у паўстанні 1794 г. у дні абароны Варшавы — той самай Варшавы, з якой лўрэі былі незадоўга да гэтага выгнаны, дзе ім забаранялася жыць.

Купец Берэн Іоселевіч, які з першых дзён далучыўся да паўстання, і яго кампаньён Юзэф Арановіч зварнуліся да Касцюшкі з прапановай сфарміраваць з лўрэяў асобны атрад. Касцюшка дазволіў стварэнне атрада, і 1 кастрычніка 1794 года Іоселевіч зварнуўся да лўрэяў Польшчы з заклікам. На яго адгукнулася каля 500 чалавек, з якіх і быў створаны «старазаконны» (г. зн. лўрэяўскі) полк лёгкай навалерыі. Берэн Іоселевіч быў уведзены Касцюшкам у паліцэйскі і прызначаны намандзірам палка. Полк, які вызначыўся ў вайсковую паўстанцаў строгай дысцыплінай, быў пастаўлены абаронцамі прадмесце Варшавы — Прагу. 4 лістапада пачаўся штурм Варшавы войскамі Суворова. У гэты дзень разам з тысячамі паўстанцаў загінулі амаль усе лўрэяўскія кавалерысты-добраахвотнікі. У жывых засталася ўсяго некалькі чалавек, у тым ліку і Іоселевіч. Ён уцеўся ў Польшчы, далучыўся ў Італію да польскіх легіянаў Я. Дамброўскага, стаў капітанам напалеонаўскай арміі, у бітве пад Аўстэрліцам быў узнагароджаны крыжам Ганаровага легіяна.

Пасля стварэння Варшаўскага герцагства Берэн Іоселевіч перайшоў у яго армію, быў узнагароджаны вышэйшым ваенным ордэнам Віртуці Мілітары і загінуў у 1809 годзе ў баі з аўстрыйскімі войскамі, якія ўварваліся ў Польшчу.

У даваеннай Польшчы Берэн (Дов Бер Бен Іосіф) Іоселевіч быў абвешчаны нацыянальным героем, апісанні яго подзвігаў увайшлі ў дзіцячыя хрэстаматы, пра яго пісалі польскія і лўрэяўскія пісьменнікі і гісторыкі.

Сын Іоселевіча, Юзэф (Іосіф) Барковіч у чыне паручыка прымаў удзел у паходах Напалеона, атрымаў 16 ран, быў узнагароджаны ордэнам Ганаровага легіяна з залатым крыжам, удзельнічаў у польскім паўстанні 1830—31 гг., пасля разгрому паўстання эміграваў у Францыю і памёр у Англіі ў 1846 годзе.

Удзел беларускіх лўрэяў у напалеонаўскай вайне (як на баку Францыі, так і на баку Расіі) і ў польскіх паўстаннях XIX стагоддзя — гэта ўжо другая старонка ў гісторыі польска-беларуска-лўрэяўскага ўзаемаадносін.

Падзел Польшчы і паражэнне паўстання Касцюшкі прывялі да таго, што сотні тысяч лўрэяў аказаліся падданымі Расійскай імперыі — дзяржавы, дзе да гэтага лўрэяў жыць забаранялася.

Удзел лўрэяў у гэтых падзеях — невялікі эпізод у доўгай, крывавай і супярэчлівай гісторыі беларускіх лўрэяў, якая неаддзельная ад гісторыі Беларусі апошніх шасці стагоддзяў і пра якую вельмі мала ведаюць беларускія чытачы.

Я. РЫЖКІН.

г. Бабруйск.

У АЭРАПОРЦЕ Мінск-2 ці не ўпершыню рабілася такое: паўсюдна чулася беларуская гаворка, пад бел-чырвона-белым і амерыканскім сцягам абдымаліся і спывалі маладыя тутэйшыя хлопцы і дзяўчаты з Мінска і амерыканскія беларусы, што прыехалі пакланіцца бацькоўскаму кутку. У людской спеўнай грамадзе мільгаюць знаёмыя твары, усмешлівыя і лагодныя, — талакоўцы, Народны фронт, моладзь з суполак ТБМ. Але няўжо так часта мы сустракаемся з суайчын-

іхнімі вачыма, акінуць яе прагным поглядам змучанага чаканнем чалавека. І не магу. Бо ведаю, што лёну, багачыя нашага, сеюць мала, а застаецца яго ў Беларусі яшчэ меней, што мы змушаны закупляць яго для вытворчасці ў суседзях. І яшчэ ведаю: не зразумоюць некаторыя тутэйшыя іхняй павучай мовы тут, на Айчыне, і буду я перакладаць родныя словы...
Недзе каля Бягомля ўзяў ды і разбурыўся накрэслены моцнай рукой план — пракалолася кола ў аўтобусе. Вось тут і

весці на рахунак Фонду культуры ці Епархіі? З лёгкай неспрэчнасцю кіраўніца ансамбля падшыла да жанчын, што сядзелі цішком у двары храма: «Добры дзень. Мы беларусы з Амерыкі. Прыехалі васьм на радзіму бацькоў...»
— Здравствуйця, — сказала маладзейшая.
Амерыканка папрасіла:
— Пагаварыце з намі па-беларуску, бо мы іначай не ўмем.
— Нет, мы яшчэ са школы не любім етат беларускі язык. Не

Гародня сустрэла нас ноччу. Назаўтра першае вольнае блуканне. Хлопцы з «Паходні» харапа, натхнёна распавядаюць пра даўніну. На стромым беразе Нёмана глядзім на Каложу, спыняемся ля ўратаванай гарадской аптэкі, заходзім у прыватна-царкву і здзіўлена слухаем чысцютку родную мову ад святара, які напачатку сцвярджаў, што няма розніцы між расейцамі і беларусамі... Ды перад замежнымі беларусамі чаму не казыруць: маўляў, і мы тут не лыкам шытыя, не забыліся, хто мы, адкуль.

Спяшаемся да дома-музея Максіма Багдановіча, мінаем Фарны касцёл і касцёл бернардынаў, як раптам нашы госці пытаюцца: «А гэта, мусіць, сінагога? Паказваюць на абласны драматычны тэатр. Зноў знаёмая песня: запэчычаны стыль, не ўласныя свецкія пабудовы.

Па вёсках нашых майстроў, што залатыя рукі маюць, — не пералічыць. А нікагуткі няма, хто б сабраў ды людзям паказаў творы іхнія. Вось трэба ў Амерыку нешта сапраўднае народнае павесці — ледзь-ледзь упартыя хлопцы з малага прадпрыемства «Гародня» пры Фондзе культуры тое-сёе вышукалі і падаравалі «Васільку».

Францішак Багушэвіч думаў, калі замольваў: «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмерлі». Мы ягоную сядзібу ў Кушылях упохапкі, подбегам агледзелі. Бо не хапала часу. Паспяваем-толькі дзіўдзіцца: наведаль калгасы на радзіме Коласа і ДзяржкамінтурYST СССР часу хапала. Ці так ужо былі патрэбны гэтыя сустрэчы?

Навошта нам запланавалі паездку ў Маладзёжны турыстыкі цэнтр «Юнацтва»? Няўжо дзеля кантакту з камсамольскімі дзеячамі розных рэспублік ехаць «Васількі» на радзіму бацькоў? Нават размова з грамадскаю ў Акадэміі навук БССР адбылася толькі на пацарабаваных гасцей, калі яны не пагадзіліся ехаць у «Юнацтва». У ТБМ ледзь напаткалі «Васількі», каб запрасіць на размову старшыню суполкі ТБМ у Амерыцы Веру Бартуль. Творчыя саюзы, грамадскія арганізацыі былі змушаны пільнаваць гасцей Беларусі, каб сустрэцца і пагаварыць.

Дзеля чаго ўсё ж прыязджаў «Васількі»? Толькі гастраліваць?

На каго мы паробілыя?

Згадкі пасля сустрэч з амерыканскім фальклорна-этнографічным ансамблем «Васількі»

нікамі з-за акіяна, што не відаць ніводнай тэлевізійнай камеры?

Нехта палічыў рэкламу справай лішняй. Ці зноў засцерцаліся ад жывых непасрэдных кантактаў? Інакш чым растлумачыць, што ні творчых, ні навукова-інтэлігентных сляхам не чула аб прыездзе «Васілька». А між тым мы, Беларускі фронт культуры, загады прапаноўвалі наладзіць «Васільку» належную рэкламу. Таварыства «Радзіма» адмовілася: маўляў, хапае сваіх сіл, і прапаганда будзе забеспечана на вышэйшым узроўні.

І як «забеспечым»? Ідуць канцэрты. А зала не запоўненая. Скажаце, не зацікавіліся людзі, не патрэбны ім народныя танцы? Няпраўда. Ужо «Васількі» вярнуўся дамоў, як сталі сыпацца ў Фонд культуры званкі: «Як трапіць на канцэрт? Чаму няма рэкламы?» Запозненая, як бачыце, хваля паіху дакацілася да людзей. Прэса абмежавалася маленькай абвесткай ад імя таварыства «Радзіма» ў «Вячэрнім Мінску» і рэпартажам з аэрапорта ў «Чырвонай змене». Адбылася нешта неверагоднае: на дапамогу дзецям Чарнобыля збіраюцца сродкі ад канцэртаў, а мы нават не імкнемся, каб народ ведаў пра гэта.

Шкада, не ўбачыць наш глядач, як зварухнулася беларуская душа, і сталі танчыць польку ў забле разам з нястомным «Васільком» старыя і зусім юныя; не пачуе, як турботна і шчыра гаварыла пра нашы праблемы і чарнобыльскае ліха амерыканка Ала Орс-Рамана...

Калі раскручваецца над аўтобуснымі коламі шэры сувой бальшака, паволі прадзецца думка-згадка. Пра мінуўшчыну, затканую продкамі васьм у гэтыя блакітныя стужкі дарог, пра дзень сённяшняй, неспакойны і хуткаплынны. Гасцінцам называлі калісь шлях, на якім ездзілі адзін да аднаго ў госці. І быў той шлях цёплым і мяккім, як сувой палатна, што скаціўся са стомленых матуліных кроснаў.

Гэтак думалася мне, балюча і трывожна, па дарозе ад Мінска да Полацка, затым да Вільні, Гародні, Кушыляў. Амерыканскія беларусы з ансамбля «Васількі» пазнавалі Беларусь, углядаліся ў абрысы матчынага краю, і гэты дотык да каранёў, напэўна, быў балючым. Бо краіна песень і балад, пачутых ад бацькоў на далёкай чужыне, паўставала не гордай і магутнай, а скалечанай Чарнобылем, забыццём і нядбайнасцю.

«У нас дарогі раўнейшыя, без ямін і калдобін. Але ж не такія прыгожыя. Бо тут паабпал дрэвы, — услях думаче амерыканец. — І лён гэтак не цвіце...»
Хачу зірнуць на сваю радзіму

надарылася «Васільку» пабачыць не запраграмаваную намі рэчаіснасць. Бабуля ў старой латанай картовай спадніцы, з-пад якой вызіралі скручаныя панчохі, у стапаных гумовіках і падранай світцы на плячах хістка ішла паўз лясной сцяжыны. З-пад насунутай на вочы хусткі чырваней нос, за плячыма гойдаўся клунак. Старой, разгарачанай пітвом і сонцам, хацелася пагаманіць. І тут гэтулькі субяседнікаў! Жорсткія праклёны, крыўда, жальба і словы, якіх звеку не вымаўлялі нашы жанчынны, зліліся ў магутны патак абурэння.

Гляджу, сумеліся амерыканцы, вочы долу апусцілі, быццам ім сарамачыцца трэба. А бабуля казалася чыстую праўду збялелымі вуснамі. Чыя віна ў тым, што стаяла яна пасярод шляху абарванай і гаротнай, з бітонам малака, што несла прадаваць за кавейчыну, з няўдалай хмяльною доляй?..

Крываточаць з-пад зеляніны чырвоныя землі Полаччыны. Азёры, як застылыя слёзы Беларусі, спакойна глядзяць у леба. Мінаем возера Янова, ля якога старажытны прародзіч выклаў ружовым каменнем тамныя зыцкі шыфр. Мо гэта магічная замова ці ліставанне да нас, наступнікаў? Мо перамовы са святой гарой на процілеглым беразе...

Спяшаецца «Васількі» — абедаль, вячэраць, выступаць. Нешта ёсць у гэтым графіку прымусовае. Але ж і канцэрты не адменіш. Яны, нібы светлая нітка, лучаць з людзьмі, перакідаюць кладачку між дзвюма краінамі — Беларуссю і Злучанымі Штатамі, што прытулілі дачок і сыноў зямлі нашай. Грошы, сабраныя ад канцэртаў, стануць новай кропляй той жывой сілы, якая ратуе чарнобыльскіх дзяцей...

На далеглядзе акрылёным птахам узлятае белая Сафійка. Старыя вулачкі Полацка, здаецца, адгукваюцца галасамі мужных палачан на ціхія крокі нашчадкаў, выгадаваных на чужыне. Ефрасінінэўская царква. Знак дванадцатага стагоддзя, захаваліцца мошчаў святой Ефрасініні Полацкай. Моц і мудрасць дзяржавы, увасобленыя ў адухоўленай і гордай постаці каменнага цуда. Аблуплення фрэскі сарамажна хаваюцца ў прыцемках; надта ж не стасуюцца з веліччу храма, які памятае Ефрасініню... Спадарыня Ала прапануе ад імя «Васілька» валюту на рэстаўрацыю фрэсак. Ды ніхто з нас не надзелены паўнамоцтвамі прыняць дабрачынныя сродкі.

Не дзіва, што «Васількі» задумаліся: а ці на адрасу скарыстаюць іх грошы, калі пера-

навіцца он нам. Лучша па-руску разгаварываць...

Потым святар падшоў да нас пасля канцэрту. Таксама: амерыканец да яго на беларускай мове, а ён — на рускай, бо сваёй не ведае.

Дзіўна было чуць рускую гаворку і з вуснаў віртуозных музыкантаў «Жыўцы» — невяк адразу разбурыўся вобраз нашага Сымона-музыкі, што ствараюць хлопцы на сцэне.

Што і казаць, вонкава мы — дзеці гэтай зямлі, не абкрадзены розумам і талентам, ды толькі васьм бог гонару не даў. Так было няёмка, што нам, тутэйшым, пра Сафійскі сабор — шэдэўр XI стагоддзя — расказвае юнак з Беларускага аб'яднання студэнтаў у Польшчы. Добра, што ездзілі разам з намі гэтыя дасведчаныя беластоцкі з БАСу, а то смех дый годзе: амерыканцы, як па друкаваным, апавядаюць пра гісторыю Полацка, а мы лыпаем вачыма. Іншы б народ пра храм, захаваны з XI—XII стагоддзяў, усяму свету раскажаў бы...

Ніводнай паштоўкі, між тым, «Васількі» даслаць сваім родным з Беларусі не змоглі. Не пісаць жа, урэшце, вітанне з Гародні на адваротным баку маскоўскага Крамля. А ў нас жа выдае прадукцыю адна з самых магутных у Саюзе фабрыка каларовага друку, і такія наўкола пейзажы зямлі роднай!..

Вільня. Грукае сэрца нашай старажытнасці ад самай Вострай Браны. І вулачкі, як крывіносныя сасуды, тояць жыццё. Як вадзіў нас па старых дворыках спадар Лявон Луцкевіч, гартуючы старонкі летапісу, насьвятлелі вочы «Васількоў». Скарына, Каліноўскі, Кушала, Максім Гарэцкі, Драздовіч, Палуян, Багдановіч, Шырма — зоркі нязгасныя, і след іх жыць.

І горка ўдвай было ад таго, што гэтак накутліва даўся давол на экскурсію ў Літву. Толькі пасля ўмяшання П. Садоўскага, старшынкі камісіі Вярхоўнага Савета БССР, права на паездку займелі, а пра начлег і гаворкі не было...

Яны ж не артысты. Яны — пераемнікі і носьбіты народнай культуры.

Развітваліся мы з «Васільком». Не артыстаў праводзілі да самалёта — родных людзей, якія не па прафесіі беларусы, не па прызначэнні, як здарылася з нашымі дзеячамі культуры, — па крыві і духу. Бо спавядаюць веру сваіх маці — памятаць Айчыну і любіць. І зусім не важна, чым яны займаюцца дома, у Амерыцы — вылічальнай тэхнікой, хіміяй, канструаваннем адзення ці фінансава-эканамічнай дзейнасцю, — яны спадчынікі вялікай беларускай культуры, перададзенай у спадчыну бацькамі. Танцаваць для іх — не толькі дэманстраваць прыгожыя беларускае мастацтва ў Амерыцы, але найперш жыць, дыхаць, адчуваць сябе беларусамі.

Паехаў «Васількі». Напэўна, цяпер іхнія ўражання складаюцца па ўспаміны.

Добрыя або бліягі — час пакажа.

Антаніна ХАТЭНКА.

А Б Я В Ы

Беларуская ордэна

Дружбы народаў

дзяржаўная кансерваторыя

імя А. В. Луначарскага

АБ'ЯУЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне

вакантных пасадаў

прафесарска-

выкладчыцкага складу

(для тых, хто мае

мінскую прарыску):

КАФЕДРА

ФАРТЭПІАНА

дацэнт — 2

КАФЕДРА

КАНЦЭРТМАЙСТАРСКАГА

МАЙСТЭРСТВА

дацэнт — 1

КАФЕДРА

ГІСТОРЫІ МУЗЫКІ

заг. кафедры (прафесар) — 1

дацэнт — 1

КАФЕДРА

АГУЛЬНАГА ФАРТЭПІАНА

дацэнт — 1

КАФЕДРА

КАМЕРНАГА АНСАМБЛЯ

заг. кафедры — 1

Кафедра скрыпкі

заг. кафедры — 1

КАФЕДРА АЛЬТА,

ВІЯЛАНЧЭЛІ І КАНТРАБАСА

заг. кафедры — 1

КАФЕДРА СТРУННЫХ

НАРОДНЫХ ІНСТРУМЕНТАЎ

заг. кафедры — 1

КАФЕДРА БАЯНА,

АКАРДЭОНА

дацэнт — 1

КАФЕДРА

ГРАМАДСКІХ НАВУК

дацэнт (філасофія) — 1

дацэнт (праблемы тэорыі сучаснага сацыялізму) — 1

КАФЕДРА

МУЗЫЧНАЙ ПЕДАГОГІКІ,

ГІСТОРЫІ І ТЭОРЫІ

ВЫКАНАУЧАГА

МАЙСТЭРСТВА

дацэнт (баян, акардэон) — 1

дацэнт (фартэпіяна) — 1

Тэрмін падачы заяў — адзін

месяц з дня апублікавання. Заявы і дакументы згодна Палажэнню аб конкурсах накіроўваць на імя рэктара на адрас:

220600 г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.:

22-49-42, 26-06-70.

(Пачатак на стар. 4).

вядзення яму спінамазгавой пунцыі. Смерць не зусім звычайная. На маю асабістую думку, гэта хутчэй медыцынскае забойства — забойства, дзе цяжка правесці дакладную грань паміж свядомым актам і злачыннай неахайнасцю медперсоналу. Аднак заглябляцца ў падрабязнасці гэтага выпадку не буду, інакш і гэта пісьмо ўрачы не прапусціць. Зазначу толькі, што гэты сумна вядомы факт зрабіў на мясцовы медперсонал меншае ўражанне, чым разбіты кубак на волі...»

З ЗАЯВЫ НА СУДЗЕ У БАБРУЙСКУ

Я катэгарычна адвяргаю ўсе абвінавачванні, ускладзеныя на мяне. Мае перанананні і артыкулы з'яўляюцца вынікам майго жыццёвага вопыту і глыбокага роздуму пра падзеі ў нашай краіне... Мае перанананні выпанутаваны і цвёрдыя... Чалавек, які праводзіць усё сваё жыццё ў турме за перанананні, не можа быць злачынцам.

...Ужо даўно я прыйшоў да высновы, што камунізм савецкага гатуны ёсць сістэма падаўлення і агульнага разбурэння... Савецкі сацыялізм — гэта неабсяжны канцэнтрацыйны лагер, які ахоўваюць спецыяльныя часці пагранвойск. Я прыйшоў да поўнага разрыву з сістэмай. Так, я хачу іміграваць з Савецкага Саюза...
20—21 чэрвеня 1979 г.

З ПРЫГОВОРУ МАГІЛЕўСКАГА АБЛАСНОГА СУДА

ад 21 ліпеня 1979 года
Судовая калегія (старшыня Іваню М. А., пры ўдзеле пракурора Аляксеевіч А. К.) устанавіла:

Кукабана М. І. сістэматычна ў вуснай і пісьмовай форме распаўсюджваў сярод работнікаў Бабруйскага камбіната другаснай сыравіны завадама ілжывыя вымыслы, якія ганьбіць савецкі дзяржаўны і грамадскі лад, сцвярджаючы, што ў ССРС быццам адсутнічае свабода слова і друку, людзей праследуюць і падвяргаюць разпрэсіям за свае перанананні...

Восенню 1977 года Кукабана М. І. падрыхтаваў і перадаў на Захад свой артыкул «Абарона правоў чалавека і разбраенне — непадзельныя, а ў сакавіку 1978 года — артыкул «Украдзены Радзіма», у якіх утрымліваюцца злосныя вымыслы, якія ганьбіць савецкую ўнутраную палітыку КПСС і Савецкага ўрада...

Кукабана М. І. вінаватым сябе не прызнаў, растлумачыўшы, што ён выкладаў асабістыя перанананні і сапраўдныя факты...
г. Бабруйск, 21 ліпеня 1979 года.

З ІНФАРМАЦЫІ МАСКОўСКАЙ ГРУПЫ «ХЕЛЬСІНКІ»

21 чэрвеня 1979 года Магілёўскі абласны суд асудзіў Міхаіла Кукабана «за распаўсюджванне звестак, якія ганьбіць савецкі лад», а калі ў сапраўднасці — за спробу асэнсаваць сваё жыццё ў шэрагу аўтабіяграфічных нарысаў: «Украдзены радзіма», «Сустрача з маленствам», «Адкрыты ліст акадэміку Пітэроўскаму» і іншыя, у якіх былі роздуму пра савецкую рэчаіснасць.

Ён быў асуджаны на тры гады лагераў агульнага рэжыму. Ва ўстанову УН-15/10 «Е» ў горадзе Наваполацку ў Беларускай ССР Кукабана прыбыў 13 жніўня 1979 года. Пасля стала вядома, што на яго справе ёсць паметка, што ён «схільны да ўцёкаў», зробленая без усялякіх на гэта падстаў.

Такім чынам, яму быў вызначаны не агульны, а фактычна спецыяльны рэжым. Вось што пішуць пра яго ў двух лістах, якія не прайшлі цензуры. Яго бяруць на змор, яго прымушаюць вязаць сеткі, загадаў ведаючы, што, паводле яго ўзросту і стану здароўя, ён ніколі не зможа выканаць нормы выпрацоўкі. За невыкананне гэтай нормы яго перавялі на паніжанае харчаванне, што можа працягвацца неабмежавана тэрмін. Яго ўсялякімі спосабамі абмяжоўваюць у перапісцы. Такім чынам, аператыўны аддзел забраў у яго ўсе адрасы, копіі саргаў, заяў, уласных лістоў, апісанне асабістых рэчаў; афіцыйныя адрасы і імяны работнікаў пракуратуры, куды ён пісаў розныя скаргі, былі вырваны з запіснай кніжкі.

Міхась дамагаўся пераводу ў іншую калонію. Ён пісаў заявы ў Прэзідыум Вярхоўнага Савета, напамінаючы аб яго адмове ад савецкага грамадзянства, з паўторнымі просьбамі аб яго выездзе з ССРС. У адказ адміністрацыя калоніі стварыла яму больш жорсткі рэжым. Першы тэрмін унутрылагернай турмы атрымаў фармальна за тое, што ў час сеанса кіно (для зняволеных абавязкова) адвярнуўся ад экрану і заткнуў вушы ватай. Тады ён прабыў у зняволенні з 6 лістапада 1979 года па 6 чэрвеня 1980 года. Ён вельмі хварэў і шмат часу праліжаў у бальніцы.

У апошнім лісце Міхаіл паведаміў, што з 11 лістапада 1980 года ён зноў у зняволенні — тэрмінам на 6 месяцаў. Прычына — «у час вобшыску пры мне знайшлі ліст, адрасаваны Ніне (жонцы Віктара Непілава). У ім я прасіў, калі магчыма, абскардзіць дзеянні цензуры (начальнік аператыўнай часці Беларускага апазіцыяна да публікацыі вядання пра яе. У якасці ўзору я прыклаў гэты ліст да Салаўева, які быў забранаваны перад гэтым цензурай, а таксама гэтым тэкст мясцоваму пракурору. Мне тут забаронена выказаць свае меркаванні ў перапісцы ледзь не ў кожным пытанні (палітыцы, літаратуры, эканоміцы і г. д.). Пра парадкі ў калоніі і гаворніць быць не можа, ды і не пішу пра іх. Што ўцінава: наглядчык адмаўляецца рабіць выкрэсліванні ў маіх пісьмах, а прымушае перапісваць да таго часу, пакуль ён не будзе задаволены зместам. Цяпер мне прымудзілі карыстацца сваімі кнігамі, купленымі ў лагернай кніжнай

краве або атрыманымі поштай. Нават слоўнікі адабралі, хоць выпісваю «Москві ньюс», чыстыя шывыткі таксама адабралі. Практычна забралі ў мяне ўсе: адрасы ўсіх маіх сяброў (ужо пяты раз), старыя канверты, пісьмы, розныя запіскі і г. д. Напісаў пратэст на імя пракурора Беларускай ССР (уласны, што безвынікова, як і раней). Зноў патрабу пераводу ў іншую калонію або ў турму, бо тут умовы нялюдскія. Камеры сырыя, няма зусім вентыляцыі (няма нават фортчак або якой-небудзь шчыліны); на прагулку не выводзяць, але калі і выводзілі ў тым годзе, дык усё роўна не праветрывалі намеры. Вось якое жыццё». Міхаіл Кукабана патрабуе дапамогі. Ён — сірата, сямя страціў у перыяд другой светнай вайны. Ён — працоўны чалавек. Ён — рухавы, разумны і добры чалавек. Ён — неабякавы чалавек.

РЭАБІЛІТАВАЦЬ ПРЫ ЖЫЦЦІ

ПІСЬМО НЕВЯДОМАМУ АДРАСАТУ АБ УМОВАХ ЯГО УТРЫМАННЯ У ТУРМЕ ГОРАДА ЯЛЦА ЛІПЕЦКАЙ ВОБЛАСЦІ (Г. ЯЛЕЦ, ЛІПЕЦКАЯ ВОБЛАСЦЬ, ДА 17.04.82).

Следства прадоўжана да 17 красавіка. Ніхто нікуды не выклікае ні на якія допыты. Фактычна «справа» па абвінавачванні па артыкулу 190-1 КК РСФСР сфабракавана яшчэ ў верасні 1981 года. Аб гэтым мне прызналі самі сакамернікі, якіх выклікалі работнікі дзяржбеспекі і шантажом скілялі да хлуслівых сведчанняў супраць мяне. Пры гэтым бралі з іх слова, каб тыя не прагаварыліся мне аб гэтых «гутарках». Калі верыць гэтым крывым сведчанням, то іх шантажыравалі ўзбуджэннем новай справы па старых «грахах» у выпадку адмовы даць паказанні супраць мяне. Паказанні даваліся ледзь не пад дыктоўку. З іх слоў, адзін з супрацоўнікаў дзяржбеспекі прыязджаў з Масквы. У яго нейкая лёгкая траўма носа. Ну, гэта ўсё дробязі.

Хочацца спадзявацца, што да ягонага лёсу людзі ў розных краінах свету таксама не застануцца абязкавымі і пастараюцца дапамагчы яму. Ён не злачынца і таму павінен жыць на волі. Ён хоча выехаць з ССРС, і гэта ягонае права павінна быць ажыццёўлена.

Алена ВОНЭР.
23 снежня 1980 г.

З АБВЕСТКІ КАМІТЭТА АБАРОНЫ ВІЗНЯУ СУМЛЕННЯ НА БЕЛАРУСАІ

Да ўсіх суродзічаў-беларусаў! 21 чэрвеня сёлета споўніцца роўна два гады часу, калі ў Бабруйску быў засуджаны на тры гады турмы беларускі іншадумец і патрыёт Міхал Кукабана. Камітэт узяў на сябе заданне правесці з нагоды другіх угодкаў ад засуджвання Кукабанаі дэманстрацыю ў ягоную абарону.

На пляцы імя Гамаршыльда перад будынкам ААН у Нью-Йорку адбудзецца мітынг, у праграму якога ўвойдуць: выступленне спадарыні Зінаіды Грыгарэвіч, прыяцельні й аплікуні М. Кукабанаі з часовай ягонага перабывання ў псіхіятрычнай турме; юрыста з Беларускай А. Насовіча, магчыма, кангрэсмена (ў); прачытанне часткі апошняга паведамлення з Масквы жонкі акадэміка Сахарова пра стан М. Кукабанаі з заклікам дапамагчы яму (Кукабана хворы цяпер); супольнае адсяпанне малітва «Магутны Божа»; ды іншае.

Камітэт абароны вельмі просіць Вас і ўсіх Ваших знаёмых узяць асабісты ўдзел у дэманстрацыі (пажадана, каб як мага больш людзей было ў нацыянальнай вопратцы; будзем старацца забяспечыць нарэспандэнтаў з тэлебачання й друку).

Камітэт абароны адначасна звяртаецца з просьбай да ўсіх гіерархаў, парахвіў і святароў, да царкоўных радаў і прыкладнаў, адслужыць малітвы ў нядзелю 21-га за здароўе хворага і паняволеннага брата ў хрысце Міхаіла Кукабанаі ды ўсіх, хто церпіць ад праследу ў савецкай «турме народаў».

5 чэрвеня 1981 года.
Нью-Йорк.

З ВІСТУПЛЕННЯ БІЛА ГРЫНА У ПАЛАЦЕ ПРАДСТАЎНІКОЎ КАНГРЭСА ЗША

Пан Спікер, я ўстаў у абарону Міхаіла Кукабанаі, пакутніка, які цяпер адбывае трохгадовае турэмнае зняволенне ў Беларускай савецкай рэспубліцы. Пан Кукабана ў турме за паліклён на савецкую дзяржаву шляхам распаўсюджвання да-

кументаў па правах чалавека і за пратэсты супраць савецкай практыкі змяшчэння дысідэнтаў у псіхіятрычныя шпіталі...

Для зручнасці маіх калег я з задавальненнем уключаю ў гэтыя Запісы прэс-рэліз Камітэта ў абарону візіяў сумленна ў Беларусі...

17 чэрвеня 1981 года.
Запісы Кангрэса ЗША.

З ПІСЬМА АСАЦЫЯЦЫІ БЕЛАРУСАЎ У ВЯЛІКАБРЫТАНІІ ДА САКРАТАРА ПРАФСАЮЗА ЭЛЕКТРАПРАМЫСЛОВАСЦІ Ф. ЧАПЛА

...Мы шчыра ўдзячныя за вашу цікавасць і падтрымку нашым намаганням дапамагчы дэсіданту з Савецкай Беларусі Міхаілу Кукабаку. Мы пацвярджаем, што калі пан М. Кукабана здолее прыехаць у Злучанае Каралеўства, мы былі б гатовыя гарантаваць яго прыём і знаходжанне на працягу ўсяго часу, колькі спатрэбіцца.

Лондан.
2 красавіка 1982 года.

водзіцца якісьці «валагодскі метад», калі самым адлетым бандытам даюць поўную свабоду рук у камерах з мэтай перавышвання астатніх і выканання плана па рабоце. Тут, з дазволу начальства, здзяйсняліся страшныя справы.

Многа пагарджалася, прыніжалася чалавечая вартасць, гонар. Выпадкі гвалтоўнай педарасты — звычайная з'ява. Нямае з гэтай турмы выйшла фізічных і псіхічных калек, былі выпадкі прамого забойства, аднак усё «спісвалася» і ніхто не быў прыцягнуты да адказнасці. Дарчы, Кірыл Падрабінск хацеў падняць гэта пытанне, але яго пасадзілі зноў. Які звычайна, 30 кастрычніка і 10 снежня я праводзіў галадоўні пратэсту; гэта было заўсёды, будзе і надалей.

Дзякую за пасылкі і перадачы. Тым, хто пад следствам, дазваляецца перадаваць і каўбасу. А вось неатарыя сарты цукерак мне не перадаюць. Гавораць, што гэта вітаміны. А вітаміны належыць да ляркстваў, якія забаронена атрымліваць зняволенаму.

З ПАВЕДАМЛЕННЯ АБ ПРАЦЭСЕ М. КУКАБАКАІ У ЛІПЕЦКАМ АБЛАСНЫМ СУДЗЕ

11—13 жніўня суд г. Ліпецка прыгаварыў рабочага М. І. Кукабана да трох гадоў зняволення ў калоніі строгага рэжыму па артыкулу 190-1 КК РСФСР. Гэта трэці тэрмін яго зняволення. Папярэдне, вясной 1982 г., ён быў падвергнуты экспертызе ў інстытуце імя Сербскага, дзе быў прызнаны здаровым.

Старшыня суда Котаў, пракурор Чарнышоў, афіцыйны адвакат ад паслуг якога падсудны адмовіўся, — Фінкельштэйн. Хадайніцтва падсуднага аб заправаванні дакументаў з яго асабістай лагернай справы, на падставе якіх ён мог бы абараніць сябе, суд адхіліў. З 14 сведкаў 7 адсутнічалі. З 7 прысутных сведкаў чацвёра — зняволены той жа ўстановы: Амелічын (хуліганства, 6 гадоў), Гукаў, Л. Марчанка (хуліганства), Снічню і двое, якіх судзілі за крадзеж і хуліганства, зняволены Ялечкай турмы Дулік і Хваткоў, семы — зампаілі ўстановы 25/10 маёр Байчанка.

Пасля чытання абвінавачага заключэння, дзе гаварылася аб распаўсюджванні Кукабанам сярод крывінальнаў «заведама хлуслівых выдумак», Кукабана адмовіўся прызнаць сябе вінаватым. Пры допыце сведкі Гукава Кукабана зрабіў заяву, што апошні сідзеў разам з ім у так званай «прэс-хату». Паводзіў я сябе вельмі стрымана, усяляк пазбягаючы розных спрачак, канфліктаў.

Карацей кажучы, б'ючы мяне з пагразай сналецьчы або нават забіць, крывінальні Уладзімір Кісільёў (каля 30 гадоў), Юры Гукіаў і Сяргей Ламанін (абодвум менш за 25 гадоў) сталі патрабаваць, каб я пад іх дыктоўку (узор у іх ужо быў) напісаў так званана «пісьмо аб дараванні», г. зн. зварот да зняволеных лагера, з якога я прыбыў. Я перапісаў тэкст, аднак, карыстаючыся іх недаведчанасцю, напісаў у пісьме выдумананае прозвішча начальніка лагера і няправільны адрас.

Як толькі яны перадалі гэта пісьмо начальніку атрада старша лейтэнанту Валерыю Мікалаевічу Малану, мяне адрозу ж выклікалі на гутарку з ім. Падрабязна расказаў, як «выбіваўся» гэта пісьмо, а каб даназаць — паназаву «памылкі» ў пісьме і запатрабаваў яго знішчыць. Далей, нягледзячы на яго пагрозы і работніка аперчасткі лейтэнанта Лапчанкова, катэгарычна адмовіўся вяртаць у гэту камеру. Даволі неахвотна, але ўсё ж мяне перавялі ў іншую камеру. На наступны дзень напісаў пратэст на імя пракурора Ліпецкай вобласці (17 чэрвеня 1981 г.), аднак за межы турмы заява не выйшла, проста яе знішчылі, каб не фігуравала афіцыйна ў маёй справе. Усё ж, як і перанананнаў пазней, гарадскі пракурор па нагляду Гамілюк быў паведамлены аб маёй заяве.

Пазней, ужо калі я быў у санчастці ў ліпені, я падрабязна расказаў гэту гісторыю работніку аблУППУ паліоўніку (здаецца, па прозвішчы Янаў), які прыязджаў сюды па сваіх справах. Ніякіх вынікаў гэта не дало. Начальнік турмы падпаліоўнік Тарасаў на гутарцы ў ліпені толькі запэўніў, што да мяне больш не будуць прымяняцца такія вось меры. Як і перанананнаў, усё, што рабілася і робіцца ў гэтай турме, даўно вядома абласнаму і, напэўна, рэспубліканскаму УППУ. Мала гэтага, напэўна інспіравана неафіцыйна імі. Пра-

«Матэрыялы Самвыдата», выпуск № 40, 10 снежня 1982 года.

З ЗАЯВЫ СВАБОДНАГА МІЖПРАФЕСІЯНАГА АБ'ЯДНАННЯ ПРАЦОЎНЫХ ДА НЕЗАЛЕЖНЫХ ПРАФСАЮЗАЎ СВЕТУ. МАП, МІЖНАРОДНАЯ ГРАМАДСКАСЦІ

...Мы просім вас падняць свае галасы ў абарону Міхаіла Кукабанаі, актыўнага члена прафсаюзнага руху Расіі. Рабочы Міхаіл Кукабана ў 1968 г. выйшаў з ВЦСПС і ўступіў на шлях незалежнай прафсаюзнай барацьбы. Савецкая ўлада праследуюць яго з 1970 г... Мы звяртаемся да МАП, да незалежных прафсаюзаў усяго свету, да міжнароднай грамадскасці: спыніце расправу над М. Кукабанам! Умяшайцеся ў яго лёс, бо справа ідзе пра чалавечы жыццё.
Май — чэрвень 1982 года.
г. Масква.

З ПІСЬМА Г. ДЭПАРТАМЕНТА ЗША У БЕЛАРУСКІ ІНСТЫТУТ МАСТАЦТВА І НАВУКІ
«Вялікі дзякуй за інфармацыю пра пана М. Кукабана, беларускага дысідэнта, які праследуецца за выкрыстанне сваіх правоў чалавека. Ён падвергся асабліва жорсткаму ўціску. Мы будзем шукаць магчымыя шляхі для прыцягнення міжнароднай увагі да гэтага фанта.
Шчыра ваш
Мелвін Лявіцкі,
намеснік памочніка сакратара па правах чалавека і гуманітарных справах.

**3 ПРЫГАВОРУ
ЗІЦЕБСКАГА
АБЛАСНОГА СУДА
7 САКАВІКА 1985 ГОДА**

Судовая калегія Віцебскага абласнога суда (старшыня Сарбаш Ф. А., з удзелам пракурора Мурашні П. Т., адваката Дзевачкінай Л. Я.), разгледзеўшы ў адкрытым судовым пасяджанні ў горадзе Оршы ў памяшканні клуба ўстановы УЖ-15/6 крымінальную справу па абвінавачванні Кукабака, устанавіла:

Падсудны Кукабака М. І., якога раней судзілі за сістэматычнае распаўсюджванне завадамі ілжывых вымыслаў, што ганьбілі савецкі дзяржаўны і грамадскі лад, адбываючы пакаранне ў прапраца-працоўных установах горада Оршы, з лютага 1983 года на верасень 1984 праводзіў антысавецкую агітацыю і прапаганду ў мэтах аслаблення Саветскай улады...

Ганьбіў КПСС, параўноўваў ідэалогію і ідэалогію нацысцкай Германіі часоў вайны... Ганьбіў нацыянальна-палітычную Саветскую дзяржаву, распаўсюджваў паліён пра савецкі друк, завуляючы, што з яго дапамогай дэзінфармуецца народ і падманваюць яго...

Ганьбіў інтэрнацыянальную працу БССР народу Афганістана, дзеяльні савецкіх ваенна-служачых... Ганьбіў савецкую выбарчую сістэму, скажаў сутнасць і значэнне Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

Захоўваў верш, які пачынаўся са слоў: «Із противников режима...», у якім па-палітычнаму сцвярджаецца, быццам у СССР псіхіятры выкарыстоўваюць у барацьбе з «іншадумцамі», і распаўсюджваў яго, пераназваўшы ў прысутнасці зняволеных...

Падсудны Кукабака М. І. пакаранні ў судзе даваць адмовіўся.

Судовая калегія прыгаварыла:

Кукабаку М. І. прызначыць вінаватым у антысаветскай прапагандзе і агітацыі і на падставе арт. 67 ч. 1 КК БССР пазбавіць яго свабоды на шэсць гадоў са зсылкай на чатыры гады з адбыццём панарання ў ППЛ строгага рэжыму.

Утрымаць з Кукабака М. І. рублі 12 кап. судовых расходаў.

г. Орша, 7 сакавіка 1985 г.

**3 ПЕРАДАЧЫ
БЕЛАРУСКАЯ СЕКЦЫЯ
РАДЫЁ «СВАБОДА»**

Выдадзены ў Лондане плакат на абарону беларускага іншадумцы Міхала Кукабака. Вялікага фармату (метр х 65 сантыметраў) з чорным фонам, чорна-белымі малюнкамі і белымі надпісамі, плакат выдадзены Лонданскім аддзелам міжнароднай арганізацыі, якая займаецца абаронай палітычных зняволеных — Амнэсты інтэрнацыянальнай.

На планеце паказаныя дзесяць момантаў з жыцця 48-гадовага Міхала Кукабака, змешчаны таксама цытаты з яго выказванняў у час суда. Планат пытаецца вялікімі літарамі: «Ці Кукабака свабодны?» Плакат па ведамляе, што стан здароўя Міхала Кукабака вельмі слабы і заклікае пасылаць просьбы да савецкага пасла ў Лондане, каб Міхалу Кукабаку было дазволена эміграваць на Запад.

25 лістапада 1985 года.

**3 ПАШТОУКІ
АМНЭСТЫ ІНТЭРНАШЭНАЛ
СТАРШЫНІ ПРЭЗІДЫУМА
ВЯРХОУНАГА САВЕТА БССР
І. ПАЛЯКОВУ, ПРАКУРОРУ
РСФСР І САВЕЦКАМУ
ПАСЛУ У ЛОНДАНЕ**

Пішу Вам у справе Міхала Кукабака, які адбывае пакаранне ў лагеры № 35 у Пермі паводле артыкула 70 КК РСФСР. Я ўважваю, што Кукабака быў засуджаны за тое, што карыстаўся сваім правам на свабоду слова, правам, якое гарантавана Саветскай канстытуцыяй і абвешчанае ў міжнародных актах, гэтых як Хельсінскае пагадненне, якое падпісаў Савецкі ўрад. Калі ласка, паспрыяйце безадкладнаму і поўнаму вызваленню Міхала Кукабака. Як мне вядома, ён падаў заяву на выезд з Савецкага Саюза, Чакаем на Ваш адказ у гэтай справе.

1986 год, снежань.

**3 АРТЫКУЛА
У ГАЗЕЦЕ «САНДЭЯ САН»
ТАРОНТА**

Літоўскі святар Сігітас Тамкевічус таксама прасіў, каб дапамога была распаўсюджана на Міхала Кукабаку, беларускага вязня сумлення і з ім ён быў разам зняволены ў працоўны лагер Перм-35: 618810, Пермская вобласць, Чусаўскі раён, станцыя Усясвяцкая, установа в/с-389/35...

25 верасня 1988 года.
Канада.

**3 ПІСЬМА
ПРАКУРАТУРЫ САЮЗА ССР**

Заява па справе Кукабака М. І., адрасаваная XIX Усеаюзнай канферэнцыі КПСС, разгледжана Пракуратурай СССР. Крымінальная справа неаднаразова вылучалася ў Пракуратуру СССР. Кукабака М. І. абгрунтавана асуджаны за антысавецкую агітацыю і прапаганду...

Парушэнні закона не ўстаноўлена. Падстава для пратэсту ў парадку нагляду не маецца. Заява пакінута без заававаўлення.

В. а. Генеральнага пракурора СССР А. Ф. Катусеў
18 жніўня 1988 года.

**3 ПІСЬМА
МІХАІЛА КУКАБАКА**

29 верасня і паслаў у пракуратуру БССР заяву пракурору, які займаецца расследаваннем масавых злачынстваў супрацоўнікаў НКУС-КДБ у Курапатах, пад Мінскам. Я прапанаваў яму пачаць перагляд рэабілітацыю маіх так званых «спраў»...

Мне ўяўляецца найвялічым крывадушам ахцаць і вокнаць наконт «памылка» мінулага, раскопваць старыя магілы і архівы і пры гэтым, адначасова, ва ўпор не бачыць людзей, якія толькі нядаўна вызваліліся з лагера з ілжым «пакілінікаў» і г. д. і тым больш, тых, хто ішчэ сядзіць за кратамі.

Пасмяротныя рэабілітацыі патрэбны не дзеля саміх загінутых, а дзеля тых, хто жыў сёння, і будучых нашчадкаў, які маральна гарантыя супраць падобных злачынстваў.

Пермская вобл., 25 лістапада 1988 г.

**3 АРТЫКУЛА
МІХАІЛА КУКАБАКА**

Усе гады зняволення супрацоўнікі КДБ упарта дамагаліся ад мяне «чыстасардэчнага раскаяння», пажадана праз газету, або прапанні аб памілаванні, абцяжачы ўзаем гэтага скарцаць тэрмін і вызваліць. У 1988 годзе мяня патрабаванняў значна знізілася. Цяпер ад мяне дамагаліся заявы ў Прэзідыум БССР, хоць бы з двух слоў: «Прашу вызваліць». У гэты час у Пермскім лагера строгага рэжыму я заставаўся адзіным зняволеным па артыкулу 70 КК РСФСР, і мясцовае КДБ не вярталася. Мяне выклікалі на гутаркі ледзь не кожны тыдзень. Памятаю, я спытаў:

— Ну і што, калі я напішу гэтыя два словы «Прашу вызваліць», мяне сапраўды выпустыць на волю?

— Гарантую, на працягу месяца вы будзеце дома, — і маёр Лукашов паспешліва падаў мне ліст чыстай паперы. Я адвёў яго руку.

— Давайце разважаць лагічна. Я дзяржаўны злачынца?

— Так, вядома.

— Але ж у нас у зняволенні знаходзіцца сотні тысяч, калі не мільёны звычайных злачынцаў: злодзеяў, забойцаў, грабежнікаў і г. д. і ўсе яны хочуць на волю. І ўсе, напэўна, пішуць заявы з просьбай аб гэтым. Дык чаму ж вы іх не выпускаеце, а мяне, куды больш небяспечнага па статусу, гарантуеце вызваліць — толькі калі напішу два словы?

Запырачыць тут разумна нельга, і пачынаецца пошлага марудлівасць: якая табе справа да іншых, думай пра сябе, скарывітай шанц, які ў цябе з'явіўся, заўтра яго можна не быць, і ўсё ў такім жа духу... Я яго перапытаў:

— Давайце не будзем хітрыць. Давайце гуляць адкрытымі картамі. Вы выдатна ведаеце, што ніякі я не злачынца. Гэта ў адносінах да мяне КДБ здзейсніла злачынства. Цяпер вы хочаце яго пакрыць, дабавіць усюснага прызнання маёй віны, фальшывага прызнання? «Прашу вызваліць»... Але ж я не прасіў вас садзіць мяне ў турму? Ці, можа, прасіў? Добра, я згодзен на кампраміс: я пішу наркотную, спайонную заяву ў Вяроўны суд або пракуратуру, або яшчэ куды. У ёй я прапаную перагледзець прыгавор, паколькі прыпісваемы мне дзеянні не здзяйсняў. Вы з свайго боку прызнаеце, што былі дапушчаны памылкі пры раследванні справы і ў судзе. Хоць мы ж з вамі ведаем, што ніякіх «памылак» не было, а была загадзя спланаваная фабрыкацыя, каб пасадзіць мяне за кратамі... Ну, ды няхай, я згодзен на «памылку». Бог з вамі. Рэабілітуйце мяне — і ўсё тут.

— Не. Пераглядаць справы мы не будзем.

— Тады няма сэнсу і ў нашай гутарцы. Як садзілі, так і вызваліце. Тут я вам не памочнік.

Аднойчы мяне тэрмінова вывелі з работы. Тайна і паспешліва сабралі на этап. Абшукалі. Усё гэта без усялякіх тлумачэнняў. Далі распіскацца ў грашовай ведамасці. Сунулі ў руці нейкія паперкі і ў марозны вечар выштурхнулі за вароты лагера. Не ведаў, куды ісці, але ўгаварыў аднаго афіцэра праводзіць да станцыі Усясвяцкая. Там, пры святле, прачытаў у гербавай паперцы: «Указам ПВС памілаваны». Прымусова памілаваны...

**3 АРТЫКУЛА
«ВЯЗЕНЬ ПЕРМІ» У ГАЗЕЦЕ
«НЬЮ-ІОРК ТАЙМС»**

Вязень з Пермі ўваходзіць у паной у Маскве ішчэ апрануты ва ўніформу, якую наліў дзе-

сяць гадоў і адзін месяц. Навыўна з прозвішчам на курцы, якую так ненавідзяць палітычныя зняволеныя, адарвана, толькі шы сведчаць аб ёй...

Большасць часу, пакуль ва ўладзе, урад Міхала Гарбачова афіцыйна і неаднаразова адмаўляў існаванне палітычных зняволеных у Саветскім Саюзе, цяпер іх вызваліць. Вялікі трыумф людзей такіх, як пан Кукабака, ужо ў тым, што ўрад нарашце гаворыць: так, яны існуюць...

Кукабака гаворыць, як многія вызваленыя вязні, падрабязна і хутна, быццам час адзіноцтва можна вярнуцца ў любы момант. Вязні ў «Перм-35» сачылі за навінамі. Лагер быў пафарбаваны, ледзяшы збіты, вязням далі дадатковую ежу, таму што, па чутках, госці з-за мяжы маглі прыехаць. Гэта добра, скажаў ён, вязні звычайна галодныя, як ваўкі ў лесе ноччу. Ён сказаў, што яго вызвалілі таму, што Гарбачоў хацеў зменшыць пытанне аб палітычных вязнях перад прыездам у Нью-Йорк.

Гэта падобна на праўду. Выдатны падарунак гораду. — вызваленне вязняў у Пермі.

Нью-Йорк.
6 снежня 1988 года.

ЗАМЕСТ «ХЭПІ-ЭНДУ»

Па запрашэнні «Мартыралога Беларусі» Міхала Кукабака нядаўна гасціў у Мінску. Мы ездзілі з ім на Курапаты, на сустрэчах з грамадскасцю ён цікава гаварыў пра палітычныя праблемы, нацыянальнае адраджэнне, ролю КДБ у мінулым і сёння. І амаль нічога — пра сябе, пра жыццё за кратамі, хоць гісторыя яго духоўнага самазахавання ў няволі вартая асобнага апавяду. Можна, ён напіша кнігу, і тады чытачы даведаюцца, як даецца маўчанне, калі ў вены ўводзяць «размоўны» наркотык; як не герой раману Дзюма, а былы беларускі дэздоманец у адзіноццы прысядаў па 500 разоў на дзень, хадзіў босы па цэментнай падлозе, а на прагулках — па снезе; чаму, калі кавалачак хлеба падаў са стала, ён выкідаў яго ў парашу — нават у карцеры, дзе хлеба давалі 150 грам ды кубак кіпеню...

Але калі з'явіцца такая кніжка? Зараз Кукабака на палажэнні бомжа: пакуль прапісаўся ў Маскве, але жытля няма і не чакаецца, работы таксама. Здаецца, уладам усё ж аднойчы ўдалося перамагчы нязломнага эзка — калі яго «падарылі Нью-Йорку». Колькі разоў яму прапаноўвалі купіць свабоду, але ўсе іудавы намаганні разбіваліся аб яго любоў да свабоды, якая не прадаецца. Кукабака ўспрымае прымусовае памілаванне як абразу. Яго няма за што «мілаваць», дзяржава павінна сама прасіць у яго прабачэння і выкупляць сваю віну.

Добрыя людзі з усяго свету дапамагалі палітвязню з Беларусі, які адчайна змагаўся за свае правы чалавека і, значыць, за нашы правы. Балюча ўсёдамяць, што сярод тых, хто падтрымліваў Міхала Кукабаку ў самыя чорныя часы, не было нікога з Беларусі. Дык, можа, хоць цяпер, на волі ён дакачаецца дапамогі з радзімы? Можна, годзе ўжо рэабілітуйце толькі пасмяротна — час рабіць гэта пры жыцці?..

Аляксандр ЛУКАШУК.

Р. С. Гэты матэрыял ужо быў падрыхтаваны да друку, калі з Масквы пазваніў М. Кукабака: адказ на яго апошні зварот у Пракуратуру СССР прыйшоў... з Мінска. Я запісаў гэты тэкст:

«Ваша заява, адрасаваная ў Пракуратуру СССР, паступіла ў Пракуратуру БССР, дзе разгледжана і пакінута без заававаўлення па падставах, якія Вам раней паведамляліся неаднаразова.

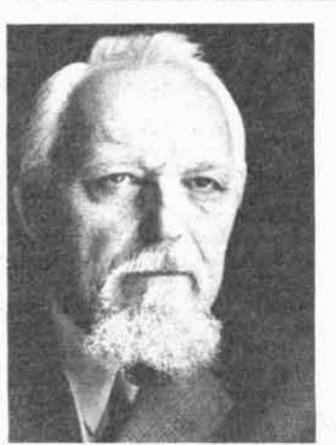
Начальнік аддзела І. І. Сухаверх».

Гэты складана-залежны сказ шматразовага карыстання паведамляе толькі адну нескладаную выснову: на думку сталеначальнікаў, 17 гадоў у псіхушках, турмах, лагерах — справядлівае пакаранне за тое, што чалавек пачаў жыць не па хлусні за два дзесяцігоддзі да таго, як дазволілі. Дата на афіцыйным бланку — як здзек: 9 жніўня 1990 года.

Што ж, Міхал Ігнатавіч, вяншую: Вас, Вашай праўды бяжца і сёння. Відаць, ёсць каму баяцца.

А. І.

Язэп СЕМЯЖОН

16 жніўня 1990 года на 76-м годзе жыцця памёр вядомы беларускі паэт-перакладчык, служаны работнік культуры Беларусі ССР, член КПСС Язэп Семяжон (Іосіф Ігнатавіч Семяжонаў).

І. І. Семяжонаў нарадзіўся 16 лістапада 1914 года ў вёсцы Пятровічы Смалевіцкага раёна Мінскай вобласці ў сям'і лесніка. Пасля заканчэння сярэдняй школы працаваў у калгасе рахункаводам, вучыўся на драматычных курсах у Мінску. У 1932—1934 гг. — акцёр Трэцяга Беларускага дзяржаўнага тэатра. Скончыў факультэт замежных моў Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горькага, служыў у Чырвонай Арміі.

В. А. Пячэнінаў, Н. М. Мазай, К. К. Атраховіч (Кандрат Крапіва), Р. І. Барадулін, І. А. Брыль, В. У. Бяляў, Я. К. Вайтовіч, А. І. Вярцінскі, А. М. Герасіменка, Н. С. Гілевіч, А. С. Грачэнінаў, С. І. Грахоўскі, А. П. Жалызоўскі, С. І. Законнікаў, В. В. Зубанак, Ц. В. Крысько (Васіль Вітка), А. П. Кудравец, А. А. Каратай (Максім Лужанін), А. А. Лойка, Т. К. Маліноўскі, М. І. Місуна, У. П. Някляеў, І. Я. Навуменка, П. Е. Панчанка, У. Я. Паўлаў, А. У. Пільмянкоў, А. С. Русецкі, А. У. Русецкі, В. П. Рагоўша, Б. І. Сачанка, В. С. Сёмуха, І. Д. Сіпакоў, Я. І. Скурко (Максім Танк), М. С. Стукач, В. П. Супрунчук, І. Г. Чыгрынаў, І. П. Шамякін, А. А. Шабалін, К. Г. Шэрман.

Саюз пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка Язэпа СЕМЯЖОНА і выказвае спачуванне яго родным і блізкім.

ПАМЯЦІ СЯБРА

Н. Гілевіч і І. Давыдкаў. Мінск, 1966 г.

Прышла сумная вестка з Балгарыі — памёр вядомы пісьменнік, даўні сябра нашай літаратурнай адзін з актыўных перакладчыкаў Іван Давыдкаў.

І. Давыдкаў шырокам вядомы балгарскаму чытачу ак аўтар зборнікаў пазілі «Дняры цячэ пад маім анёмам», «Азаранне», «Танец кіпарысаў», раманаў «Навалак хлеба для падарожніка», «Вячэрняя размова з дэджом», «Бывай, Акропаліс», «Рыфы далёкіх зорак». Яны захапляюць малюнічасцю, жывапіснасцю дэталей, дакладнасцю пачуццяў, глыбокім грамадзянскім зместам. Наш чытач высока ацаніў творчасць балгарскага пісьменніка па кнізе выбранаў лірыкі «Крок вярнаці» (1970) і рамана «Белы конь пад

удзельнічаў у вызваленчым паходзе ў Заходнюю Беларусь, прайшоў па ваенных дарогах Вялікай Айчыннай. Дэмабілізаваўся ў 1959 годзе. Выкладаў замежныя мовы ў Мінскім савецкім вучылішчы, у БДУ імя У. І. Леніна, працаваў у рэдакцыі часопіса «Беларусь».

Першы паэтычны твор Язэп Семяжон надрукаваў у 1931 годзе. А з 1938 года стала займаўся перакладчыцкай дзейнасцю. Перакладаў з англійскай, французскай, нямецкай, італьянскай, польскай, чэшскай, славацкай і іншых моў. З-пад пяра ў розныя гады выйшлі ў перакладзе на родную мову «Кароль Лір» У. Шэкспіра, «Неаполь без сонца» Дж. Радары, «Шатландская слава» Р. Бэрнаса, «Жанна д'Арк» М. Тэна, «Пан Тадэвуш» А. Міцкевіча, «Пара ў дарогу. Абулы» Г. Отта, «Песня пра зубра» — паэма беларускага паэта-лацініста М. Гусоўскага і іншыя.

Баявы і працоўныя заслугі Іосіфа Ігнатавіча адзначаны ордэнамі Дружбы народаў, ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, двума ордэнамі Чырвонай Зоркі, медалямі.

Язэп Семяжон — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР за пераклад паэмы Мікалы Гусоўскага «Песня пра зубра», у 1984 годзе адзначаны прэміяй Саюза пісьменнікаў СССР імя М. Ціханова за высокамастацкі пераклад на беларускую мову твораў замежнай класічнай і сучаснай паэзіі.

Светлая памяць пра Іосіфа Ігнатавіча Семяжонава, выдатнага паэта-перакладчыка, чалавека шчодрага душой, назаўсёды застаецца ў нашых сэрцах.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Юрасю Спірку з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці брата ІГНАТА.

Рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне заадачы аддзела літаратуры Юрасю Спірку з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці брата ІГНАТА МІКАЛАЕВІЧА.

Міністэрства культуры БССР і Саюз тэатральных дзельцаў БССР глыбока смуткуюць з прычыны смерці актрысы Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы, члена СТД БССР, заслужанай артысткі БССР Лідзіі Пятроўны ШЫНКО і выказваюць шырокае спачуванне блізкім нябожчыцы.

Пра жамчужыну Беларусі—озера Нарач—у апошнія гады пішуць шмат. Гэта звязана з тым, што здароўе вадаёма катэстрафічна пагаршаецца, і лёс яго сёння хваляе ўсіх. У 1989 годзе празрыстасьць вады знізілася тут да 3,5 метра—такой забруджанасці вучоныя раней не канстатвалі. Усё жывое нарачанскіх плёсаў адчувае вялікі дэфіцыт кіслароду— яго зарэгістравалі на глыбінні да 17 метраў, чаго таксама тут не назіралася. І апошняе. У возеры з'явіўся малюск, або, як яшчэ яго называюць, калючая рыба, якая заўсёды ідзе на нячыстую ваду.

Такая вольная сумная інфармацыя сабралася ў мяне перад ад'ездам на Мядзельшчыну...

А напярэдадні камандзіроўкі нечакана атрымаў вестку пра тое, што на Нарач у комплексную навуковую экспедыцыю выязджае цэлая група беларускіх вучоных. Натуральна, што я далучыўся да іх. Пляны нашы супалі, бачылі мы там, на Нарачы, таксама адно і тое, адно што я запісаў уражанні ў свой бланкет, а яны каменціравалі назіранні па-наауковаму. Тое і другое наводзіла на вельмі маркотныя высновы.

Некалі берагі Нарачы былі зольныя ад забудовы, і бяскарыяныя блакітныя плёсы дыхалі той чысцінёй і свабодай, якія і дарылі возеру здароўе. Цяпер жа яно так запрыгонена, што можна толькі даіва давацца, як яшчэ яно і выжывае ў такіх умовах. На берагах возера пабудаваны і функцыяніруюць санаторыі «Нарач», «Сосны», «Баравое», дом адпачынку «Нарач» і турбаза «Нарач», аўтакемпінг «Нарачанка», піянерскія лагеры і пансіянаты.

Здавалася б, больш тут нічога не будзе пабудавана—не пераступіцца мяжа. Але не так даўно зноў высеклі немалую частку спелага бору і ўзвысіўся над лесам яшчэ адзін санаторый—«Белая Русь» МУС БССР. Такім чынам, у прыбярэжнай зоне возера ўлетку функцыяніруе 13 дамоў адпачынку з адначасовым зьездкам амаль пяці тысяч чалавек. А колькасць так званых неарганізаваных адпачыванцаў за апошнія 10 гадоў павялічылася ў 6 разоў і перавышае толькі на возеры Нарач 4 тысячы чалавек, а ў выхадныя дні ўзрастае ці не ў 2 разы. Вядома, неарганізаваным адпачынкам кіраваць цяжка, аднак жа...

Возера—ў бядзе. Агульнакурортная каналізацыя перагружана. Толькі летась зарэгістравана 27 прарываў калектара, 7 разоў працякаў ён сёлета. Ці ж можна ў такіх умовах будаваць яшчэ што-небудзь? Але прафсаюзы настойліва

патрабуюць размяшчэння новых здраўніц на возеры Нарач, не жадаючы шукаць для гэтай мэты новых прыбярэжных берагоў той жа паўночнай Беларусі—Мядзела і Мясра, Швакшты, Белага, Свіры.

Марудна і мала робіцца дзеля добраўпарадкавання лясоў нашага галоўнага курорта. Пляны рэкрэацыйных работ уключаюць толькі абмежаваныя мерапрыемствы

Некаторыя вёскі, скажам, Сцяпенева або Чарэўкі, падступаюць да самага возера. У зеляніне прыбярэжных вербаў туляцца маўклівыя сялянскія хаты, платы агародаў цягнуцца да самай вады. Людзі тут жылі стагоддзямі, лавілі рыбу, корпаліся ў зямлі, любаваліся блакітна-зялёнымі плёсамі. Члены навуковай экспедыцыі адзначалі, што марудна вядзецца вынас са 100-

вялікай нацяжкай можна сказаць пра тое, што на ферме нешта зроблена ў гэтым плане. Ліўнезаборныя каналы заасфальтаваны так неахайна, што неўзабаве ад іх наўрад ці застанецца які след.

Другой крыніцай паствуплення біягенных элементаў у возера з'яўляецца сельскагаспадарчая дзейнасць. Аграпрам рэспублікі ў адносінах Нарачы праводзіць, шчы-

вацца высокімі плацінамі, адстойвацца і ўжо толькі пасля, адфільтраваны, знаходзіць дарогу да возера. Але робіцца гэта марудна.

У адпаведнасці са схемай абляснення берагоў азёр курорта Нарач лесам было засаджана амаль пяцьсот гектараў зямель. Але недагляд прывёў да гібелі многіх пасадак. Каля вёскі Пасынкі ўся прыбярэжная паласа возера засаджа-

бульбы, лёну і буракоў—адным словам, здаюць дзяржаве тое самае, што і ўсе гаспадаркі рэспублікі.

Вучоныя перакананы, што гэта супярэчыць спецыялізацыі курортна-рэкрэацыйнай зоны, прыводзяць у доказ красамоўныя падлікі. Прыбытак ад рэкрэацыі па санаторна-курортнай зоне, куды ўваходзіць у асноўным толькі адзін заходні бераг Нарачы, пры поўным яе асваенні можа склаці 52 мільёны рублёў, а чысты прыбытак ад сельскагаспадарчай вытворчасці ў гаспадарках гэтай жа зоны складае зараз... 0,9 мільёна рублёў.

Каментарыі тут наўрад ці патрэбны. Праўда, хачу прывесці яшчэ некалькі лічбаў. Работнік Мінскага аблаграпрама М. Бурш «падпольна» падлічыў, што калі кожная гаспадарка рэспублікі паставіць звыш плана ўсяго 50 кілаграмаў збожжа і 2 кілаграмы мяса, то гэта кампенсуе выключэнне Мядзельскага раёна з ліку аграрных.

У афіцыйнай даведцы, падрыхтаванай членамі навуковай экспедыцыі, адзначана: «Улічваючы ўнікальныя прыродныя асаблівасці возера Нарач і наяўнасць адзінага ў БССР курорта, які валодае ўсімі неабходнымі рэкрэацыйнымі і бальнеалагічнымі рэсурсамі, неабходна лічыць захаванне ўнікальнага прыроднага комплексу басейна возера Нарач асноўнай умовай далейшага развіцця раёна, для чаго даць прыярытэтнае развіццё такім функцыям разгнёна, як прыродаахоўная і курортна-рэкрэацыйная дзейнасць... Неабходна памяняць адміністрацыйна-тэрытарыяльную структуру Мядзельскага раёна, вылучыўшы курортны раён Нарач, пры гэтым даходы ад курортна-рэкрэацыйнай дзейнасці (у дадатковых аб'ёмах) пералічваць для далейшага развіцця разгнёна. Развіццё... раёна накіраваць у рэжым прыроднага нацыянальнага парку з улікам вызначэння акругоў і тэрыторый санітарнай зоны...»

Нядаўна адбылося пасяджэнне Экалагічнай камісіі АН БССР, якую ўзначальвае віцэ-прэзідэнт АН БССР, акадэмік І. І. Ліштван. Абмеркаваўшы сітуацыю, якая складалася вакол Нарачы, камісія вырашыла праціць Савет Міністраў БССР разгледзець пытанне аб стварэнні дзяржаўнага прыроднага нацыянальнага парку «Нарачанскі». Вучоныя перакананы, што ўсе астатнія захады па выратаванні ўнікальнага вадаёма сябе вычарпалі.

В. ЛАПЦІК,

спец. карэспандэнт

«ЛіМа».

Прырода і мы

Выратавальны СТАТУС

вы—арганізацыя аўтаматых стаянак і месца адпачынку, правядзенне ўборкі і высечкі лесу. Да таго ж, і гэта выконваецца на нізкім тэхналагічным і мастацкім узроўні. Вось адна з нямногіх дазволенах аўтастаянак каля вёскі Антанінзберг. Тут цёплымі летнімі днямі збіраецца вялікая колькасць машын, і ўвесь бераг аж кішыць ад людзей. Для добрай сотні заезджых вылажылі з каменняў крынічку—таносенскі струменьчык вады. Больш тут турысты не знойдуць аніякага камфорту, калі не лічыць смардзючай скрыні для смецця і дзвюх паваленых туалетных будак.

У свой час ішлі спрэчкі паміж мясцовым кіраўніцтвам і мінскімі ўстановамі, якія мелі на Нарачы свае летнія дамы адпачынку. Першыя патрабавалі іх знесці, другія—не пагаджаліся. Нават пасля прынятай у 1981 годзе пастановай Савета Міністраў БССР «Аб схеме комплекснага выкарыстання і аховы водных і зямельных рэсурсаў басейна возера Нарач», у якой гаварылася аб вынасе з зоны возера гэтых забудов, не ўсе падпарадкаваліся літару закона. Нарэшце, з прыбярэжнай зоны былі вынесены базы адпачынку «Эканаміст» інстытута наводнай гаспадаркі імя Куйбышава, летнія катэджы Мядзельскага РКБА, выдавецтва ЦК КПБ «Звязда», піянерскага лагера аблспажыўсаюза. Але радавацца зарана. Нельга спакойна глядзець на тую лясную тэрыторыю, дзе некалі стаялі забудовы «Эканаміста» ці выдавецтва ЦК КПБ: зямля тут знявечана, засмечана грудзмі бітай цэгля і тынкоўкі.

метровай прыбярэжнай зоны азёр Нарач, Баторына і Мясра пабудову, якія належаць мясцовым сялянам. Праўда, пра гэта гаварылі без лішняй гарачнасці і катэгарычнасці. Думаю, слушна разважаў начальнік Мядзельскай раённай інспекцыі па ахове прыроды С. Хіла:

— Спакон веку людзі жылі ля возера, аралі зямлю і лавілі рыбу... І была рыба, не знікала. А цяпер усё жывое ў Нарачы прападае. Недзе ёсць іншая прычына...

Ёсць яна, гэтая іншая прычына. Адна з іх—жывёлагадоўчыя фермы. Увіяце малюнак: чароўны паўвостраў, увесь зарослы лесам, уразаецца ў возера, і стаіць на гэтым паўвостраве вёска Шыкавічы. Ціхі стары бор маўкліва вартуе берагі возера. Прыгажэйшага месца цяжка і адшукаць. І ў цэнтры гэтага раю—ферма. Па згаданай пастанове ўрада яна павінна быць рэканструявана. Так што быць ёй тут накіравана доўга.

— Гной з яе ў возера на прамоу не трапляе,—пракаменціраваў гэты факт загадчык сектара гідрабіялогіі БДУ імя У. Леніна, доктар біялагічных навук А. Астапеня.—Але ім густа ўсцілаюць мясцовыя палі, і ўрэшце ўсё сцякае ў азёры нарачанскай групы.

З 1987 па 1989 гады для вынасу, рэканструкцыі і добраўпарадкавання жывёлагадоўчых ферм Дзяржаграпрамам БССР асвоена больш як 7 мільёнаў рублёў, за межы зоны вынесена 9, добраўпарадкавана 5 жывёлагадоўчых ферм. Мы павывалі на адной з рэканструяваных фермаў—у вёсцы Азаркі калгаса «Перамога». Толькі з

ра скажам, дзіўную палітыку. Згодна з «Часовымі рэкамендацыямі па выкарыстанні ўгнаенняў у гаспадарках, якія ўваходзяць у водаахоўную зону возера Нарач», зацверджанымі старшынёй Дзяржаграпрама БССР Ю. Хусцінавым 3 жніўня 1988 года, тут дазваляецца прымяняць дозы ўгнаенняў, якія ў 3 разы (!) перавышаюць узровень прымянення іх у 1987—1988 гадах. Мінскім аблвыканкомам і Мядзельскім РАГА ў 1988—1989 гадах былі прыняты меры па ахове водных і зямельных рэсурсаў басейна Нарачы, іншых азёр гэтай зоны—Мядзель, Свір, Рудакова і Барсук. Але той самы Дзяржаграпрам БССР наперакор пастанове ўрада рэспублікі і элементарным прыродаахоўным патрабаванням адмяніў рашэнне гэтых устаноў.

Часовымі рэкамендацыямі аграпрама кіруюцца мясцовыя гаспадаркі. Адзін жа неразумны крок цягне за сабою другі. Праверкай Мінскай абласной санэпідэмістанцыі выяўлены факты выкарыстання і не ўказаных у рэкамендацыях відаў ўгнаенняў. Летась у калгасе «Ленінскі шлях» пры перазалужэнні 150 гектараў водаахоўнай зоны замест цвёрдых арганічных ўгнаенняў унесена 900 тон жывы, пасевы ячменю пасыпалі аміячнай салетрай, якую выкарыстоўваць катэгарычна забаронена.

У адпаведнасці з пастановай урада працяваецца будаўніцтва сажалак-адстойнікаў на ручках і рэчках, што ўпадаюць у возера. У такіх сажалаках значная частка вады павінна затрымлі-

на маладымі дрэўцамі. Тут прыжыліся бярозкі, выглядаюць з травы невысокія пушыстыя елачкі.

— Пасады акліматызаваліся блага,—гаворыць загадчык лабараторыі Інстытута эксперыментальнай батанікі АН БССР кандыдат біялагічных навук Д. Голад.—Прыжылося максімум 40 працэнтаў саджанцаў—замест дзевяноста...

Перспектыва ў жамчужыні Беларусі сёння бязрадасная. Каб уратаваць унікальны вадаём, неабходна, па-першае, выключыць гэты раён з разрады сельскагаспадарчых, а па-другое, адмяніць тут усялякае курортнае і тым больш прамысловое будаўніцтва. А, між тым, урадавымі органамі, і ў першую чаргу Дзяржаграпрамам БССР, Мядзельскі раён і сёння разглядаецца як тыповы аграрны раён без уліку яго ўнікальных прыродных комплексаў. Толькі адзін, як кажуць, малы і прыватны факт. Згаданы ўжо мною начальнік раённай інспекцыі па ахове прыроды С. Хіла не мае нават свайго службовага транспарту. Як жа ён можа сачыць за аховай прыроды на такой вялікай тэрыторыі? Раён не мае ніякіх скідак па здачы дзяржаве сельгаспрадукцыі, планы на XII пяцігодку былі даведзены без уліку мерапрыемстваў па ахове тэрыторый водаахоўнай зоны. На XIII пяцігодку аб'ёмы дзяржаўных закупак гаспадаркам, як ні дзіўна, яшчэ павялічылі. Нізкарэнтабельныя і прымітыўныя гаспадаркі спецыялізуецца на вырошчванні збожжа і таварнай

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і савета Саюза пісатэляў БССР. Мінск. На беларускім мове.

Літаратура і Мастацтва

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ, Віталь ТАРАС — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел інфармацыі: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел літаратуры і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел кытаўкі: Юрась СВІРКА, Уладзімір ЯГОУДЗІН — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы: Вячаслаў ЛАПЦІК — 33-24-62; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотанарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар Анато́ль ВЯРЦІНСКІ

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анато́ль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.